

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΤΑ 23 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 22.15

Βιβλιοσήμον καὶ Φόρος Ἀναγκ. Δανείου δραχ. 10.30

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 20986

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 40425, 28. 9. 1928.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50—Ὁδὸς Σταδίου—50

1928

1814

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΤΑ 23 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

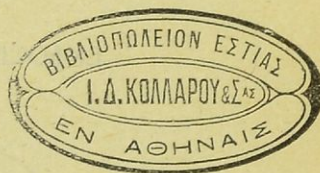
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ}
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50-Ήδός Σταδίου—50

1928

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἐστίας».

Α. Κολλαροῦ

Τύποις Παρασκευᾶ Λεώνη

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

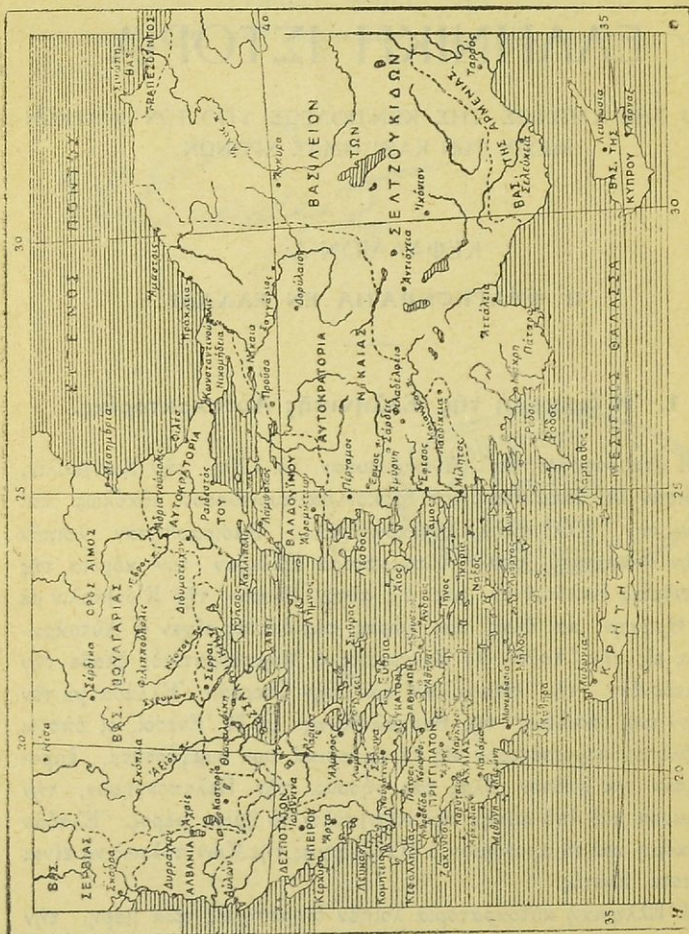
Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Ἡ διανομή τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ σταυροφόροι, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὸ 1204 τὴν Κων)πολιν, ἐνόμισαν ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ κυριεύσουν εὐκόλως καὶ ἄλλην τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐμοιράσθησαν λοιπὸν αὐτὴν ἀναμεταξύ των. Αὐτοκράτορα ἐξέλεξαν τὸν κόμιστα τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνον καὶ εἰς αὐτὸν ἔδωσαν τὴν Κων)πολιν μετὰ τὴν Θράκην καὶ ἄλλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ Αὐτοκρατορία εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μετὰ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ δὲ Ἑνετοί, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπον περισσότερον εἰς τὰ ἐμπορικὰ των συμφέροντα, ἐπροτίμησαν νὰ λάβουν ἄλλας τὰς νήσους, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἡπειρον καὶ ἀπὸ αὐτῆν τὴν Κων)πολιν τὸ ἡμισυ μέρος. Ἔλαβαν δὲ ἀκόμη καὶ τὸ προνόμιον ὁ Πατριάρχης τῆς Κων)πόλεως νὰ εἶναι πάντοτε Ἑνετός.

Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία λοιπὸν διηρέθη εἰς τρία μέρη, τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Κων)πόλεως μετὰ αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουῖνον, τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ βασιλέα τὸν Βονιφάτιον καὶ τὸ ἐρίδιον τῶν Ἑνετῶν. Καὶ ἐθεώρουν μὲν ὅλοι ἀνώτερόν των

τόν αυτοκράτορα, ἀλλὰ παλὺ ὀλίγον ὑπήκουον εἰς αὐτόν. Δὲν περιωρίσθησαν ἔμωσ εἰς αὐτὴν τὴν διαίρεσιν. Ἐφήμησαν καὶ ἐδῶ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰς τὴν Αἰ ἐλληνικαὶ χώρα ἐπὶ Φεουδοκρατίας.

Καὶ ἡ αυτοκρατορία δηλ. τῆς Κων)πόλεως καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης διηρέθησαν καὶ υποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας. Ἐκάστης δὲ ἡγεμονίας ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ἀνεξάρτητος εἰς

τὴν χώραν του, ἀλλὰ ὑποτελής εἰς τὸν ἀμέσως ἀνώτερόν του καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ βασιλέως. Ἦσαν δὲ ὑποχρεωμένοι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι νὰ δίδουν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των κατ' ἔτος καὶ ὄρισμένον χρηματικὸν ποσὸν καὶ ὄρισμένους στρατιώτας. Ἀλλὰ τὰς ὑποχρεώσεις των αὐτὰς σπανίως ἐξετέλουν καὶ πολλάκις ἐπολέμουν ἀναμεταξύ των.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι μὲ τοιοῦτον σύστημα ἡ λατινικὴ κατάκτησις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ. Ἐπειτα καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ μὲ τὰς χεῖρας σταυρωμένας, ὅπως ἐπερίμεναν οἱ σταυροφόροι. Οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κων)πολιν, ἀλλ' αἱ ἐπαρχίαι εἶχον ἰσχυρόν τὸ αἶσθημα τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, καὶ ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς.

2. Κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων—Σχηματισμὸς νέων ἑλληνικῶν κρατῶν.

Αἱ αὐτοκρατορίαι τῆς Νικαίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος.—

Ὅταν ὁ Βαλδουῖνος μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, εὗρεν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπερίμενε. Καθ' ὃν χρόνον ἐκυριεύετο ἡ Κων)πολις ὑπὸ τῶν Φράγκων, εἶχεν ἐκλεχθῆ αὐτοκράτωρ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαόν, ἔφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ τὸν ἐπεριστοίχισαν πολυάριθμοι πρόσφυγες καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὅλοι δὲ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Μ. Ἀσίας τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς αὐτοκράτορα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν νέον ἑλληνικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν.

Ὁ Λάσκαρις ὀργάνωσε στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ μὲ αὐτὸν δὲν ἄφησε τὸν Βαλδουῖνον νὰ προχωρήσῃ πολὺ πέραν ἀπὸ τὸν Βόσπορον. Ἄν τότε ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἦσαν συνενωμένοι, ἀμέσως θὰ ἐξεδίωκον τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Κων)πολιν κατὰ δυστυχίαν διηρέθησαν.

Εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐσχηματίσθη ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τραπεζοῦντα. Καὶ ἔκαμαν ἄλλον αὐτοκράτορα, ἓνα Κομνηνόν. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος κατέστη κράτος πλούσιον καὶ ἰσχυρόν, καὶ ἔγινεν

ἀφορμή νά διατηρηθῆ ὁ ἑλληνισμὸς μέχρι τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα τῆς Μαύρης θαλάσσης. Δυστυχῶς ἕμως τότε δὲν ἠνώθη μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Φράγκους, ἀλλὰ ἔζησε βίον ἕλως διόλου χωριστόν.

Ἡ Θράκη. Καί εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ὁ Βαλδουῖνος δὲν εὗρεν ὀλίγας δυσκολίας. Οἱ Ἕλληνες τόσον πολὺ ἐμίσουν τοὺς Φράγκους, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ μὲ τοὺς ἀσπονδοτέρους των ἐχθρούς, τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι τελευταίως εἶχον σχηματίσει πάλιν ἰδιαιτέρον κράτος. Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι τώρα μαζί νικῶν τοὺς Φράγκους.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι καὶ σύμμαχοι ἔταν εἶναι, εἶναι πάντοτε ἐπικίνδουνοι. Οἱ Ἕλληνες παθαίνουν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς χειροτέρας καταστροφάς. Ἀποφασίζουσιν λοιπὸν νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Φράγκους. Οἱ Φράγκοι τώρα τοὺς ὑπόσχονται νὰ σεβασθοῦν τὴν θρησκείαν των καὶ τὰς περιουσίας των, καὶ κάμνουν ἡγεμόνα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν τὸν στρατηγὸν των Θεόδωρον Βρανᾶν Κομνηνὸν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνη κατ' ἔτος ὄρισμένον φόρον.

Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάς.—Ὁ Βονιφάτιος εὐκολώτερα κατέκτησε τὰς χώρας τὰς ὁποίας ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του. Εἰς τοῦτο πολὺ τὸν εὐκόλυε τὸ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγελου Μαργαρίταν καὶ ὅτι εἶχε μαζί του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τὸν Μανουὴλ Ἀγγελόν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου. Ἐκυρίευσεν λοιπὸν χωρὶς ἀντίστασιν ὅλην τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅλας τὰς χώρας αὐτὰς τὰς ἐμοίρασεν εἰς τοὺς συναγωνιστὰς του ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελεῖς του. Ἐσχηματίσθησαν δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάφοροι μικραὶ ἡγεμονίαι ὑποτελεῖς εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ αὐτὰς ἐπισημοτέρα ἔγινε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν Γάλλον Ὀθωνα Δελαρός.

Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Ἐν ᾧ ὁ Βονιφάτιος ἐπροχώρει χωρὶς ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Θεσσαλίας ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἔγνωε νὰ ὑποταχθῆ. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνὸς ἐσχημάτισεν ἐκεῖ ἀξιώλογον στρατὸν ἀπὸ τοῦς ὄρεινους κατοίκους τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἱδρυσεν εἰς τὴν Ἡπείρου, Ἀχαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν ἰδιαιτέρον ἑλληνικόν

κράτος με πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος αὐτὸ ἐξηπλώθη πρὸς Β. μέχρι τοῦ Δυρραχίου, πρὸς Ν. μέχρι τῆς Ναυπάκτου, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ αὐτὴν τὴν Κέρκυραν. Τὸ νέον αὐτὸ ἑλληνικὸν κράτος ὀνομάζεται δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ δεσπότης τῆς Ἡπείρου.

Αἱ χῶραι αὐταὶ σύμφωνα με τὴν συνθήκην διανομῆς, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει οἱ σταυροφόροι, ἀνήκον εἰς τοὺς Ἑνετούς. Αὐτοὶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἀρκετὸν στρατὸν διὰ νὰ τὰς καταλάβουν, ἐσυμβιδάσθησαν με τὸν Μιχαήλ. Περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ Δυρράχιον, καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν Μιχαήλ νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος μικρὸν φόρον καὶ νὰ παρέχῃ προστασίαν καὶ ἀσυδοσίαν φόρων εἰς ὅλους τοὺς Ἑνετούς ἐμπόρους.

Ἡ Πελοπόννησος. — Καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀνήκεν εἰς τοὺς Ἑνετούς, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον, τὸν ὅποιον ἀνεφέραμεν, δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι νὰ καταλάβουν παρὰ μόνον τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Ὅταν λοιπὸν ὁ Βονιφάτιος ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, μερικοὶ φράγκοι, οἱ ὁποῖοι ἀνήκον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἀπεφάσιζαν νὰ τὴν καταλάβουν. Οἱ ἐντόπιοι ἄρχοντες οἱ Χαμάρετοι, οἱ Βρανᾶδες, οἱ Καντακουζηνοί, ὁ Δοξαπατρῆς καὶ πρὸ πάντων ὁ ἄρχων τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου Λέων Σγουρός, ἀντέταξαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἀλλὰ ματαίως. Οἱ Φράγκοι μετὰ μακροῦς ἀγῶνας ἔγιναν κύριοι τῆς Πελοποννήσου. Εἰς αὐτὸ ὅμως πολὺ ἐβοήθησε τοὺς Φράγκους ἡ καλὴ τῶν συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἐντοπίους. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν διετήρησαν ὅλα τὰ προνόμιά των. Ἡ γλῶσσά των, ἡ θρησκεία των καὶ ὅλαι τιν αἱ συνήθειαι ἦσαν σεβασταί.

Ὁλη ἡ Πελοπόννησος τότε διηρέθη εἰς βαρωνίας καὶ διωρχανώθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὁ ἀνώτερος ὄλων τῶν βαρῶνων ὀνομάζετο πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, εἰς αὐτὸν δὲ ὄλοι οἱ βαρῶνοι ὀφείλον ὑπακοήν. Πρίγκιψ τοῦ Μωρέως κατ' ἀρχὰς ἔγινεν ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Γουλιέλμος ἔφυγε καὶ μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔγινε πρίγκιψ ὁ Γοδοφρέδος Βιλλεαρδουῖνος, καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἔμεινε τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας.

Αἱ νῆσοι. — Καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Ἑνετία μόνον τὴν Κρήτην ἐκυρίευσεν με ἰδικόν της στρατὸν μετὰ μεγάλους ἀγῶνας.

Τὴν Εὐβοίαν ἐκυρίευσαν Φράγκοι τοῦ Βονιφάτιου. Οἱ Ἐνετοὶ ἠρκέσθησαν εἰς ἐμπορικὰ μόνον προνόμια.

Τὰς Κυκλάδας τέλος ἐκυρίευσαν μὲ ἰδικὰ των μέσα εὐγενεῖς Ἐνετοί. Ἡ ἐνετικὴ πολιτεία, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στρατόν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τοῦτο, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελεῖς τῆς. Τῶν εὐγενῶν τούτων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μάρκος Σανούδος. Αὐτὸς ἐκράτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν Νάξον καὶ ἐμοίρασεν ἄλλας τὰς ἄλλας νήσους εἰς τοὺς ἄλλους ὡς ὑποτελεῖς του.

3. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη μέχρι τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Κατὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὅπως εἶδαμεν, εἶχον σχηματισθῆ τρία ἑλληνικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων)πόλεως ἢ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἢ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Ἀλλὰ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος, ὅπως εἶπαμεν, περιωρίσθη εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας τοῦ Πόντου. Τὴν ἀνασύστασιν λοιπὸν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἐπεχείρησαν τὰ δύο ἄλλα κράτη.

Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου κατ' ἀρχὰς προώδευσε πολὺ, ἰδίως ἐπὶ τοῦ δεσπότη Θεοδώρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ. Ἐπειτα ἀπὸ μεγάλους πολέμους, ὁ Θεόδωρος κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Θεόδωρος τότε ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπειτα ὅμως τὸ κράτος του ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ. Τὴν Θράκην καὶ ἀρκετὰ μέρη τῆς Μακεδονίας κυριεύουν οἱ Βούλγαροι. Τὸ ὑπόλοιπον κράτος διαιρεῖται εἰς δύο, τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, περιωρισμένην μόνον εἰς ὀλίγα μέρη τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸ παλαιὸν δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐλπίς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἀνέκτα τὴν Κων)πολιν ἐσβέσθη. Ἡ τιμὴ αὐτὴ ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Εἶδαμεν, πῶς ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς Θεόδωρος Λάσκαρις κατώρθωσε νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας

καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς Φράγκους εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ δύναμις τῆς αὐτοκρατορίας ἠϋξήσεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδώρου. Ὁ διάδοχος τοῦ Θεοδώρου καὶ γαμβρὸς τοῦ Ἰωάννης Βατάτζης πρῶτον καταλύει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν προσαρτᾷ εἰς τὸ κράτος του. Ἐπειτα ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ αὐτοὺς ἕσα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Κων)πολις τώρα εἶναι γύρω-γύρω περιζωσμένη ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἄλλ' οὔτε ὁ Βατάτζης κατώρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ, διότι δὲν ἐπρόφθασεν, οὔτε ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις, διότι ἀπησχολήθη μὲ πολέμους ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου. Τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων)πόλεως ἐπέτυχεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου.

4. Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀμέσως, μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κων)πολιν ἀπὸ τῶν Φράγκων. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζεται. Διὰ νὰ προλάβῃ δὲ κάθε ἀντιπερισπασμὸν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Θράκην μὲ ὀλίγον στρατόν.

Ὁ Στρατηγόπουλος μὲ τὸν στρατόν του φθάνει εἰς τὴν Σηλυβρίαν. Ἐκεῖ τὸν περικυκλώνουσι πολλοὶ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Κων)πόλεως καὶ τοῦ ὑποδεικνύουσι ὅτι εἶναι κατάλληλος περίστασις νὰ καταλάβῃ τὴν Κων)πολιν, διότι ὁ ἐνετικὸς στόλος μὲ ἕλον τὸν φραγκικὸν στρατόν λείπουν εἰς μίαν ἐκεῖ πλησίον ἐκστρατεῖαν. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε διὰ μιᾶς ὑπογείου εἰσόδου εἰσάγει ἐντὸς τῆς πόλεως 50 ἄνδρας. Αὐτοὶ ἀνοίγουσι τὰς πύλας καὶ ὁ Στρατηγόπουλος εἰσορμᾷ μὲ ἕλον τὸν στρατόν του εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνακηρύσσει αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι σπεύδουσι πρὸς τὸν εἰσελθόντα στρατόν.

Οἱ ὀλίγοι Λατίνοι, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν ἀντίστασιν φονεύονται. Ὁ δὲ Φράγκος αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία του φεύγουν μὲ ἕν μι-
κρὸν πλοῖον. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ ἐνετικὸς στόλος. Ἄλλ' οἱ Ἑλ-
ληνες θέτουν πῦρ εἰς τὰς παραλιακὰς οἰκίας διὰ νὰ τοὺς φοβί-
σουν. Πραγματικῶς Ἑνετοὶ καὶ Φράγκοι παραλαμβάνουν τὰς οἰ-
κογενεὰς των καὶ ἀσπλέουν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἀμέσως ἔστειλε ταχυδρόμον καὶ ἀνήγγειλε
τὰ συμβάντα εἰς τὸν Μιχαήλ. Ὁ Μιχαήλ, μόλις ἔλαβε τὴν χαρ-
μόσυνον εἶδησιν, ἔφθασεν εἰς τὴν Κων)πολιν. Εἰσέρχεται εἰς αὐ-
τὴν θριαμβευτικῶς καὶ μετ' ὀλίγον στέφεται αὐτοκράτωρ εἰς τὸν
ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (1261).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ἡ κατάσταση τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκτησαν τὴν Κων/πολιν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, ὅπως ἦτο πρὶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία περιωρίζετο εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς ὀλίγας νήσους καὶ εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας γύρω ἀπὸ τὴν Νίκαιαν. Τὸ περισσότερο μέρος τῆς Μ. Ἀσίας κατεῖχον οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος ἔζη βίον ὅλως διόλου χωριστόν. Πολλὰς ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τὰς νήσους αὐτῆς κατεῖχον οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἑνετοί. Ἄλλας κατεῖχεν ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τέλους οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κων/πολιν, εἶχαν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Σέρβοι μάλιστα τελευταίως εἶχον ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Ἀργότερα δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαὴλ μὲ τὸν βασιλέα των Στέφανον Δουσάν ἐκυρίευσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Νέστου, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Δουσάν ἠτοιμάζετο νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος του διηρέθη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας. Μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ πράγματα ἦσαν καλύτερα διὰ τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἐκεῖ οἱ Παλαιολόγοι κατῴρθωσαν κατ' ἀρχὰς νὰ καταλάβουν τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Μάνην καὶ τὸν Μιστράν. Ἐπειτα ὠργάνωσαν στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατῴρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Φράγ-

κους και να κάμουν την Πελοπόννησον ιδιαίτερον ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ὠνομάζετο δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου, και δεσπότηαι εἰς αὐτὸ ἦσαν ἀδελφοὶ ἢ υἱοὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν ἀνάγκησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Βεβαίως ὁ βίος τῶν Φράγκων ἐπενήργησε κατὰ τὸ διάστημα τῆς Φραγκοκρατίας εἰς τὴν ἠθικὴν και διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους. Εἰς ἕλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, και ἰδίως εἰς τὰς νήσους, ἔπου ἡ Φραγκοκρατία παρετάθη, ὡς θὰ ἴδωμεν, περισσότερον, ἤρχισαν να γίνωνται ποιήματα κατὰ μίμησιν τῶν δυτικῶν. Ἐπίσης εἰς ἕλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας και ἰδίως εἰς τὰς μεσημβρινὰς και τὴν Κρήτην εἰσῆχθησαν τὰ ἦθη και ἔθιμα τῶν ἱπποτῶν τῆς Δύσεως και ὁ τελειότερος ὄπλισμός αὐτῶν. Τέλος ἡ Φραγκοκρατία συνετέλεσεν εἰς τὸ να ἀναζωογονηθῆ εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἑλληνικὰς χώρας τὸ μάχιμον πνεῦμα τῶν κατοίκων, διότι οἱ Φράγκοι ἔνεκα τοῦ ὀλιγαριθμοῦ των ἠναγκάσθησαν να προσλαμβάνουν εἰς τοὺς στρατοὺς των τοὺς ἐνοπίους και να ἀσκοῦν αὐτοὺς εἰς τὰ πολεμικά. Ἄλλ' ἔμως παρ' ἕλα αὐτὰ ἡ Φραγκοκρατία ὑπῆρξεν ὀλεθρία εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Αὐτὴ ἐξησθένησεν αὐτὸν τόσον πολὺ, ὥστε να μὴ δυναθῆ να ἀντισταθῆ εἰς ἕνα φοβερὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν, τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους.

2. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12ου αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει ἡ φοβερὰ μογγολικὴ ἐπίδρομή. Οἱ Μογγόλοι λαὸς βάρβαρος τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας κατέκτησαν εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος ἕλην σχεδὸν τὴν Ἀσίαν και τὴν σημερινὴν Ρωσίαν και Πολωνίαν. Τὸ μεγάλον σελδζουδικὸν κράτος ἦτο τότε διηρημένον εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, και οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν ἠναγκάσθησαν ἕλοι να ἀναγνωρίσουν τὴν ἀρχὴν τῶν Μογγόλων.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕνας Τούρκος ἀρχηγός, ὁ Ἐρτογρούλ, διὰ να ἀποφύγη τοὺς Μογγόλους ἦλθε με τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν μέσην Ἀσίαν εἰς τὸν Σελδζουκικὸν σουλτάνον τοῦ Ἰχονίου και προσ-

έφεραν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας του. Ὁ σουλτάνος τὸν εἰδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ παρεχώρησεν μικρὰν χώραν εἰς τὰ σύνορα τοῦ Τουρκικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ κράτους πλησίον εἰς τὴν Προῦσαν.

Ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀσμάν ἢ Ὀθωμάν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν κατώρθωσε νὰ ἀυξήσῃ. Διὰ διαφόρων ληστρικῶν ἐπιδρομῶν ἤρπασε μερικὰ φρούρια καὶ μερικάς μικράς πόλεις τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς Βιθυνίαν. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος του κατέλαβον οἱ ἴδιοι. Εἰς τὸ Ἰδουτικὸν ἀνεγνώρισαν τοὺς διαφόρους δικαιοκτῆτας τῶν ἐπαρχιῶν ὡς κληρονομικοὺς ἡγεμόνας. Τότε καὶ ὁ Ὀσμάν ἐγένε κληρονομικὸς σουλτάνος εἰς τὸ κράτος του. Τὸ κράτος αὐτὸ τοῦ Ὀσμάν ὠνομάσθη Ὀσμανικὸν ἢ Ὀθωμανικόν. Ὁ Ὀσμάν ἐπεξέτεινε κατόπιν τὸ κράτος εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν (1326), τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν. Ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Τὸ ὀθωμανικὸν λοιπὸν κράτος ἰδρύθη ἐν τῷ μέσῳ χωρῶν ἑλληνικῶν. Κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 οἰκογενείας. Ἐπειτα ἠυξήθη μὲ χώρας καὶ μὲ πληθυσμὸν ἑλληνικόν. Ὅλων τῶν χωρῶν οἱ κάτοικοι κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν βίαν ἐγένοντο Μωαμεθανοί. Χριστιανοὶ δὲ ἐξισλαμισμένοι ἀπετέλουν καὶ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ. Περίφημον κατέστη πρὸ πάντων τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, τὸ ὅποιον διωργανώθη ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀσμάν Οὐρχάν. Τὸ τάγμα αὐτὸ ἀπετελέσθη ἀπὸ Χριστιανοὺς ἐξισλαμισμένους ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας.

Ἀπὸ καθῆ χώραν, τὴν ὁποίαν κατέκτων, ἤρπαζον τὰ εὐρωστότερα παιδιὰ τῶν Χριστιανῶν 7—15 ἐτῶν, τὰ ἐξισλάμιζον, τὰ ἀνέτρεφον εἰς τοὺς στρατώνας, καὶ ἔπειτα τὰ κατέτασσον εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Ἡ στρατολογία αὐτὴ ὠνομάζετο παιδομαζώωμα καὶ ἐγένετο κατ' ἔτος. Οἱ Γενίτσαροι ἐγένοντο φανατικοὶ στρατιῶται Μωαμεθανοί. Δὲν εἶχον οὔτε γονεῖς, οὔτε οἰκογένειαν, διότι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος. Ἐπομένως κατοικίαν τῶν εἶχον τὸν στρατῶνα, οἰκογένειαν τὸ τάγμα καὶ πατέρα τῶν τὸν σουλτάνον. Μὲ αὐτοὺς οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν

ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ νὰ κυριεύσουσιν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

3. Πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τοῦ Οὐρχάν οἱ Τούρκοι ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ κατέκτησαν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου τὴν Καλλίπολιν (1354).

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Μουράτ Α' (1365) ὄρμοῦν ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, κυριεύουσιν ὅλην τὴν Θράκην καὶ κάμνουν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲν δύνανται νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Γενιτσάρων. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ εἰρήνην μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρῶνῃ κατ' ἔτος φόρον εἰς τὸν σουλτάνον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ στρέφεται εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀφαιρεῖ αὐτὰς ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι τὰς κατεῖχον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Δουσάν. Κατόπιν κυριεύει τὴν Ἀλβανίαν, ἔπειτα τὴν Θεσσαλονίκην. Μετὰ ταῦτα εἰσβάλλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν κυριεύει καὶ τὴν κάμνει ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Βουλγαρίας παρεδόθη, καὶ ἐκουσίως ἠσπάσθη τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν.

Τότε οἱ Σέρβοι, οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Κροαταὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνενωθοῦν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ Μουράτ, ἀλλ' ὁ Μουράτ τοὺς νικᾷ εἰς τὸ Κοσσουφοπέδιον (1389). Εἰς τὴν μάχην ὅμως ταύτην φονεύεται καὶ ὁ Μουράτ ἀπὸ κάποιον Σέρβον τραυματίαν. Ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ ὑποχρεώνει τοὺς Σέρβους νὰ πληρῶνουν φόρον εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἔπειτα διαβαίνει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔχει νικᾷ καὶ ἐκδιώκει ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας καὶ κατακτᾷ τὰς χώρας των, κατόπιν δὲ διαβαίνει πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰσβάλλει εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ κάμνει τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς ὑποτελεῖ, καὶ ἔπειτα ἀρχίζει ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τότε τέλος ἡ Εὐρώπη συνεινικήθη καὶ ἔγινε σταυροφορία ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπὸ Οὐγγρους, Γερμανοὺς καὶ

Γάλλους. Ὁ Βαγιαζήτ ὅμως τοῦς νικᾷ εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦς διασκορπίζει.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βαγιαζήτ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἤρχισε νὰ τὴν πολιορκῇ. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Μανουήλ Παλαιολόγος ζητεῖ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ ματαιῶς. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος τότε ἐσώθη ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Νέος ἀπὸ ἐκεῖ ἐχθρὸς, ὁ Ταμερλᾶνος, ἠνάγκασε τὸν Βαγιαζήτ νὰ ἀφήσῃ τὴν Κων)πολιν.

4. Ὁ Ταμερλᾶνος.

Τὸ μογγολικὸν κράτος μὲ τὴν τεραστίαν αὐξήσιν, τὴν ὁποίαν εἶδομεν ὅτι ἔλαβε, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ. Προτοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ 13ος αἰὼν διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἡγεμόνας ἀνεξαρτήτους. Εἰς ἐξ αὐτῶν ὅμως, ὁ Ταμερλᾶνος, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοῦς γείτονάς του, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς μέσης Ἀσίας. Εἰς αὐτὸν δὲ κατέφυγον οἱ Τούρκοι ἡγεμόνες, ὅταν τοῦς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὰς χώρας των ὁ Βαγιαζήτ, καὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του. Ἴσως μάλιστα καὶ οἱ Ἕλληγές αὐτοκράτορες εἶχον ζητήσει τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὁ Ταμερλᾶνος τότε ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Βαγιαζήτ νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν χώραν των, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοῦς παλαιούς των κυρίους ὅλας τὰς κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Ὁ Βαγιαζήτ δὲν ὑπέκουσε καὶ ὁ Ταμερλᾶνος εἰσβάλει μὲ 800 χιλ. βαρβάρους εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ Βαγιαζήτ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ 350 χιλ. Ἡ μεγάλη μάχη τῶν δύο βαρβάρων ἐγινε πλησίον τῆς Ἀγκύρας (1402). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνίκηθησαν, ὁ δὲ Βαγιαζήτ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην του αὐτὴν ἐλεηλάτησεν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐπανέφερεν εἰς τὰ κράτη των τοῦς Τούρκους ἡγεμόνας, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, ὅπου μετ' ὀλίγον καὶ ἀπέθανε.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ταμερλᾶνου, οἱ ὀθωμανοὶ ἀνέκτησαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς ὅμως αὐτῆς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὠφελήθη. Πρῶτον ἐσώθη ἡ Κων)πολις ἀπὸ τὴν πολιορκίαν

τοῦ Βαγιαζήτ. Ἐπειτα οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζήτ περιέπεσαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐξ αὐτῶν ἐπιωφεληθήσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀνεκτίησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἀλλὰ καὶ ἔταν ἐπὶ τέλους ἕνας ἀπὸ

Εἰκ. 2. Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι κατὰ τοὺς πρὸς κατάκτησιν αὐτῶν ἀγῶνας τῶν Τούρκων.

τοὺς υἱοὺς τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ δ' Α', ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ὁ αὐτοκράτωρ εὐρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις μετ' αὐτὸν.

5. Νέοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.— Αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν διετηρήθησαν, ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ Α'. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Μουράτ ὁ Β', εὐθὺς ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (1421), ἐπολιόρχησεν ὀλίγον χρόνον τὴν Κων)πολιν. Ἐπειτα ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔκαμε μεγάλας καταστροφάς, καὶ κατόπιν ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' ἀπεφάσισε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν πάπαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ βοήθειαν ἐκ τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸν πατριάρχην λοιπὸν καὶ μετὰ πολλοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ λογίους μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπου εἶχε καλέσει ὁ πάπας σύνοδον διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις οἱ Ἕλληνες παρεδέχθησαν ὅλους τοὺς ἄρθρους τῶν Δυτικῶν.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς ὑποχωρήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν πάπαν, ἢ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἦτο ἀσήμαντος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνωσις, ὅπως ἐγίνεν, ἦτο μόνον τυπική. Ὅταν ἐπέστρεφεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κων)πολιν μετὰ τὴν συνοδείαν του, ὅλοι οἱ μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ ὅλος ὁ λαὸς διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν ἔνωσιν. Ὅστε ἡ ἔνωσις ἀπέτυχεν. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἐξάψῃ τὸ μῖσος τῶν Ἀνατολικῶν πρὸς τοὺς Δυτικούς τόσο, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ προτιμοῦν νὰ κυριευθῇ ἡ Κων)πολις ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ νὰ ὑποταχθῇ ἡ ἐκκλησία των εἰς τὸν πάπαν.

Ἰωάννης Οὐνιάδης.— Ὁ Μουράτ πραγματικῶς τότε θὰ ἐκυρίευσεν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν δὲν τοῦ παρουσιάζοντο νέα ἐμπόδια. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τρεῖς ἥρωες ἀνέλαβαν νὰ σταματήσουν τὴν πρόοδον τῶν Τούρκων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κωνσταντίνος ὁ Παλαιολόγος, δεσπότης τῆς Πελοποννήσου, ὁ Ἑλληνοαλβανὸς Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ Οὐγγρος Ἰωάννης Οὐνιάδης. Δυστυχῶς αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἥρωες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐνωθοῦν. Ἐνεκα τούτου δι' ὀλίγον χρόνον μόνον ἐσταμάτησαν τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων.

Ὁ Οὐγγρος ἀρχηγὸς Ἰωάννης Οὐνιάδης, διὰ νὰ παύσῃ τὰς Ἄντ. Χωραφά.— Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ, ἐκδόσις ε'. 2.

ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν ἐπολέμησε πολλάκις μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς νίκας τὸ 1443 ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ περιορισθοῦν πέραν τοῦ Αἴμου. Τὸ ἄλλο ἔτος οἱ Οὐγγροὶ ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὸν Μουράτ πλησίον τῆς Βάρνης.

Γεώργιος Καστριώτης. Κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Μουράτ πολεμεῖ μετὰ τὸν Οὐνυάδην, παρουσιάζεται ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Αὐτὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας. Παῖς 9 ἐτῶν εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰς τὸν Μουράτ πρὸς ἐγγύησιν ὅτι θὰ μείνῃ πιστὸς εἰς αὐτόν. Πλησίον τοῦ Μουράτ ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἔγινε Μωαμεθανὸς καὶ ὠνομάσθη Σκεντέρμπεης (Ἀλέξανδρος μπέης). Ἐφ' οὗ ἠλικιώθη ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν εἰς τοὺς πολέμους, καὶ ὁ Μουράτ τὸν ἐξέτιμα πολὺ.

Ἄλλ' ὁ Γεώργιος Καστριώτης δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ μήτε τὴν πατρίδα του, μήτε τὴν καταγωγὴν του. Τὸ 1443 εἰς μίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Οὐγγρων ἀφαιρεῖ διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸν γραμματεῖα τοῦ Μουράτ διαταγὴν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀλβανίας Κρόϊας νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Ἐπειτα φονεῖ τὸν γραμματεῖα, διὰ νὰ μὴ μάθῃ τὸ πρᾶγμα ἀμέσως ὁ Μουράτ, καὶ ἔρχεται μετὰ τοὺς ὀπαδοὺς του εἰς τὴν Κρόϊαν καὶ γίνεταί κύριος αὐτῆς.

Ἀπὸ τὴν Κρόϊαν ὁ Σκεντέρμπεης ἐκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς ἔθνικόν καὶ θρησκευτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τρεῖς φορὰς ἐκστρατεύει ὁ Μουράτ μετὰ μὲγάλον στρατὸν ἐναντίον τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Ὅλαι ἔμως αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ ἀπέτυχον, εἴη δὲ αἱ δελεαστικαὶ προτάσεις του πρὸς συνθηκολόγησιν ἀπερρίφθησαν.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ἐν ᾧ ὁ Οὐνυάδης πρὸς Β. καὶ ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας ἐπολέμουν μετὰ τὸν Μουράτ, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ἐπεκτείνει τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Σχεδιάζει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ συνενωθῇ μετὰ τὸν Σκεντέρμπεην καὶ μετὰ τὸν Οὐνυάδην, διὰ νὰ κτυπήσουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς Τούρκους.

Ἄλλὰ ὁ Μουράτ, ἄφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους εἰς τὴν Βάρ-

ναν δὲν ἄφησε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ προχωρήσῃ. Ἐπέρχεται ἐναντίον του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔχει ἀρκετὴν δύναμιν διὰ νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ υποχωρεῖ εἰς τὸν ἰσθμὸν. Τὸ τεῖχος ὅμως τοῦ ἰσθμοῦ δὲν ἐμποδίζει τὸν Μουράτ. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ γυμνάσῃ εἰς τὴν πειθαρχίαν τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε σχηματίσει ἐξ ἐντοπίων. Μὲ τὰς πρώτας ἐπιθέσεις λοιπὸν τῶν Τούρκων ὀπισθοχωρεῖ. Οἱ Τούρκοι γίνονται κύριοι τῆς Κορίνθου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προχωροῦν μέχρι τῶν Πατρῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ συνθήκην μὲ τὸν Μουράτ καὶ υποχρεώνεται νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς αὐτόν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Κωνσταντῖνος προσκαλεῖται εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἄλλο καθήκον, νὰ λαμπρύνῃ μὲ τὸν ἡρωϊκὸν του θάνατον τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὅταν δηλαδή τὸ 1440 ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, ὅλοι ὁμοφώνως ἀνεκήρυξαν τὸν Κωνσταντῖνον αὐτοκράτορα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ἀφίγει τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Κων)πολιν, ὅπου ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Μουράτ, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Β'.

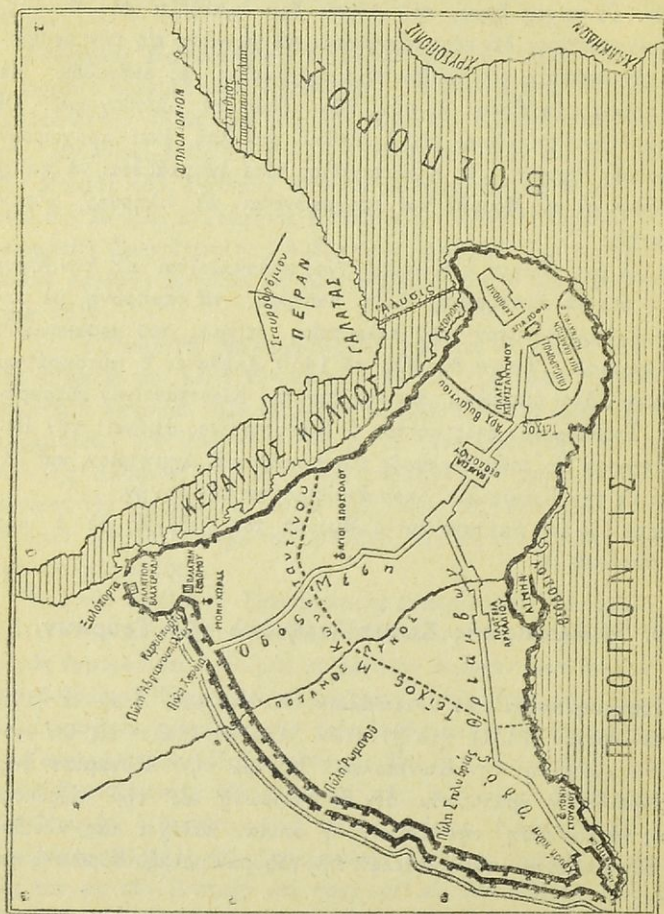
6. Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Προετοιμασίαι τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον (1451), ἦτο 21 ἐτῶν. Ἀμέσως ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ κυριεύσῃ τὴν Κων)πολιν. Ἦξευρε τὴν ἀδυναμίαν τῆς. Ἦξευρε ὅτι τὸ κράτος του δὲν θὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην χωρὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν Πόλιν, ἣ ἑποῖα κατέχει τὰς κλείδας τῶν δύο θαλασσῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν Κων)πολιν, διὰ νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἤξευρεν ὅτι ἀντὶ στέμματος θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μάρτυρος. Ἦξευρε καλῶς τὴν θέσιν τοῦ κράτους, καὶ ὡς ἤρωσ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν

ἢ, νὰ βασιλεύσῃ ἀξιοπρεπῶς ἢ, ἂν δὲν ἦδύνατο, νὰ πέσῃ, μὲ τιμῆν καὶ μὲ δόξαν.

Ἦτο λοιπὸν φανερόν, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν ἦ

Εἰκ. 3. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

εἰρήνην δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ δύο ἤρχισαν νὰ ἐτοιμαζῶνται. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν καὶ τῶν φρουριῶν δεῖα προμήθειαν σίτου καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ ξένους ἐθελοντὰς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ὁ

Μωάμεθ πάλιν παρεσκεύασε μέγαν στρατόν και στόλον και ἔκτισεν εἰς τὸ στενότερον μέρος τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης ἓνα φρούριον. Ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης εἶχε κτισμένον ἄλλο ἓνα ὁμοιον και ὁ Βαγιαζήτ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τώρα ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀποκλεισμένη ἀπὸ κάθε συγκοινωνίαν με τὴν Μαύρην θάλασσαν, και δὲν ἤμποροῦσε νὰ προμηθευθῆ ἀπὸ ἐκεῖ σιτηρά.

Ὁ Κωνσταντῖνος διεμαρτυρήθη διὰ τὸ νέον φρούριον και διέταξε νὰ κλείσουν τὰς πύλας τῆς πόλεως. Τότε ὁ Σουλτάνος ἔρχεται ἐναντίον του με 250 χιλ. στρατόν και με 400 πλοῖα και ἀρχίζει νὰ πολιορκῆ τὴν Πόλιν (Ἀπρίλιος 1453) και κατὰ ξηρὰν και κατὰ θάλασσαν. Ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ πλήθους ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον 5 χιλ. ἐντοπίους και 2 χιλ. ξένους Εὐρωπαίους με ἀρχηγὸν τὸν γενναῖον Ἰουστινιάνην. Τὰ τεῖχη ἦσαν ἰσχυρά, ἀλλὰ ἦσαν πολὺ μεγάλα, και δὲν ἠδύνατο τόσοσ ὀλίγος στρατὸς νὰ τὰ φρουρήσῃ. Τὸ ναυτικὸν τοῦ Κωνσταντίνου περιωρίζετο εἰς 26 πλοῖα κλεισμένα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Βαρεῖα δὲ ἄλλοις ἔφρασε τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου.

Ἡ πολιορκία. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 7 Ἀπριλίου 1453 και διήρκεσε 52 ἡμέρας. Αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐνα πελώριον κανόνιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ σουλτάνος, κατ' ἀρχὰς κάμνει μεγάλας ζημίας εἰς τὰ τεῖχη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔσπασε.

Τὴν 15 Ἀπριλίου γίνεται μία ναυμαχία, ἡ ἑποία κατεντρόπιασε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον. Τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τροφάς, ἔρχονται και ἐπιχειροῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Κεράτιον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἦτο πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ, προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ και γίνεται ἐκεῖ ναυμαχία πεισματώδης. Ὁ σουλτάνος και ὄλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, και ὄλοι οἱ Ἕλληγες ἐκ τῶν τειχῶν γίνονται θεαταὶ αὐτῆς. Οἱ Ἕλληγες ναῦται ἀποκρούουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Με τὸ ὕγρον πῦρ κατακαίουσ πολλὰ πλοῖα και φονεύουσ πολλοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλους εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα,

Μανιώδης τώρα ὁ σουλτάνος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στόλου τοῦ συλλαμβάνει μέγαν σχέδιον. Κατασκευάζει εἰς τὰ ὕψώματα

τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πέραν ξύλινον δρόμον ἀλιμμένον μὲ πάχος καὶ δι' αὐτοῦ μεταφέρει ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς 70 πλοῖα ἀπὸ τὸν Βόσπορον εἰς τὸν Κεράτιον. Οἱ πολιορκούμενοι κατεπλάγησαν. Προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἀπὸ τῶρα πλέον ἡ πολιορκία γίνεται στενὴ καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει 7 ἑβδομάδας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουον ὄλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὰ ρήγματα τῶν τειχῶν τῶρα πλέον εἶναι πολλὰ ἀπὸ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν τουρκικῶν κανονίων. Ὁ Μωάμεθ τότε ἐνόησεν ὅτι εἶναι καιρὸς διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον. Προηγουμένως ἔκαμε πρῶτασιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ μεταβῇ μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ κανὲν μέρος πλέον δὲν ἐπερίμενε βοήθειαν. Ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι τέλους καὶ νὰ πῆσῃ ἐντίμως καὶ ἐνδόξως. Ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅτι δὲν τοῦ παραδίδει τὴν πόλιν, διότι ὄλοι μὲ μίαν γνώμην εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν χάριν αὐτῆς.

Ὁ σουλτᾶνος τότε ὤρισε διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον τὴν 29ην Μαΐου. Τὴν παραμονὴν ἐκήρυξεν εἰς ὄλον τὸν στρατὸν, ὅτι ἂν κυριεύσουν τὴν πόλιν, ἀφίνει εἰς τοὺς στρατιώτας ὄλας τὰς κινητὰς περιουσίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Διὰ τὸν ἑαυτὸν του δὲν κρατεῖ παρὰ μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκοδομάς. Ὑπόσχεται ἐπίσης μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι θὰ ἀναβοῦν πρῶτοι τὰ τεῖχη, καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς ἐρεθίζει τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ. Τὸ κήρυγμα ἔγινε δεκτὸν μὲ μὲγάλον θόρυβον καὶ ἀλαλαγμὸν. Τὰ τύμπανα κροτοῦν καὶ ὄλον τὸ στρατόπεδον καίεται ἀπὸ φωταψίας.

Τὸ ἀντίθετον ἐγένετο εἰς τὴν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὰς φωταψίας ἐνόησαν τί συμβαίνει, καὶ εἰς ὄλην τὴν πόλιν ἐπικρατεῖ σκότος καὶ λύπη. Ὁ Κωνσταντῖνος καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα ὄλους τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς προτρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν γενναίως διὰ τὴν πόλιν, ἢ ὅποια εἶναι τὸ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα πηγαίνει μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὸν μὲγάλον ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας ὅπου διὰ τε-

λευταίαν φοράν ἔμελλε νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ λειτουργία. Ἐκεῖ ἠκρασθή μετὰ κατάνυξιν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν καὶ ἐκοινώ-
νησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα πηγαίνει διὰ τελευταίαν
φορὰν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ καὶ ἀποχαιρετᾷ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ.
Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπιθεωρεῖ πάλιν τὰ τεῖχη, καὶ καταλήγει
εἰς τὴν θέσιν τοῦ, εἰς τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ ὅπου θὰ ἐγένετο ἡ
μεγαλυτέρα ἐπίθεσις.

Ἡ ἄλωσις. Ἡ μεγάλη ἔφοδος ἤρχισε τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ
τὸ μεσονύκτιον. Οἱ Τούρκοι ὄρμουσιν μετὰ μανίαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη
τῶν τειχῶν, μετὰ περισσοτέραν ὁμῶς ὁρμὴν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πύ-
λης τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἄλλ' ἐδῶ ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται μετὰ μεγάλην
γενναϊότητα. Δύο ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων γίνονται χωρὶς ἀποτέ-
λεσμα. Ὁ σουλτάνος διατάσσει καὶ τοὺς Γενιτσαροὺς νὰ ἐπιτε-
θοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀποκρούονται ἀφ' οὗ ἔπαθαν μεγάλας ἀπω-
λείας.

Ἐξημέρωσε πλέον ἢ 29 Μαΐου καὶ εἰς τὴν πύλην τοῦ Ῥω-
μανοῦ ἐκυμάτιζεν ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ σημαία μετὰ τὸν δικέφαλον
ἀετόν. Οἱ Γενιτσαροὶ τότε κάμνουν νέαν ἐπίθεσιν μετὰ μεγαλυτέ-
ραν ὁρμὴν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ-
ρωϊκῶς. Ἡ χαρὰ τοῦ Κωνσταντῖνου εἶναι ἀπερίγραπτος διὰ τὴν
νίκην.

Αἰφνης ἕνα ἀπροσδόκητον γεγονός ἐκάμε τοὺς Τούρκους κυ-
ρίους τῆς πόλεως, Μία μικρὰ πύλη ὑπόγειος τοῦ τείχους εἶχε
λησμονηθῆ ἀνοιχτή. Αὐτὴν ἀνεκάλυψαν μερικοὶ Τούρκοι καὶ εἰσ-
έρχονται εἰς τὴν πόλιν. Αὐτοὶ ἔπειτα βοήθοῦν καὶ ἄλλους νὰ εἰσ-
έλθουν, καὶ ὅλοι μαζί διευθύνονται εἰς τὴν πύλην τοῦ Ῥωμανοῦ,
εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ σουλτάνος ἔμαθε τὰ συμβάντα
καὶ διατάσσει νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπον μετὰ μεγαλυτέραν ὁρμὴν.
Μέρος τότε τῶν Γενιτσαρῶν ἀναβαίνει εἰς τὰ τεῖχη. Στιγμὴ φο-
βερὰ διὰ τὸν Κωνσταντῖνον. Ὅταν εἶδεν ὅτι εἶναι περικυκλω-
μένος ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, ἀπηλπίσθη ἀλλ' ἀγωνίζεται ὡς τελευταῖος
στρατιώτης. Ὅλοι ὅσοι ἦσαν πέριξ τοῦ φονεύονται. Τότε φωνά-
ζει «δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου ;» Ἀμέ-
σως Τούρκος στρατιώτης τὸν κτυπᾷ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ πίπτ
νεκρός.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσεν ὡς ἦρωες, καὶ ἔπεσεν, ὅπως ἡ πόλ

ἔχι ἔταν τὸν ἐκτύπων κατὰ μέτωπον, ἀλλὰ ἔταν τὸν ἐκτύπησαν ἐκ τῶν ἔπισθεν.

Οἱ νικηταί, ἀφ' οὗ ἔσφαξαν τὴν φρουράν, ὤρμησαν εἰς τὴν διαρπαγὴν, 60 χιλ. ἐκ τῶν κατοίκων συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον καταφύγει εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἐπίστευον σύμφωνα μὲ παλαιὸν χρησμόν, ὅτι ἄγγελος θὰ κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγ. Σοφίας καὶ θὰ ἀπεδίωκε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς πόλεως. Μάταιαι ἐλπίδες. Ὅλοι ὅσοι ἦσαν ἐντὸς συλλαμβάνονται καὶ δέονται, ὁ δὲ ναὸς γυμνώνεται ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὰ κοσμήματά του καὶ μολύνεται.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ λεηλασία γίνεται ἀγρία, διήρκεσε δὲ τρεῖς ἡμέρας. Σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξιν τοῦ σουλτάνου οἱ βάρβαροι δὲν ἀφῆκαν παρὰ μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὰς οἰκοδομάς.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰσῆλθεν ἐφιππος καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν. Ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀνέβη ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης καὶ προσηυχῆθη. Ἐκτοτε ὁ μεγάλος ναὸς ἔγινε τζαμί, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ ταῦτα ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐρευνήσουν τὰ πτώματα καὶ νὰ εὔρουν τὸν νεκρὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μεγάλος νεκρὸς ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλα μὲ τοὺς χρυσοὺς ἀετούς, τὰ ὅποια ἐφόρει. Ὁ Μωάμεθ τότε διέταξε νὰ στήσουν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ στήλης διὰ νὰ τὴν ἰδοῦν ἅλοι, τὸ δὲ σῶμα νὰ τὸ θάψουν μὲ τὰς συνειθισμένας βασιλικὰς τιμάς.

Ποῦ ἐτάφη ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ εἶναι ἄγνωστον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Θεοδοσίας. Ὅπου δῆποτε ἕμως καὶ ἂν εἶναι ὁ τάφος του, τὸ ὄνομά του εἶναι βαθεῖα χαραγμένον εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες θὰ τὸν εὐγνωμονοῦν αἰωνίως, διότι ἔπεσεν ἥρωικῶς ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

7. Κατάλυσις τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία

κατελύθη. Μετ' ὀλίγα ἔτη (1460) ὁ Μωάμεθ, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν δύο ἀδελφῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου, Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγου, καταλύει τὸ δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκδιώκει ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Παλαιολόγους. Ὁλη ἢ Πελοπόννησος τότε περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, πλὴν τῆς Μονεμβασίας, Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς πολλοὺς μετέφερεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Κων)πολιν πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, ἄλλους δὲ ὄχι ὀλίγους κατέταξεν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γεντισάρων.

Ὀλίγον πρότερον ὁ Μωάμεθ εἶχε καταλύσει καὶ τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα εἰς τζαμίον. Τὸ 1461 δὲ κατέλυσε καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαβὶδ Κομνηνὸς μὲ ὄλην τὴν οἰκογένειάν του ἀπεκεφαλίσθησαν, διότι ἠρνήθησαν ν' ἀσπασθοῦν τὸν Ἰσλαμισμὸν. Ὀλίγον κατόπιν οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν Λέσβον καὶ τὸ 1470 ἐκυρίευσαν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Εὐβοίαν, (1) τὴν Ἀῆμον (2) καὶ τὴν Κρήναιον, τὴν ὁποίαν ὁ Σκεντέρμπεης ἀποθνήσκων τὸ 1466 εἶχε θέσει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν ἢ μὲν Ῥόδος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1522, ἢ Κύπρος τὸ 1570, ἀργότερα δὲ αἱ Κυκλάδες καὶ αἱ ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχόμεναι πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Τελευταία ἐκυριεύθη τὸ 1669 ἡ Κρήτη, ἀλλὰ μετὰ

(1) Περιφνημος ὑπῆρξεν ἡ ἄλωσις τῆς Χαλκίδος διὰ τὴν ἠρωικὴν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ἀντέταξαν κατὰ τῶν Τούρκων οἱ Ἑλληνες κάτοικοι αὐτῆς συναγωνιζόμενοι μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Κατὰ τὴν πολιτορκίαν αὐτῆς οἱ Τούρκοι ἔχασαν στρατὸν πλέον τῶν 50 χιλ. Ἐνεκα δὲ τούτου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα. Ἄλλοι μὲ μωρία βασανιστήρια θανατώθησαν, ἄλλοι δ' ἐστάλησαν εἰς Κων)πολιν.

(2) Ἀκόμη περιφνημότερα ὑπῆρξεν ἡ ἄλωσις τῆς Λήμνου καὶ διὰ τὴν ἠρωικὴν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων τῆς καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν ἠρωισμὸν μιᾶς κόρης Ἑλληνίδος, τῆς Μαρούλας. Αὕτη, ὅταν εἶδε εἰς μίαν προσβολὴν τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ φρουρίου τὸν πατέρα τῆς νὰ φονεῦθῃ, ἤρπασε τὸ ξίφος αὐτοῦ καὶ ὤρμησε κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τόσον δὲ μὲ τούτο ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀμυνομένους, ὥστε οὗτοι ἀπέκρουσαν τὴν ἐφοδον.

μακρὸν ἀγῶνα. Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῆς διήρκεσεν 25 ἔτη. Ἡ μακρὰ αὐτὴ ἀντίστασις ἀφείλεται εἰς τὸν ἥρωισμόν τῶν Κρητῶν. Οἱ Κρηῖτες ἐμίσουν τοὺς Ἑνετοὺς, διότι ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἐκ μέρους αὐτῶν. Προκειμένου ὅμως νὰ περιέλθῃ ἡ χώρα των εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως μετὰ τῶν Ἑνετῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων.

Ἡ μόνη ἑλληνικὴ χώρα, τὴν ὁποίαν δὲν ὑπέταξαν οἱ Τούρκοι, ἦτο ἡ Ἐπτάνησος. Ὅλοι αἱ ἄλλαι ἔπεσαν ὀριστικῶς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν.

Ἄλλ' ὅμως, ἂν κατελύθη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐξωλοθρεύθη. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ἀμέσως μόλις ἐκυριεύθη ἡ Κων)πολις, ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος πάλιν θὰ ἐλευθερωθῇ. Αὐτὸ φανερῶνουν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, οἱ λεγόμενοι θρήνοι, μὲ τὰ ὁποῖα τὸ ἔθνος ἐθρήνησε τὴν ἀλωσιν τῆς Πόλεως. Αὐτὸ δεικνύουν αἱ διάφοροι παραδόσεις του διὰ τὴν τελευταίαν λειτουργίαν καὶ διὰ τὸν μαρμαρωμένον βασιλιᾶ.

Ἡ πεποίθησις αὐτὴ, ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, ἀντὶ νὰ ὀλιγοστεύσῃ, ἐμεγάλωνε. Τὰ μαυρα χρόνια τῆς δουλείας ἐγιγάντωνσαν τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα. Δι' αὐτὸ τὸ ἔθνος, ἀφοῦ ἐπὶ 400 ἔτη, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐταλαιπωρήθη, ἐβασανίσθη, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποσκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς του καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ.

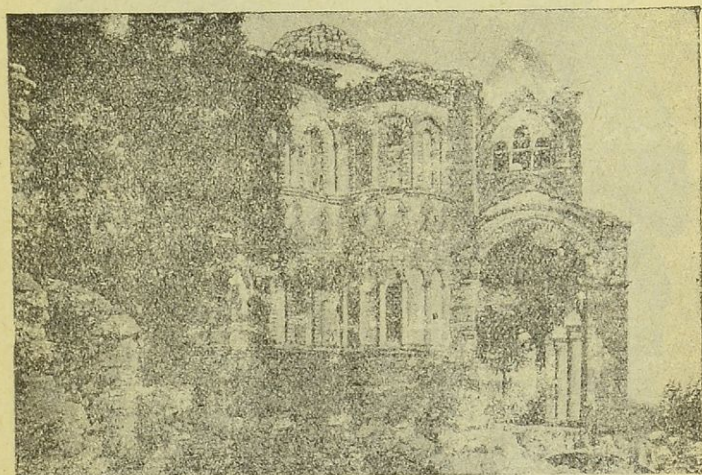
8. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἐξεγείρεται εἰς τὸ ἔθνος μόνον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, παρουσιάζεται εἰς αὐτὸ καὶ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Αἱ ποικίλαι ἀνωμαλίαι καὶ μεγάλαι καταστροφαί, τὰς ὁποίας ὑφίσταται ἡ αὐτοκρατορία, δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἀποτρέψουν τοὺς μεσαιωνικοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ τὴν θεραπείαν τῆς τέχνης.

Τὰ γράμματα. Ἡ ἀναγέννησις τῶν ἀρχαίων σπουδῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Φωτίου, φθάνει εἰς τὴν μεγίστην τῆς

ἀκμήν. Πολλοὶ δέ, καὶ θεολόγοι καὶ λαϊκοί, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας. Τοιοῦτοι εἶναι ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἀναγέννησις αὐτὴ τῶν ἀρχαίων σπουδῶν ἔφερε καὶ τὴν λογοτεχνικὴν ἀναγέννησιν. Εἰς τὴν θεολογίαν παρουσιάζονται πολλοὶ συγγραφεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουσι ὁ Μιχαὴλ Ἀκο-

Εἰκ. 4. Ὁ ναὸς τῆς Παντανάσεως τοῦ Μυστρῶ.

μινᾶτος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ κατόπιν πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχης. Ἱστορίαν ἐπίσης ἔγραψαν πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Νικήτας Ἀκομινᾶτος, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὁ Δούκας γράψας εἰς ἀπλήν γλῶσσαν καὶ ὁ Γεώργιος Φρατζῆς. Τέλος ἡ δημώδης ποιησις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην παράγει λογοτεχνικὰ ἔργα γραμμένα εἰς τὴν ζῶσαν γλῶσσαν, τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ λαλουμένην. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ὅσα ἐγράφησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐλληνικὰς χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κρήτην κατ'

Εἰκ. 5. Ὁ Ἱεροβοὰμ τῆς μονῆς τῆς Χώρας ἐν Κων)πόλει.

Εἰκ. 6. Ἡ Παρθένος (ἐκ τῆς τοιχογραφίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς ἐν ἁγίῳ Ὁρει μονῆς τῆς Λαύρας)

ἐπίδρασιν τῆς Φραγκοκρατίας. Ἐκ τούτων τὰ ὀραιότερα εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου καὶ ἡ τραγωδία τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη Ἐρωφίλη, τὰ ὅποια ἐγίναν εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Ἡ τέχνη.— Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐξακολουθεῖ ἡ ἴδια, ὅποια καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲ ἀνήκουν αἱ

Εἰκ. 7. Ἡ Παναγία «Ἀξιὸν ἔστιν» (εἰκὼν ἐπὶ σανίδος ἐν τῷ Πρωτάτῳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους)

ἐκκλησίαι τοῦ Μυστρά (εἰκ. 4), πολλαὶ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ ἄλλαι.

Πρὸ πάντων ἔμως ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ζωγραφικὴ, ἡ ὅποια παρουσιάζει ἀληθινὴν ἀναγέννησιν. Δὲν γίνονται πλέον σχεδὸν ψηφιδωτὰ διὰ τὸ πολυδάπανον αὐτῶν, ἀλλ' αἱ τοιχογραφίαι γίνονται μὲ χρώματα καὶ ἀρμονίαν, τὰ ὅποια κάμνουν ἐντύπωσιν.

Τὴν ἀναγέννησιν αὐτὴν τῆς τέχνης εὐρίσκομεν εἰς τὰ μωσαϊκὰ τῆς μονῆς τῆς χώρας εἰς τὴν Κων)πολιν (εἰκ. 5), εἰς τὰς τοιχογραφίας (εἰκ. 6) καὶ εἰς τὰς ἐπὶ σανίδων εἰκόνας (εἰκ. 7) τῶν μονῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους καὶ εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ

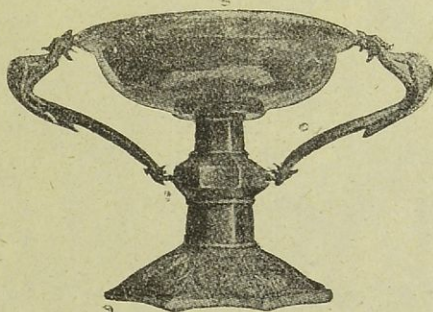
Εἰκ. 8. Ἡ Μεταμόρφωσις (ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Περιβλεπτοῦ τοῦ Μυστρᾶ).

Μυστρᾶ (εἰκ. 8). Τὴν ἀναγέννησιν τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δεικνύουσι τέλος καὶ αἱ μικρογραφίαι τῶν χειρογράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης (εἰκ. 9).

Ἡ γλυπτική τοῦ μαρμάρου, ὡς καὶ πρίν, εἶναι περὶ ὁρισμένη.
Ἡ δὲ ὅμως ἀκμάζει εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος ἢ ξυλογλυπτική. Ἐπίσης

Εἰκ. 9. Ἐξόδος πρὸς θήραν (μικρογραφία τοῦ 15ου αἰῶνος).

Εἰκ. 10. Ποτήριον τοῦ 15ου αἰῶνος (ἐν τῇ μονῇ Βατοπεδίου
τοῦ ἁγίου Ὄρους),

ἀκμάζει ἢ χρυσοχοϊκή, ἢ τέχνη τοῦ σμάλτου καὶ ἢ ὑφαντική
(εἰκ. 10 καὶ 11).

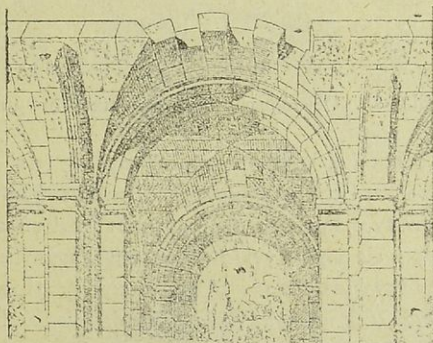
Είχ. 11. Ἀρχιερατικὸς σάκκος τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων
ἐν ἁγίῳ Ὄρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Ἡ ἀναγέννησις.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν ὑπῆρξε συμφορὰ μεγάλη μόνον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Πόσα καλλιτεχνήματα ἀρχαῖα καὶ πόσα χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων, τὰ ὅποια ἦσαν σωρευμένα εἰς τὴν Κων)πολιν, δὲν ἐχάθησαν ἕνεκα τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως! Ἀλλὰ καὶ πόσον δὲν ἐξημιώθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν

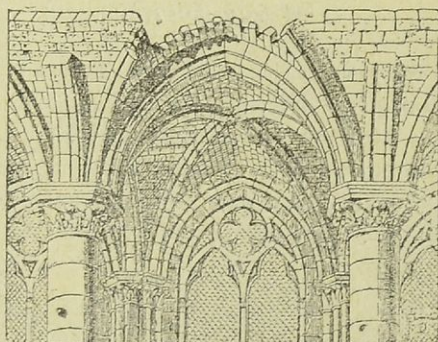
Εἰκ. 12. Τοξοειδῆς θόλος ρωμανικοῦ ρυθμοῦ.

τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας! Αἱ πλούσιαι αὗται χῶραι ἠρημώθησαν καὶ ἐξηντλήθησαν, διότι δὲν εἶχον οὔτε διοικήσιν, οὔτε ἀσφάλειαν. Κάθε σχέσις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ τῆς Εὐρώπης μὲ αὐτὰς ἐπὶ 400 ἔτη εἶχε διακοπῆ.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ κατάκτησις τῆς Κων)πόλεως ἐγένεν αἰτία ἄντ. Χωραφᾶ. — Ἱστορία Γ΄ Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις 5ῆ.

καί ἑνὸς μεγάλου καλοῦ διὰ τὴν Δύσιν, ἔγινεν αἰτία τῆς λεγομένης ἀναγεννήσεως.

Μέχρι τῶν σταυροφοριῶν, ὅπως ἐμάθαμεν, ἡ Εὐρώπη εὐρίσκετο εἰς βάρβαρον κατάστασιν. Ἀπὸ τὰς σταυροφορίας ἡ κατάστασις αὐτὴ ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται ἕνεκα τῆς ἐπικοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθεν ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν πολιτισμένην Ἀνατολήν. Τότε εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισε νὰ προσδεύῃ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα. Τότε ἰδρῦθησαν εἰς τὴν

Εἰκ. 13. Ὁξυκόρυφος θόλος γοθτικοῦ ρυθμοῦ.

Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας ἡ πρώτη νομικὴ σχολὴ καὶ εἰς τοὺς Παρισίους τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον. Τὸ Πανεπιστήμιον δὲ τῶν Παρισίων κατόπιν ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον καὶ σύμφωνα μετὰ αὐτὸ ἰδρῦθησαν ὅμοια εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς λατινικῆς αἰ νεώτεραι γλῶσσαι Ἰταλική, γαλλικὴ καὶ ἰσπανικὴ. Ἐπίσης ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἡ ρωμαντικὴ ποίησις, εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν ἤχημασαν οἱ περίφημοι ποιηταὶ Δάντης καὶ Πετράρχας καὶ ὁ πρῶτος Ἰταλὸς πεζογράφος Βοκκάκιος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τέλος αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀνεφάνη κατὰ πρῶτον ὁ ρωμανικὸς ρυθμὸς (ρωμαϊοβυζαντινὸς) καὶ κατόπιν ὁ γοθτικὸς. Ἐκ τούτων τοῦ μὲν ρωμανικοῦ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ὁ τοξοειδὴς θόλος, τοῦ δὲ γοθτικοῦ ὁ δξυκόρυφος (εἰκ. 12 καὶ 13). Ἐπίσης δὲ ἤρχισε νὰ κινήται καὶ ἡ γλυ-

πτική και ἡ ζωγραφική. Ἄλλα καὶ τὰ ἔργα τῶν τεχνιτῶν ἦσαν ἀδέξια καὶ ἀτελῆ. Εἰς δὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἐγένετο ἐπιστημονικὴ διδασκαλία, ἀλλὰ ὅλη ἡ ἐκπαίδευσις ὑπηρετεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν θεολογίαν.

Εἰκ. 14. Μιχαὴλ Ἀγγέλου
σύμπλεγμα τοῦ Χριστοῦ νεκροῦ καὶ τῆς Παρθένου.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὕρισκετο ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς χρό-
νους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
Καὶ ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως δὲ μετ' αὐτὴν,
πολλοὶ Ἕλληγες λόγιοι, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

Ειζ. 15. Λεονάρδου Δαβίντση ή Παναγία τών Βοσίων.

ἔφυγαν ἀπὸ τὴν χώραν των καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους
χώρας τῆς Ἰταλίας. Οἱ περιφημότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοῦς
ἦσαν ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολω-

Εἰκ. 16. Ραφαήλ, ἡ Παναγία τοῦ ἁγίου Σίξτου.

ρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζης, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσα-
ρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ
Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μου-

σοῦρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ λόγοι αὐτοὶ ἔφεραν μαζί των καὶ
πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ οἱ ἴδιοι εἰς πολλὰ μέρη
ἤνοιξαν σχολεῖα καὶ ἐδίδασκον αὐτούς. Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ

Εἰκ. 17. Τίτσιανού, ὁ ἐντάφιστός.

γλώσσα καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων
ἐξέπληξαν τοὺς μορφωμένους Εὐρωπαίους καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ ἐπι-
δοθοῦν εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἄλλην μίαν φο-
ρὰν κατέκτησε τὸν κόσμον.

Τότε παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλοὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι μὲ ἕξοχον μεγαλοφυΐαν, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ ἐφαρμόζουσαν εἰς τὰ ἔργα των τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης καὶ ἔκαμαν ἔργα ἀξιοθαύμαστα. Τότε ἐπίσης ἡ ἐπιστήμη ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας καὶ ἀρχίζει νὰ μιμῆται τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Τότε ἐν γένει ὁ ἀνθρώπος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει. Αὐτὴν τὴν κίνησιν, ἣ ὅποια πραγματικῶς ἀνεγέννησε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ὀνομάζομεν ἀναγέννησιν. Ἡ ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκμάζουσαν περίφημοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἀρίστος, ὁ Τάσσοσ, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Σερβάντης, καὶ περίφημοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Λεονάρδος Δαβίντση, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος, ὁ Τιτσιανὸς (εἰκ. 14—17) καὶ ἄλλοι.

2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις.

Ἐκτὸς τῆς ἀναγεννήσεως, εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνετέλεσαν αἱ ἐφευρέσεις τῆς τυπογραφίας, τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ τῆς πυρίτιδος, καὶ αἱ ἀνακαλύψεις τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ Εἰρηγικοῦ ὠκεανοῦ.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφευρέσεις. Τὰ βιβλία ἕως τῶρα ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐκστίζαν πολὺ. Ἐπομένως μόνον οἱ πλοῦσοι ἠδύνατο νὰ σπουδάζουσαν. Τώρα μὲ τὴν ἐφεύρεσιν αὐτὴν τὰ βιβλία γίνονται κτήμα τοῦ λαοῦ, ἡ παιδεία ἐξαπλώνεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἐπιστήμαι προοδεύουσαν. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος, ὁ ὅποιοσ πρῶτοσ ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ στοιχεῖα χωριστὰ ξύλινα.

Σπουδαία ἐπίσης εἶναι ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος (μπουσουλα), διότι μὲ αὐτὴν τῶρα τὰ πλοῖα δύναται νὰ ταξιδεύουσαν ἐλευθέρως εἰς τοὺς ὠκεανούς, καὶ διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλουσαν

ται αἱ διάφοροι ἀνακαλύψεις. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνη, νὰ στρέφῃ τὸ ἕνα τῆς ἄκρον πρὸς Β. καὶ τὸ ἄλλο πρὸς Ν. Αὐτὴν τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἐγνώριζον ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Κινέζοι καὶ οἱ Ἄραβες, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησαν. Εἰς τὴν Εὐρώπῃν ὁμοῦς πρῶτος τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας.

Καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος εἶναι σπουδαία, διότι ἤλλαξε τὴν μέθοδον τοῦ πολέμου. Ἡ πυρίτις καὶ πρὶν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους, τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἄραβας, ἀλλ' οὗτοι μετεχειρίζοντο αὐτὴν μόνον διὰ νὰ σπάζουν βράχους. Ἀπὸ τοὺς Ἄραβας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔγινε γνωστὴ ἡ πυρίτις καὶ εἰς τὴν Εὐρώπῃν. Πρῶτος δὲ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν εἰς κατασκευὴν πυροβόλων ὄπλων ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος Σδάρτζας. Ἐκτοτε ἤρχισαν νὰ μὴ ἔχουν πλέον σημασίαν οἱ πύργοι τῶν ἱπποτῶν καὶ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία αὐτῶν, διότι τὰ τεῖχη τῶν πύργων τῶν κατερρίπτοντο εὐκόλως ὑπὸ τῶν κανονίων, ἡ δὲ προσωπικὴ ἀνδρεία τῶν ἐξουδετεροῦτο διὰ τῶν μακρόθεν βαλλόντων τυφεκίων. Ἐπομένως ἡ δύναμις τῶν ἱπποτῶν ἔπεσεν, ηὔξηθη δὲ ἡ δύναμις τῶν βασιλέων, διότι αὐτοὶ μόνοι ἠδύναντο νὰ διατηροῦν τακτικοὺς στρατοὺς ὀπλισμένους μὲ τὰ νέα ὅπλα. Ἡὔξησεν ὁμοῦς συγχρόνως καὶ ἡ σημασία τῶν λαϊκῶν τάξεων, διότι ἐξ αὐτῶν οἱ βασιλεῖς ἐστρατολόγουν τοὺς στρατοὺς των.

Ἡ τιμὴ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους θαλασσοπόρους· αἰτία δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθυμία νὰ εὑρουν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας, ἵνα ἐμπορευῶνται ἀπ' εὐθείας μὲ τὰς χώρας ταύτας. Μέχρι τοῦδε δηλ. τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας (μέταξα, πολύτιμοι λίθοι, ἀρώματα) ἐκομίζοντο ὑπὸ ἀράδων ἐμπόρων διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ πλοίων μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπῃν. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκόστιζον πολὺ ἀκριβᾶ. Ἦθελον λοιπὸν νὰ εὑρουν ὁδὸν νὰ πηγαίνουν τὰ πλοῖα μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Πορτογάλλοι ἀνεζήτησαν τὴν ὁδὸν αὐτὴν πρὸς ἀνατολάς. Κατῶρθωσαν νὰ περιπλεύσουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθαν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἔδρυσαν ἀποικιακὸν κράτος.

Οι Ἴσπανοὶ ἐξήγησαν τὴν ἰδίαν ὁδὸν πρὸς δυσμὰς. Ὁ ἐκ Γενουῆς Χριστόφορος Κολόμβος ἐκ τῆς τότε ἐπικρατούσης ἰδέας, ὅτι ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαίρας, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ πλεύσῃ πρὸς δυσμὰς διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Τὸ σχέδιόν του παρεδέχθη ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα καὶ τοῦ ἔδωκε τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, πλοῖα καὶ ἄνδρας διὰ τὸ ταξίδιον. Πλεύσας πρὸς δυσμὰς προσήγγισεν εἰς τὰς Ἀντίλλας (1492), τὰς ὁποίας ἐνόμισεν ὅτι ἦτο τὸ μέρος τῶν Ἰνδιῶν. Ἦτο νέα ἡπειρος, ἡ Ἀμερικὴ. Κατόπιν οἱ Ἴσπανοὶ κατέλαβον τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού καὶ ἔδρυσαν ἐδῶ μέγα ἀποικιακὸν κράτος.

Ἀργότερα ἄλλος Πορτογάλλος θαλασσοπόρος ἀνεκάλυψε τὸν Μαγελλάνειον πορθμῖον, ἐπέρασεν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν καὶ ἔφθασε πράγματι εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁπότεν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς ἐλπίδος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκαμε δηλ. τὸν γύρον τοῦ κόσμου.

Μετὰ τοὺς Πορτογάλλους καὶ Ἴσπανοὺς καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ, ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας καὶ ἔδρυσαν εἰς τὰς νέας χώρας ἀποικίας.

Καὶ αἱ ἀνακαλύψεις αὗται, ὅπως καὶ αἱ ἐφευρέσεις, ἐγίναν αἰτία νὰ ἀνατραποῦν οἱ κοινωνικοὶ ὅροι καὶ νὰ μεταβληθῇ ἡ ὄψις τῆς κοινωνίας. Ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μεταφέρθησαν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄργυρος αὗτος, ὡς ἦτο φυσικόν, περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν βιομηχάνων καὶ ἐμπόρων, δηλ. εἰς τὴν ἐργαζομένην τάξιν. Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ὡσάυτως ἔφερον ἄπειρα πλοῦτη τὸ ζωηρότατον ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον ἤρχισε μεταξὺ τῶν νέων πλουσιωτάτων χωρῶν καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἐπομένως, ἐν ᾧ ἔως τώρα ὁ κυριώτερος πλοῦτος ἦτο ἡ γῆ, ἡ ὁποία εὕρισκετο εἰς χεῖρας τῶν εὐγενῶν, ἤδη ὁ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄργυρος ἔκαμαν τοὺς ἀστοὺς πλουσιωτέρους ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς. Ἐκτοτε λοιπὸν καὶ οἱ φραγκοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐχώριζον τὸν λαὸν εἰς διαφόρους τάξεις, ἤρχισαν νὰ πίπτουν.

3. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ ἀπελυσθήρωσις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον ἡ

αναγέννησις, ἐπροκάλεισε καὶ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Δύσιν.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἐκκλησία εἰς τὴν Δύσιν εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀγρίων καὶ ἀπολιτίστων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπομένως ὁ κλήρος εἶχε γίνεи πλουσιώτατος καὶ εἶχε μεγάλην δύναμιν, μάλιστα δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ὁ πάπας. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀργία, ἐπέφερον ὡς ἦτο φυσικόν, τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου καὶ τὰς καταχρήσεις. Ὅταν ὅμως κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ ἀνθρώποι ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται, ἤρχισαν νὰ κατηγοροῦν τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐνδυμασίας, τὴν τρυφήν, τὴν ἀλαζονίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν τοῦ κλήρου. Περισσότερον ὄλων ἐφανέρωνον τὴν δυσαρέσκειάν των οἱ βόρειοι λαοί, Ἕλληνας καὶ Γερμανοί. Τὸ μῖσος των δὲ ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ πάπα καὶ τῆς αὐτῆς τῆς Ῥώμης.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀποστασίας τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἔδωκεν ἡ πώλησις συγχωροχερτίων ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Γ' (1517). Ἀρχηγοὶ τῆς ἀποστασίας αὐτῆς ἔγιναν τρεῖς μοναχοί· ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ Σβίγγλιος καὶ ὁ Καλθίνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Οὗτοι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πάπα καὶ ἤρχισαν νὰ κηρύττουν ὅτι ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ. Αἱ κυριώτεραι μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἐπρότειναν καὶ εἰς τὰς ὁποίας ὄλοι οἱ μεταρρυθμισταὶ ἦσαν σύμφωνοι, ἦσαν αἱ ἑξῆς :

Α') Κατήργουν τὸν κλήρον (πάπαν, ἐπισκόπους, ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς). Ἦθελον μόνον ἐξηγητὰς τῆς Γραφῆς, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔγγαμοι, νὰ ζῶν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ μὴ ἀποτελοῦν χωριστὴν τάξιν.

Β') Κατήργουν τὰς ἐορτὰς, τὰς λειτουργίας καὶ τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς. Ἦθελον μόνον νὰ συναθροίζωνται οἱ χριστιανοὶ κατὰ Κυριακὴν, διὰ νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ ᾄδουν ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν. Ταῦτα δὲ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐγγιστάτην ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Πολλοὶ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἠσπάσθησαν τὰς ἰδέας των. Οὐ-

τοι ὠνομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι. Ὅλοι ἔμωσ ἐἰς μερικὰς λεπτομείας δὲν συμφώνουν μεταξύ των. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία τῶν διαμαρτυρομένων ὑποδιηρέθη εἰς διαφόρους ἐκκλησίας.

Ἡ θρησκευτικὴ ἄνωγ αὐτῆ μεταρρυθμίσει ἐγένεν αἰτία μακρῶν πολέμων. Εἰς τὴν Γερμανίαν μεταξύ τῶν διαφόρων γερμανικῶν κρατῶν ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐξεράγη ὁ λεγόμενος 30ετῆς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἐπὶ τέλους δὲ εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν καὶ τὰς βορείους χώρας ἐπεκράτησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι, εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Βαυαρίαν οἱ καθολικοί. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξεράγησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν 100 σχεδὸν ἔτη καὶ ἠρήμωσαν αὐτήν. Ἐπὶ τέλους ἔμωσ ἐπεκράτησεν ὁ καθολικισμός. Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπίσης ἐγέναν πολλαὶ θρησκευτικαὶ ταραχαί, ἀλλ' ἐπεκράτησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προελθόντων θρησκευτικῶν πολέμων ὑπῆρξαν μεγάλα. Πρῶτον δι' αὐτῆς ἀπηλευθερώθη τελείως ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐξελαϊκεύθησαν. Δὲν εἶναι πλέον μορφωμένοι μόνον οἱ κληρικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ λαϊκοί. Ἐντὶ ἐκκλησιῶν, θρησκευτικῶν ἐν γένει μνημείων, τῶρα οἰκοδομοῦνται καὶ πολιτικὰ οἰκοδομήματα καὶ ἀνάκτορα. Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ λαμβάνει καὶ θέματα μὴ θρησκευτικά. Ἐπειτα τὸ κύρος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἔως τώρα ὁ πάπας ὡς θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλης τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπης κατέπεσεν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως δὲν ὑπήκουον πλέον εἰς αὐτόν. Κοινοὶ χριστιανικοὶ πόλεμοι καὶ σταυροφορίαι δὲν γίνονται πλέον. Τούτους ἀντικατέστησαν οἱ ἐθνικοὶ πόλεμοι. Ἐκαστος λαὸς τώρα ἔχει συνείδησιν τῆς ἰδιαίτερας του ἐθνικότητος καὶ τῶν ἰδιαίτερων του ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ κάμνει πολέμους διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ ἰδίως τὴν ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατελύθη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐξωλοθρεύθη. Τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς δουλείας ὄχι μόνον διετηρήθη, ἀλλὰ καὶ ηὔξήθη περισσότερο. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν πεποίθησιν, ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καὶ θὰ ἐκδιώξῃ τοὺς κατακτητὰς ἀπὸ τὴν χώραν τῶν πατέρων του. Πῶς κατωρθώθη τοῦτο, πῶς κατωρθώθη δηλ. νὰ διατηρηθῇ ὁ ἑλληνικὸς ἔθνισμός, μᾶς δεικνύει ἡ ὀργάνωσις αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

1. Σχέσις τοῦ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν κατακτητῶν Τούρκων.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτος θρησκευτικόν. Εἰς αὐτὸ συμφώνως μὲ τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν πολῖται εἶναι μόνον οἱ πιστοὶ (μουσουλμᾶνοι), μόνος ἀρχηγὸς εἶναι ὁ σουλτάνος, ὡς διάδοχος τοῦ προφήτου (χαλίφης), καὶ μόνος νόμος εἶναι τὸ ἱερὸν βιβλίον (κοράνιον). Ἐπομένως ὅσοι δὲν εἶναι μουσουλμᾶνοι δὲν ἠμποροῦν νὰ ζήσουν εἰς αὐτό. Ἡ πρέπει νὰ γίνουσι μουσουλμᾶνοι ἢ νὰ ἐξολοθρευθοῦν. Ἐξαιρέσις γίνεται μόνον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους διότι πιστεύουσι εἰς τὸν ἴδιον Θεόν. Εἰς αὐτοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ζοῦσι εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ ἰδιαιτέρον θρησκευτικὸν κράτος μὲ τὸν θρησκευτικὸν τῶν ἀρχηγῶν ἐπὶ κεφαλῆς. Συγχρόνως δὲ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξαγοράζουσι τὴν ζωὴν των μὲ ἕνα κεφαλικὸν φόρον (χαράτσι).

Σύμφωνα λοιπόν με την μωαμεθανικήν θρησκείαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔδαν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους, ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον κράτος ὑπόδουλον εἰς τὸ τουρκικὸν μὲ ἀνεγνωρισμένον ἀρχηγόν του τὸν πατριάρχην.

Δυστυχῶς τὸ δικαίωμα τῆς υπάρξεώς των οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξηγόραζον μόνον μὲ τὸ χαράτσι. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι ὡς ὑπόδουλοι (βαγιαδες) νὰ ὑποφέρουν τόσοις ἐξευτελισμοῦς καὶ ταπεινώσεις εἰς τὰς σχέσεις των μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τόσοις καταπιέσεις, ὥστε ὁ βίος των κατὴντα ἀνυπόφορος.

Πρῶτον οἱ Τούρκοι ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοὺς τὰ καλύτερα κτήματά των. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα μὲν ἐπῆρεν ὁ σουλτᾶνος, ἄλλα ἐδόθησαν εἰς Τούρκους ἀξιωματικοὺς καὶ ἄλλα εἰς ναοὺς μωαμεθανικοὺς (βακούφια). Εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀφῆκαν τὰ χειρότερα κτήματα. Ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ ἐπλήρωνον ἑαυτοὺς φόρους, ὥστε μόλις κατῶρθων νὰ ἀποζοῦν.

Ἐπειτα οἱ χριστιανοὶ δικαιοσύνην δὲν εὔρισκαν. Ὅταν ἤδικοῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Τούρκοι δικασταὶ (καθῆδες) ἔδιδον πάντα τὸ δίκαιον εἰς τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἔξω ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας των τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ νὰ καλοῦν τὸν λαὸν εἰς αὐτὰς μὲ κωδωνοχουσίας. Δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φοροῦν τὴν ἰδίαν ἐνδυμασίαν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνουν κάθε ἀγγαρεία, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι. Ἐν γένει δὲ ἡ τιμὴ των, ἡ ζωὴ των καὶ ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἡ μεγαλύτερα ὄμως συμφορὰ των ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, δηλ. τὸ παιδομάζωμα. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς στρατολογίας, ὅπως ἐμάθαμεν προηγουμένως (σελ. 13), ἤρχισε πρὶν κυριεύσουν οἱ Τούρκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ χριστιανόπαιδας ἐξισλαμισμένους ἀπετελεῖτο τὸ σπουδαιότερον σῶμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ Γενίτσαροι. Ἐπειτα ὄμως ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τὸ παιδομάζωμα ἐγένετο πολὺ συχνά, καὶ τὸ χειρότερον, τώρα οἱ στρατολόγοι δὲν ἤρπαζον μόνον ὅσους παῖδας ἐχρειάζοντο διὰ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων, ἀλλὰ πολὺ περισσότερους, αὐτοὺς δὲ πού ἐπερίσσευαν ἐπώλουν ὡς δούλους. Ὑπολογίζουσι διὰ τὴν ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τὸ 1638, ὅπότε κατηργήθη τὸ παιδο-

μάζωμα, ήρπασαν περισσότερον ἀπὸ ἓν ἑκατομμύριον χριστιανο-
παίδων.

Ἐνεκα τοῦ παιδομαζώματος οἱ βασιλεῖς ὅταν ἔβλεπαν τὰ τέ-
κνα τῶν νὰ γίνωνται εὐρωστα καὶ ὠραῖα, δὲν ἐκαμάρωνον. Διαρ-
κῶς εἶχον τὸν φόβον, μήπως ἀρπάσουν αὐτὰ οἱ στρατολόγοι διὰ νὰ
τὰ κάμουν Γενίτσάρους. Πολλαὶ μητέρες μάλιστα ἔσφαζον τὰ τέκνα
τῶν, διὰ νὰ μὴ γίνουν Γενίτσαροι καὶ σφάζουν ἔπειτα τοὺς χρι-
στιανούς.

Ἐπειτα λοιπὸν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς αὐ-
τοὺς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ ἰδίως οἱ προὔχοντες καὶ οἱ
λόγιοι, ἔφευγον εἰς ξένα μέρη. Μερικοὶ, ὅσοι δὲν εἶχον ἰσχυρὸν
τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἠλλαξοπίστησαν. Καὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲ οἱ
ὅποιοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν χώραν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πα-
τέρων τῶν, πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ
ὑπέφερον μὲν πολλὰς στερήσεις, ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι. Οἱ ὑπό-
λοιποι, οἱ ὅποιοι ἔμειναν βασιλεῖς, ἔχασαν κάθε διάθεσιν πρὸς ἐρ-
γασίαν.

Ἐνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἡ χώρα ἠρημώθη, τὸ ἐμπόριον
καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ εὐφορώτερα τῆς μέρη
ἔμειναν ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς φοβερὰ ἐδεκατίσθη.

2. Ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνεκάθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἶχε διοί-
κησιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ κράτους, καὶ ὁ κληρὸς αὐτῆς εἶχε
μερικὰ προνόμια. Αὐτὴ ἡ διοικητικὴ αὐτονομία καὶ τὰ προνόμια
διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ
τῶν Τούρκων. Ἐπ' αὐτῆς μάλιστα τὰ προνόμια αὐτὰ ηὐξήθησαν
διότι, ὅπως εἶπαμεν, ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἀνεγνώριζεν ὅτι
οἱ Χριστιανοὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέρον κράτος ὑπόδουλον εἰς τοὺς
Τούρκους.

Ἐὐθὺς λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ Μωάμεθ διέταξε τοὺς χριστια-
νοὺς νὰ ἐκλέξουν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. Ὁ σουλ-
τᾶνος ἐπροτίμησε τὸν Σχολάριον, διότι αὐτὸς ἀνεκάθεν ἦτο ἀντί-
θετος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας με

τὴν δυτικὴν. Εἶχε δὲ ὁ σουλτάνος μέγα συμφέρον νὰ διατηρῆται ἄσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διὰ νὰ μὴ ἐπέμβῃ ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου ἐξετελέσθη. Συνηθρίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν πέριξ μερῶν, ὅσοι ἱερεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον διασωθῆ, καὶ ὁ λαός, καὶ ἐξέλεξαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον. ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Γεννάδιος. Ἐπειτα ὁ σουλτάνος τὸν ἐκάλεσεν εἰς γεῦμα εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐκεῖ τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια καὶ τοῦ προσέφερε μίαν πατερίτσαν χρυσοῦν, ὅπως ἔκαμναν καὶ οἱ χριστιανοὶ αὐτοκράτορες εἰς κάθε ἐκλογὴν νέου πατριάρχου.

Τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν ὁ σουλτάνος εἰς τὸν πατριάρχην ἦσαν πολλά. Τὰ κυριώτερα ἦσαν τὰ ἑξῆς:

α') Ἀνεγνωρίζετο ὁ πατριάρχης ὡς ἀνώτατος ἄρχων καὶ κύριος ἔλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων μὲ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζῃ καὶ νὰ παύῃ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους. Ἐπίσης ἀνεγνωρίζετο ὡς ἀνώτατος δικαστὴς τοῦ κλήρου καὶ ἔλων τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἀναμεταξύ των ὑποθέσεις.

β') Ἐδίδετο εἰς τὸν πατριάρχην τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ εἰς τοὺς κληρικούς καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ διατηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας.

γ') Τὰ κτήματα τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸ κράτος κανένα φόρον.

Μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ ὁ πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικός. Ἡ δὲ ἐξουσία του δὲν ἐπεκτείνετο μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ εἰς ἔλους τοὺς ὀρθοδόξους, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Ἀρμενίους.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ προνόμια αὐτὰ τῆς ἐκκλησίας πολλάκις παρεδιάζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς π. χ. ἀφηρέθη ἀπὸ τὸν πατριάρχην ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἔγινε τζαμίον. Ἐπειτα τὸ πατριαρχεῖον περιεπλανήθη εἰς διαφόρους ἄλλους ναοὺς, οἱ ὁποῖοι κάθε φορὰν ἀφηροῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ἓν ἂν εὐτελῆ

ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Φαναρίου, καὶ ἐκεῖ μένει μέχρι σήμερον.

Μὲ ἔλας τὰς παραβιάσεις ὅμως τῶν προνομίων ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος. Ἐπὶ κεφαλῆς ὅλου τοῦ ἔθνους ἦτο ὁ πατριάρχης, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα. Αὐτὸς μὲ μίαν σύνοδον ἀπὸ ἀρχιερεῖς διηύθυναν ὅλον τὸ δουλωμένον γένος. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ ἱεράρχαι, οἱ ὁποῖοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἐθεωροῦντο ὡς ἐθνάρχαι. Ἀπ' αὐτοὺς πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς. Ὅλοι αὐτοὶ ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, προστατεύουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἀθαιρεσίας τῆς τουρκικῆς διοικήσεως φροντίζουσι διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν του καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς γλώσσης του καὶ κρατοῦν ἄσβεστον τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

10. Οἱ Φαναριῶται.

Ἐφ' οὗ τὸ πατριαρχεῖον ἔγινεν ὄχι μόνον τὸ θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ αὐτὸ ὅλοι οἱ προὔχοντες καὶ οἱ λόγιοι αὐτοῦ. Κατήκησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον, ὅπου ἐπὶ τέλους εἶχεν ἐγκατασταθῆ τὸ πατριαρχεῖον. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν Φαναριῶται. Αὐτοὶ μαζί μὲ τοὺς κληρικοὺς διηύθυναν τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἔθνους καὶ ἀπετέλεσαν τὴν ἀριστοκρατίαν αὐτοῦ. Αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν καὶ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Κατ' ἀρχὰς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μετεχειρίζετο αὐτοὺς ἀπλῶς ὡς γραμματικούς, διότι οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀγράμματοι. Ἀλλὰ αἱ θέσεις αὗται δὲν εἶχον μεγάλην σημασίαν. Κατόπιν. Ἦσαν οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν εἰς διαφόρους σχέσεις μὲ τοὺς Εὐρωπαίους (17ος αἰών), ἔλαβον ἀνάγκην διερμηνέων, οἱ ὁποῖοι νὰ γνωρίζουν τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Οἱ Φαναριῶται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, διότι εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναζῆ ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους. Ἐκτὸς τούτου ἐσπούδαζαν πολὺ

καὶ τὰς ξένας γλώσσας. Αὐτοὺς λοιπὸν οἱ Τούρκοι ἐλάμβανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὡς διερμηνεῖς.

Αἱ θέσεις αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Τούρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ἐμπιστευθῶνται εἰς τοὺς Φαναριώτας τὰ μυστικά του κράτους. Πολλάκις δὲ ἔστελλον αὐτοὺς ὡς πρέσβεις διὰ νὰ συνομολογοῦν συνθήκας. Ὀνομάζοντο δὲ οὗτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ἢ ἐξ ἀπορρήτων. Τοιοῦτοι μεγάλοι διερμηνεῖς ὑπῆρξαν ὁ Παναγιώτης Νικουσίας, οἱ Μαυροκορδατοὶ, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σουτσοὶ, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζαι, οἱ Ῥάλληδες, οἱ Ἀργυρόπουλοι καὶ ἄλλοι. Οὗτοι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν εἶχον πλησίον εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπερῆρψισαν πολλάκις τὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπροστάτευσαν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γένους.

Καὶ μὲ ἄλλον τρόπον οἱ Φαναριῶται ἔγιναν ὠφέλιμοι εἰς τὸ ἔθνος. Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία (ἢ σημερινὴ Ῥουμανία) μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἐντοπίους ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους διώριζεν ὁ σουλτάνος. Ἐπειδὴ ὅμως συχνὰ ἐγίνοντο ἐπαναστάσεις εἰς τὰ μέρη αὐτά, οἱ Τούρκοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἤρχισαν νὰ στέλλουν ὡς ἡγεμόνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς Ἑλληνας Φαναριώτας, ὅσοι ἐχρημάτισαν μεγάλοι διερμηνεῖς. Οἱ Φαναριῶται αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν συνοδευόμενοι ἀπὸ πολλοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους των, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδον διάφορα ἀξιώματα. Ἐκτὸς τούτου εἶχον σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας, καὶ ἐν γένει ὄλη ἡ ὑπηρεσία των ἦτο ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐπίσημος γλώσσα εἰς τὴν αὐτὴν των ἦτο ἡ ἑλληνικὴ. Ἐπειτα ἴδρυσαν ἐκεῖ πολλὰ σχολεῖα ἑλληνικά, πολλοὶ δὲ Ἑλλήνες ἤρχοντο ἐκεῖ χάριν ἐκπαίδευσως. Τέλος ἔνεκα τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον, συνέρρον ἐκεῖ καὶ πολλοὶ Ἑλλήνες ἔμποροι. Ὅστε αἱ ἡγεμονίαι αὐταὶ κατήντησαν κέντρα ἑλληνικά.

Οἱ Φαναριῶται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας ἐπροστάτευσαν τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ δὲ μέγαρα αὐτῶν συνεζητεῖτο πολλάκις ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἔθνους καὶ ἐδημιουργήθη ἡ μεγάλη ἰδέα.

* Ἄντ. Χωραφᾶ. — Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις ε'.

4. Αί κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ συνετέλεσεν ἐπὶ σφης καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν κοινοτήτων. Αὐτὸς εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὰ αὐτόνομα πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, τὰ ὅποια διτηρήθησαν ἐπὶ τῆς βωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς ἑλλην. Αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δηλ. κάθε πόλις εἶχε τοὺς ἄρχοντας της, οἱ ὅποιοι διηύθουν τὰ ἑσωτερικὰ αὐτῆς. Οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ διτηρήθησαν καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐπομένως καὶ ἐπ' αὐτῆς κάθε πόλις καὶ κάθε χωρίον εἶχε τοὺς ἄρχοντας του, τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον οἱ κάτοικοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὀνομάζονται δημογέροντες ἢ προστοί, τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσηδες. Αὐτοὶ ἐδιοικοῦν τὰς κοινότητας, ἐδίκάζον τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν, ὠρίζον τοὺς φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων καὶ εἰσέπραττον αὐτοῦς. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ προστάται καὶ οἱ σύμβουλοι κάθε διωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Ἐφρόντιζον διὰ τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων. Ἐτέλλον ἀντιπροσώπους εἰς τὴν πρωτεύουσαν κάθε ἐπαρχίας διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς σύμβουλοι τοῦ διοικητοῦ.

Ἀλλὰ αἱ ἐπεμβάσεις καὶ αἱ ἀθαιρεσίαι τῶν Τούρκων δὲν ἔλειπον. Δι' αὐτὸ καὶ περισσότερον προώδευσαν αἱ ὀρεινὰ κοινότητες καὶ αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, ἔπου ἢ δὲν ὑπῆρχον καθόλου ἢ ὑπῆρχον ὀλίγοι Τούρκοι. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ κοινότητες τῆς Ἰδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ὀνομαζόμεναι Μαδεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἠπείρου, τὰ 25 χωρία τοῦ Βόλου, ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ κοινότης τῶν Κυθωνίων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἄλλαι. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνας ὅμως, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον Τούρκοι, ἤκμασαν πολλαί, ἔπως αἱ κοινότητες τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς Χίου, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ κοινότητες συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ, διότι μὲ αὐτάς, ἔπως καὶ μὲ τὴν θρησκείαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνενω-

μένοι ἀναμεταξύ των. Ἐπομένως διετήρουν τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαίτερου των ἔθνισμοῦ καὶ εἶχον διαρκῶς τὸν πόθον τῆς ἀπελευθερώσεως.

5. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μανιάται, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶται. Ἐκτὸς τῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι προῦδουσιν ὡς ὑπόδουλοι, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Μάνη, τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης καὶ τὸ Σουλι τῆς Ἠπείρου. Ἐἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη των οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἦσαν ἀκαταγώνιστοι. Ἐπομένως οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἀφήσουν ἡσυχούς καὶ ἠρέκασθησαν εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν ἕνα μικρὸν φόρον, ὡς σημεῖον ὅτι ἀναγνωρίζουν τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Αἱ κοινότητες αὗται ἐχρησίμευον ὡς καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων καὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοί. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερον τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, κατέφευγον εἰς τὰ βουνά. Ἐκεῖ ἐσχημάτιζον στρατόπεδα (λημέρια), καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐξεκίνουν καὶ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι κατέφκουν εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ ἐλήστευον αὐτούς. Αὐτοὶ ὀνομάσθησαν κλέφτες.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Δι' αὐτὸ ἠναγκάζετο νὰ προσλαμβάνῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἄλλων. Αὐτοὶ ὀνομάσθησαν ἀρματολοί καὶ τὰ διαμερίσματα τὰ ὁποῖα ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φυλάττουν ἀρματολίκια. Ὁ ἀρχηγὸς κάθε ἀρματολικίου ἐλέγετο καπετάνος καὶ οἱ ἄνδρες του παλληκάρια.

Ἄλλὰ οἱ ἀρματολοὶ αὗτοὶ δὲν ἔμενον πιστοὶ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἦσαν φίλοι τῶν κλεφτῶν καὶ συχνὰ ἠνώοντο με' αὐτούς διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους. Φυσικὰ τότε ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς ἔπαυε καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οἱ ἀρματολοὶ λοιπὸν ἐγένοντο πάλιν κλέφτες καὶ ἄλλοι κλέφτες ἐγένοντο

ἀρματολοί. Τόσον δὲ συχνὰ ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ αὐτῆ, ὥστε τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἀρματολὸς κατήντησαν νὰ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν.

Οἱ κλέφτες ἔμενον εἰς τὰ βουνά. Ἐπομένως ἔζων ἀπὸ τὴν ληστείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων, ἤρπαζον τὰ ποίμνιά των ἢ συνελάμβανον μπάηδες καὶ ἀγάδες τοὺς ὁποίους ἀπληθεύερον με μεγάλα λύτρα. Τὰ ὄπλα δὲν ἄφηγον οὐδὲ μίαν στιγμὴν. Ὅσκις δὲν ἐπολέμουν, κατεγίνοντο εἰς διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὴν σκοποβολὴν, εἰς τὸ πῆδημα, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ῥίψιμον τοῦ δίσκου. Ἰπέφερον δὲ με μεγάλην ὑπομονὴν καὶ τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ πρὸ πάντων τὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι, ὅταν τοὺς συνελάμβανον. Τὰ ὑπέφερον ὅλα χωρὶς νὰ βγάλουν στεναγμόν μάλιστα ὑβρίζον τοὺς βασανιστάς των. Ἐπειδὴ δὲ ἤξευρον τὰ βασανιστήρια, ποὺ τοὺς ἐπέβαλλον οἱ Τούρκοι, εἰς τὰ συμπόσιά των ἡ εὐχὴ των ἦτο «καλὸ μολύδι».

Ἐν τούτοις αὐτοὶ δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφόνευον ὄσους ἠδύναντο Τούρκους. Αὐτὸ ἦτο ἡ ἐπιθυμία των. Ποτὲ ὅμως δὲν τοὺς ἐβασάνιζον. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα ἐδεικνύοντο εὐγενεῖς καὶ ποτὲ δὲν τὰς ἐκακοποιούσιν.

Ἐπίσης οἱ κλέφτες εἶχον ζωηρὰν τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Εἰς οἰανδήποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὕρισκοντο, ποτὲ δὲν ἔκλεπτον ἀπὸ ἐκκλησίαν ἢ μοναστήριον, καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησε.

Τὸν βίον καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν κλεφτῶν ἐξυμνοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Αὐτά, δέ, ὅπως καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις διὰ τὰ κατορθώματά των, ἐνίσχουν τὸ ἔθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοὶ ὑπῆρξαν τὰ στηρίγματα ἔλων τῶν ἐπαναστάσεων, ὅσας ἐπὶ 400 ἔτη ἔκαμαν οἱ πατέρες μας, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν κυρίως τὸν πεζικὸν στρατὸν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Τὸ ναυτικόν. Εἰς τὸ νὰ δυναθῶν οἱ Ἕλληνες νὰ ἀντιπαραταχθῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν συνετέλεσε καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας. Ἡ ἀκμὴ αὕτη προῆλθε καὶ ἐκ τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶπαμεν ὅτι ἤχημασαν αἱ κοινότητες τῶν μικρῶν νήσων, κυρίως ὅμως ἐκ τοῦ ἔξης:

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐπετράπη εἰς ἄλλα τὰ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ταξειδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰνάπαιον. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ταῦτα ἀνήκον εἰς Ῥώσους ἰδιοκτητάς, εἶχον ἄλλα ῥωσικὴν σημαίαν. Ἀυτὰ λοιπὸν μετέφερον ἐκ τῶν λιμένων τοῦ Εὐξείνου τὰ σιτηρὰ τῆς Πολονίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ἐπλούτησαν. Εἰς τὴν Ὀδησσόν, εἰς τὸ Ταϊγάριον, εἰς τὴν Τεργέστην, εἰς τὴν Ἐνετίαν ἰδρύθησαν πλούσιαι ἑλληνικαὶ κοινότητες. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ναυτιλία ἤκμασε πολὺ. Κατεσκευάσθησαν τότε πολλὰ μεγάλα πλοῖα καὶ ἄλλα αἱ ναυτικαὶ κοινότητες, ἰδίως τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Φαρῶν, συνήθροισαν μεγάλα πλοῦτη. Ἐπειδὴ δὲ τότε εἰς τὴν Μεσόγειον πειραταὶ ἐξ Ἀλγερίας ἠπέλουν τὰ ταξειδεύοντα πλοῖα, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν ὀπλισμένα ὡς πολεμικά, καὶ οἱ ναῦται ἦσαν γυμνασμένοι εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ἡ Ἑλλάς εὐρέθη νὰ ἔχη πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ὀπλισμένα, καὶ ναῦτας ἐμπείρους εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον.

6. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλλα σχεδὸν οἱ λόγοι, ὡς εἶδομεν, ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοῦτο ἐγένετο αἰτία φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐμείνεν αὐτὴ χωρὶς διδασκάλους. Ἐπομένως τὰ σχολεῖα ἄλλα ἐκλείσθησαν, καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη ἐστερήθη κάθε ἐκπαιδεύσεως. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους περῶριζετο εἰς τὰ ὀλίγα καλλιθογράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον τοὺς ἑλληνόπαιδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ μοναστήρια. Πολλάκις μάλιστα καὶ τοῦτο ἐγένετο κρυφίως τὴν νύκτα ἕνεκα τῆς καταδιώξεως τῶν Τούρκων. Ἐκ τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν τὸ δημοτικὸν ἄσμα «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ κλπ.».

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ πάντων συνετέλεσεν ἡ κοινότης τῆς Ἐνετίας. Ἐκεῖ εἶχον συρρεῦσαι εἴτε χάριν ἀσφαλείας, εἴτε δι' ἐμπορικοὺς σκο-

πούς παρά πολλοί Ἕλληγες. Οὗτοι πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν διὰ τὴν Ἰδρυσιν ἰδικῆς των ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἑλληγικήν μόρφωσιν τῶν παίδων των. Ἰδρυσαν λοιπὸν ἐκεῖ σχολεῖτον ἑλληγικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ μόνον Ἕλληγες ὀρθόδοξοι.

Ἡ κοινότης αὕτη κατόπιν, ἐπειδὴ ἤξευρε τὴν ἀμάθειαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφρόντισε διὰ τὴν Ἰδρυσιν σχολείων καὶ εἰς αὕτην. Αὕτην ἐμμύθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλαι ἑλληγικαὶ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρκετὰ σχολεῖα, ὅπως εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς Ἀθήγας, εἰς τὴν Λεβάδειαν, εἰς τὴν Πάτμον, τὰς Κυδωνίας, τὴν Σμύρνην. Ἀπὸ τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐξήλθαν ἀρκετοὶ διδάσκαλοι.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλαι ἑλληγικαὶ πόλεις ἐφιλοτιμήθησαν τότε νὰ ἰδρῦσουν σχολεῖα. Ὡσαύτως τὰ πατριαρχεῖα Ἰδρυσαν διάφορα σχολεῖα εἰς τὸν Ἄθων καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἤχημασεν ἡ μεγάλη τοῦ Γένους σχολή. Καὶ ἐν γένει κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὅλαι αἱ πόλεις καὶ τὰ σχολεῖα ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἔχουν τὰ σχολεῖα των.

Ἐδίδαξαν δὲ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ διδάσκαλοι ὀνομαστοὶ ὅς ὁποῖοι ὀνομάσθησαν διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Μεταξὺ αὐτῶν περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ δὲν ἐδίδασκον εἰς τοὺς μαθητὰς των μόνον τὴν ἀρχαίαν σοφίαν καὶ τὰς νέας ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχουν τὴν ἐθνικήν των συνείδησιν καὶ ἐνέβαλλον εἰς αὐτοὺς ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτοὺς κατατάσσεται καὶ ὁ Χῖος Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Οὗτος δὲν ἔκαμῆ ποτε τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ὅλον του τὸν βίον ἐξώδευσε εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα σοφά, με τὰ ὁποῖα περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον ὠδήγησε τὸ ἔθνος εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα χάριν τῆς ἐλευθερίας του.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748. Ὁ πατήρ του ἦτο ἔμπορος εκ Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Κατόπιν ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πα-

τρόσ του εἰς Ἀμοτελόδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ὑποθέσεων. Ἐκεῖ ἄφησε τὸ ἐμπόριον καὶ κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ μάθῃ ξένας γλῶσσας καὶ εἰς τὸ νὰ ἀκούῃ μαθήματα εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον.

Μετὰ 7 ἔτη ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Σμύρνην, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ζῆ ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Ἐπεισε τὸν πατέρα του νὰ τὸν στείλῃ εἰς τὸ Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἰατρικήν, Καὶ ἀφ' οὗ ὅμως ἐγένετο ἰατρός, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σμύρνην. Εἶχον ἀποθάνει οἱ γονεῖς του. Ἐπροτίμησε λοιπὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους.

Ἐκεῖ κατέγινεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ συγγράμματα, ἵνα φανῇ χρήσιμος εἰς τὸ ἔθνος του. Ἐτύπωσεν ὅλους τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς μὲ προλόγους καὶ σημειώσεις, εἰς τὰς ὁποίας προσεπάθει νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους· καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν τὸ 1833.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΔΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ Ἕλληνες μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος.

Οἱ Ἕλληνες εὐθὺς μόλις ἐκυριεύθη ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμέναις. Μόνοι τῶν ἄλλων εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Δι' αὐτὸ κάθε φοράν, ποῦ ἡ Τουρκία εἶχε πόλεμον μὲ κάποιον εὐρωπαϊκὸν κράτος, ἤρπαζον καὶ αὐτοὶ τὰ ὄπλα καὶ ἐπανεστάτουσαν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.

Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐκυριεύσαν τὴν Κων)πολιν, ἔβλεψεν ἡ Εὐρώπη κατελήφθη ὑπὸ τρόμου Ὅλοι ἐφοβοῦντο ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν θὰ περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ θὰ ἐζήτουσαν νὰ ἐξαπλωθοῦν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Εὐρώπης τότε ἦσαν ἡ Ἄγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα δὲν διέτρεχον ἀπ' εὐθείας κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, διότι δὲν ἐγειτόνευσαν μὲ αὐτούς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν Ἄγγλία μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος ἐμπορικὰς σχεδὸν μόνον σχέσεις εἶχε μὲ τοὺς Τούρκους. Τὰ τρία ἄλλα κράτη πολὺ ὀλίγον ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν με αὐτούς. Ἡ Γαλλία μάλιστα ἐκτὸς μικρῶν διαλειμμάτων, πάντοτε ἦτο καὶ σύμμαχος μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ ἐμπορικὰ προνόμια ὑπὲρ τῶν ἄλλων τῆς εἶχε λάθει καὶ προσέει τὴν προστασίαν τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλλάδος. Μόνον μίαν φοράν, τὸ 1571, ἡ Ἰσπανία συν-

εμάχησε με τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, με τὸν πάπαν καὶ με τὴν Ἑνετιαν ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν Ναύπακτον. (1)

Ἡ Αὐστρία ὄμως, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ἑνετία, ἕνεκα τῆς γειτονίας των με τοὺς Τούρκους διέτρεξαν μέγιστον κίνδυνον ἐκ μέρους αὐτῶν.

Με τοὺς Οὐγγρους οἱ Τούρκοι εἶχον ἔλθει εἰς πόλεμον καὶ πρὶν καταλάβουν τὴν Κων)πολιν. Μετὰ τὴν κατάκτησιν ὄμως αὐτῆς ἤρχισαν με αὐτοὺς συστηματικὸν πόλεμον διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των πρὸς βορρᾶν. Ἐκαμαν με αὐτοὺς μακροὺς πολέμους καὶ μετὰ ἕνα αἰῶνα ἐκυρίευσαν τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἐκράτησαν περίπου 150 ἔτη. Κατόπιν οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰς κατακτήσεις των ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία τότε ἦτο μεγάλη δύναμις, διότι ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, τὰ ὅποια ἀνεγνώριζον ὡς αὐτοκράτορα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας. Ἀπέκρουσε λοιπὸν τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι δύο φορές ἔφθασαν μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐπολιόρησαν αὐτήν. Τὴν δευτέραν φορὰν μάλιστα οἱ Αὐστριακοί, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Βελιγραδίου καὶ ἀπελευθέρωσαν ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν. Ἐκτοτε ἡ Οὐγγαρία ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον βασίλειον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἔπαυσε πλέον νὰ εἶνε ἐπικίνδυνος διὰ τὴν Αὐστρίαν.

Καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν πολλοὶ πόλεμοι μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Ἀλλὰ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο πάντοτε ἡ ἀφαιρέσις ὑπὸ τῆς Αὐστρίας μέρους τινὸς τῆς Τουρκίας. Οἱ πόλεμοι αὗτοι κατῆλξαν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἡ Αὐστρία τὴν Τρανσυλδανίαν καὶ μέρος τῆς Βοσνίας. Ἡ Αὐστρία τότε ἤρχισε νὰ στρέφῃ τὰ βλέμματά της εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Ἡ Ἑνετία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ἦτο μεγάλη ναυτικὴ δύναμις. Τὸ κράτος της ἀπετελεῖτο μόνον

1) Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην τὰ πληρώματα καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων ἀπετελοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων. Ἐπομένως τὸ ἑλληνοικὸν αἷμα ἐχύθη ἀφθονον κατ' αὐτήν.

ἀπὸ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας. Ἄλλὰ μὲ τὸ ἰσχυρὸν τῆς ναυτικῆς ἤτο κυρία τῆς θαλάσσης καὶ κατεῖχε πολλὰς παραλίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου (Μονεμβασίαν, Κορώνην, Μεθώνην, Πύλον, Ναύπλιον Ἄργος), ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὴν Ναύπακτον, εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὴν Κρότιαν, προσέτι δὲ τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς Κυκλάδας, τὴν Λήμνον, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Ἐνεκα τούτου οἱ Τούρκοι ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἑνετῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ὡς εἶδομεν προηγουμένως, κατώρθωσαν νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ἀπὸ ἕλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας πλὴν τῶν Ἰονίων νήσων.

Εἰς ἔλους αὐτοὺς τοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν 300 περίπου ἔτη, οἱ Ἕλληγες πάντοτε ἐπανεστάτου ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἐτάσσοντο μὲ τοὺς Φράγκους. Εἰς κάθε πόλεμον οἱ Φράγκοι, ὅταν ἔκαμνον εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, ἐγκατέλειπον τοὺς Ἕλληγας εἰς τὴν τύχην των. Ἐπομένως οἱ Ἕλληγες ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ πολλὰς καταστροφάς. Ἄλλὰ καὶ δὲν ἀπηλπίζοντο. Ὅταν δὲ πάλιν ἤρχιζε νέος πόλεμος, δὲν ἐδίεταζον νὰ λάμβάνουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Αὐτοὶ ἤθελον νὰ πολεμοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Εἰς κάθε λοιπὸν εὐκαιρίαν ἐπανεστάτου ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ ἀποτελέσματα.

2. Οἱ Ῥῶσοι καὶ αἱ πρῶται ἐνέργειαι αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἑλλάς τὰς ἐλπίδας τῆς εἶχεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τότε ὅμως παρουσιάσθη ἄλλος βοηθὸς εἰς τοὺς Ἕλληγας, ἡ Ῥωσία. Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας τότε εἶχε γίνει ὁ μέγας Πέτρος. Οὗτος ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ καταλύσῃ τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ τὴν βοήθειαν ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ πρῶτον ἤρχισε πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ νὰ καταλάβῃ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης. Ἐκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἕλληγας νὰ ἐπαναστατήσουν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληγες ἐπίστευσαν ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν εἶχον κατορθώσει μὲ τοὺς Φράγ-

κους, θὰ τὸ ἐπιτύχουν μὲ τοὺς Ῥώσους, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν ἰδίαν θρησκείαν μὲ αὐτούς.

Ἔνεκα τούτου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε νὰ γεννᾶται μεγάλος ἐνθουσιασμός διὰ τὴν Ῥωσίαν. Παρὰ πολλοὶ δὲ Ἕλληνες μετέβησαν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν καὶ στόλον. Ἀλλὰ ἐπανάστασις τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐπρόφθασε νὰ γίνῃ, διότι ὁ μέγας Πέτρος ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔκαμεν εἰρήνην.

3. Ἐπανάστασις τοῦ 1770.

Τὰ σχέδια τοῦ Μ. Πέτρου ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν ἢ τὸ 1762 ἀνελθοῦσα εἰς τὸν ῥωσικὸν θρόνον Αἰκατερίνα ἡ μεγάλη. Αὐτὴ τὸ 1765 ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἕνα Ἕλληνα, ὁ ὅποιος ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν, τὸν Γεώργιον Παπάζογλου, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων δι' ἐπανάστασιν. Ὁ Παπάζογλος ἦτο νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Ἥπειρον, ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παντοῦ οὗπου ἤρχετο συνεννοεῖτο μὲ προὔχοντας, ἐπισκόπους, ὀπλαρχηγούς, καὶ ὅλοι μὲ ἐνθουσιασμὸν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις του.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ 1768 ἤρχισεν ὁ πόλεμος Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἄλλο ἔτος δὲ ὁ ῥωσικὸς στόλος ἐκ 15 πλοίων μὲ ἀρχηγούς τὸν Θεόδωρον καὶ Ἀλέξιον Ὁρλώφ πλέει ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀμέσως οἱ Ἕλληνες σηκώνουν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ ἡ ῥωσικὴ βοήθεια ἦτο μικρὰ καὶ ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο καλὰ ὀργανωμένη. Ὁ σουλτάνος ἔστειλε 15 χιλ. Ἀλβανούς εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ ὅποιοι ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας. Τότε ὁ ῥωσικὸς στόλος ἐγκατέλειψε τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὴν τύχην των καὶ ἔφυγεν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ῥωσικὸς στόλος κατόπιν (Ἰούλιος 1770) κατέστρεψε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Τσεσμέν τῆς Μ. Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Χίου. Εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὅτι οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν συνθήκην, ποῦ ἔκαμαν κατόπιν μὲ τοὺς Τούρκους, ἔθεσαν ὄρον νὰ δοθῇ ἀμνηστία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ὠφέλησαν

καθόλου αυτούς. Οί Τούρκοι διά νά ἐκδικηθοῦν ἔκαμαν παντοῦ καί εἰς τήν Θεσσαλονίκην καί εἰς τήν Κρήτην καί εἰς τήν Στερεάν Ἑλλάδα καί εἰς τήν Σμύρνην μεγάλας σφαγάς.

Ἰδίως ὅμως ἔκαμαν μεγάλας καταστροφάς εἰς τήν Πελοπόννησον οἱ Ἄλβανοί. Ἡ χώρα ἠρημώθη. Ἐκ τῶν κατοίκων ἄλλοι ἐσφάγησαν ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἄλλοι ἔφυγαν εἰς τήν Ἐπτανήσον καί ἄλλοι κατέφυγαν εἰς τὰ βουνά καί σπήλαια. Εἰς τὸ τέλος οἱ Ἄλβανοί εἰς τήν Πελοπόννησον ἤρχισαν νά ἐπιτίθενται καί ἐναντίον αὐτῶν τῶν Τούρκων. Ὁ σουλτᾶνος τοὺς διέταξε νά φύγουν, ἀλλ' αὐτοὶ ἠρνήθησαν. Τότε παρήγγειλεν εἰς τὸν ναύαρχον Χασάν νά τοὺς ἐκδιώξῃ. Οὗτος δὲ μὲ τήν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν τοὺς ἐνίκησε, καί ἄλλους μὲν ἐσφαξεν, ἄλλους δὲ ἐξεδιώξεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Κατόπιν ὅμως ὁ Χασάν ἐπετέθη καί ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον νά προσκυνήσουν, καί τοὺς κατέστρεψε.

4. Ἀγῶνες Λάμπρου Κατσώνη.

Μὲ ἕλας τὰς συμφοράς, τὰς ὁποίας ἐπαθάν οἱ Ἕλληνες κατὰ τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, δὲν ἐμνησιμάκησαν κατὰ τῶν Ῥώσων, διότι τοὺς ἐγκατέλειψαν. Μετ' ὀλίγα ἔτη (1788), ὅταν πάλιν οἱ Ῥώσοι ἤρχισαν νέον πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ Ἕλληνες καί πάλιν ἐπανεστάτησαν. Κατὰ τήν νέαν αὐτὴν ἐπανάστασιν πολὺ σπουδαῖοι εἶναι οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες ἐνδὸς νέου ἤρωος, τοῦ Λάμπρου Κατσώνη.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη εἰς τήν Λεβιάδειαν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τήν νεανικήν του ἡλικίαν ἔλαβε μέρος εἰς τήν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς τήν Ῥωσίαν καί κατετάχθη εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Ὅταν λοιπὸν τὸ 1778 ἤρχισεν ὁ νέος ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἦλθεν εἰς τήν Τεργέστην. Ἐκεῖ παρεκίνησε τοὺς ὁμογενεῖς καί ἠτοίμασαν τρία πλοῖα, καί μὲ αὐτὰ ἐπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἐδῶ ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου καί ἐκυρίευσεν 12 πλοῖα.

Ἀφ' οὗ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Λάμπρος ἠϋξήσε τὸν στόλον του, ἐκυρίευσεν τὸ Καστελλόρριζον καί ἐπὶ δύο ἔτη ἐνίκησε πολλά-

κίς τόν τουρκικόν στόλον. Ἡ τουρκική κυβέρνησις ἐφοβήθη τὴν τόλμην τοῦ Λάμπρου καὶ ἐπροσπάθησε μὲ ἐλκυστικὰς προτάσεις νὰ τὸν κάμῃ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλὰ ὁ Λάμπρος ἀπέρριψεν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων. Τὸ 1790 μάλιστα παρέλαθεν εἰς τὰ πλοῖά του καὶ τὸν ἀρματολὸν Ἀνδρουτσὸν μὲ 500 παληκάρια καὶ τότε πλέον ἐγένεν ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Τουρκικὸν πλοῖον δὲν ἐτόλμα νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἔπαθε μίαν μεγάλην συμφορὰν. Μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας συνηντήθη μὲ μεγάλον τουρκικὸν στόλον ἐκ 30 πλοίων, ἐν ᾧ αὐτὸς δὲν εἶχε μαζὶ του παρὰ μόνον ἐπτὰ. Ἐν τούτοις ὁ Λάμπρος δὲν ἐδίστασεν, ἀλλὰ συνήψε μὲ αὐτὸν ναυμαχίαν. Ἡ πάλη ἦτο ἄνισος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἠγωνίσθησαν γενναίως καὶ ἔκαμαν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγάλην καταστροφὴν 3 χιλ. ἐφόνευσαν. Ἄλλὰ ὁ Λάμπρος ἔπαθε πανωλεθρίαν, διότι ἔχασε 5 πλοῖα καὶ 650 ἄνδρας. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲ ταύτην ἀναφέρεται τὸ δημῶδες δίστιχον:

Σὰν σοῦ ξαναρέσῃ Λάμπρο
μεταπέρασ' ἀπ' τὴν Ἀνδρο.

Ἄλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του ἀπὸ τὴν συμφορὰν αὐτήν. Ἦρχισε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στόλον του. Τότε ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίναν νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον, διότι ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸς ὅμως ἀπήντησεν: «Ἄν ἡ Αἰκατερίνα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην της, ὁ Λάμπρος δὲν υπέγραψεν ἀκόμη τὴν ἰδικήν του». Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα.

Κατέλαβε μὲ τὸν Ἀνδρουτσὸν τὸ Ταίναρον καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔκαμνεν ἐπιδρομὰς κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους βλέπων ὅτι ἡ ἐπανάστασις χωρὶς ξένην βοήθειαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ, ἔφυγε διὰ πλοίου εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου μετὰ ὀλίγα ἔτη ἀπέθανεν.

Ὁ Ἀνδρουτσὸς μὲ τοὺς κλέφτας του διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καταδιωκόμενος ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἐπτανήσον. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι τὸν

ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κων)πόλεως, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ βασανιστήρια.

5. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ Ἕλληνες.

Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὅλην τὴν γῆν κατεῖχον οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀνεξάρτητοι καὶ δὲν ὑπῆκουον οὐδὲ εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα των. Ὁ λαὸς ἦτο δούλος καὶ ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς τῶν κυρίων του.

Ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὅμως μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδος οἱ ἱππῶται εὐγενεῖς ἔχασαν τὴν δυνάμιν των, διότι ἐφευρέθησαν τὰ πυροβόλα καὶ ἐδημιουργήθησαν τακτικὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν δὲ τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ μὲ τὰς ἀνακαλύψεις πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπλούτησαν, διότι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐδημιουργήθη λοιπὸν μία μεσαία τάξις τῆς κοινωνίας πλουσιωτέρα, ἢ λεγομένη ἀστική. Ἡ ἀστικὴ αὕτῃ τάξις συνηνώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ συνέτριψαν τὴν δυνάμιν τῶν εὐγενῶν. Ἀλλὰ τὴν ἡγεξήσεν ἡ δυνάμις τῶν βασιλέων καὶ παντοῦ ἐπεκράτησεν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Οἱ εὐγενεῖς, ἅφ' οὗ ἔχασαν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν των, διὰ νὰ προστατεύσουν τὰ γεωργικὰ συμφέροντά των καὶ τὰ ἄλλα προνόμιά των, προσεκολλήθησαν εἰς τοὺς βασιλεῖς καὶ ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρέται αὐτῶν. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ κληρὸς. Ὡστε ὁ γεωργικὸς λαὸς ἐξηκολούθει νὰ εἶναι εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ δούλου, πού ἦτο καὶ πρὶν, καὶ ἡ ἀστικὴ τάξις δὲν ἀπέκτησε δικαιοῦματα. Ὅλα τὰ ἀξιώματα κατεῖχον οἱ εὐγενεῖς καὶ δὲν ἐπλήρωνον κανένα φόρον. Ὅλα τὰ βάρη καὶ οἱ φόροι ἦσαν εἰς τὸν λαόν.

Ἡ κατάστασις αὕτῃ ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀστικὴ τάξις, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν βιομηχανίαν ἀπέκτησε μεγάλους θησαυροὺς καὶ μεγάλην δυνάμιν, συνηνώθη μὲ τὴν ἐργατικὴν καὶ μὲ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν καὶ ἔκαμιν ἐπαναστάσεις εἰς ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἐναντίον τῶν βασιλέων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας αὐτὰς ἦτο ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις (1789).

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν,

εψήφισε τὴν ἰσότητά ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν διανομὴν τῶν ἀγρῶν εἰς τοὺς ἀγρότας καὶ καθιέρωσεν, ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ κυρίαρχος καθὲν χώρας. Ἐπὶ τέλους δὲ κατήγγησε καὶ τὴν βασιλείαν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας.

Ἄλλὰ τότε οἱ βασιλεῖς ὅλης τῆς Εὐρώπης, Ἄγγλιας, Ὀλλανδίας, Πρωσσίας, Ἰσπανίας καὶ Αὐστρίας, εἰς τοὺς ὁποίους κατόπιν προσετέθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Τὴν Γαλλίαν ἔσωσεν εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ μέγας στρατηγὸς Ναπολέον, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέλους ἀνεκρήχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων ἐπολέμησε ἐναντίον ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐνίκησεν εἰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας ὅλους τοὺς στρατιώτας αὐτῆς, διέλυσε τὸ γερμανικὸν κράτος καὶ ἠνάγκασε τὴν αὐτοκράτορα αὐτοῦ νὰ περιορισθῆ εἰς μόνον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας καὶ τέλος ὅχι μόνον ἐμεγάλωσε τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμεν ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ τὸν ὑπακούουν. Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ αὐτὸς ἐνίκηθη. Ἡ Γαλλία ἐπανῆλθεν εἰς τὰ παλαιὰ της ὅρια καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς αὐτὴν πάλιν ἡ παλαιὰ βασιλεία (1815).

Ἄλλ' ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας δὲν ἦτο πλέον ἀπόλυτος μονάρχης. Κατὰ τὸ ἀγγλικὸν σύστημα ἐγκατεστάθη καὶ μία βουλὴ ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν, καὶ μία γερουσία, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξέλεγεν ὁ βασιλεὺς. Τὸ δὲ σπουδαιότερον διετηρήθησαν αἱ ἰδέαι τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων, αἱ ὁποῖαι καὶ διεδόθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ ἰδέαι τῆς περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἐσυγκίνησαν τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι πάντοτε εἶχον εἰς τὸν νοῦν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ Τούρκου. Ἰδίως συνέλαβαν πολλὰς ἐλπίδας, ὅτι εἰς τοῦτο ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς βοηθήσῃ ὁ Ναπολέων, ὅταν οὗτος κατέλυσε (1797) τὸ κράτος τῆς Ἑνετίας. Τότε τὰς μὲν ἄλλας χώρας τῆς Ἑνετίας ἔλαβεν ἡ Αὐστρία, τὰς δὲ Ἴονιους νήσους ἐκράτησεν ἡ Γαλλία.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἐπτανήσου ὑπεδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς ἐλευθερωτάς. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα, ὅτι

μέ την βοήθειαν τοῦ Ναπολέοντος θά ἀνασθηθῆ καὶ πάλιν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν αὐτὴν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος συνετέλεσε τότε καὶ ἡ ἐμφάνισις καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ῥήγας τοῦ Φεραίου.

6. Ὁ Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας. Λέγεται δὲ Φεραῖος, διότι εἰς τὸ Βελεστίνον ἦτο ἡ ἀρχαία πόλις Φεραί. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, τὰ ὁποῖα τότε ἠκμαζον. Κατόπιν ἐπὶ ὀλίγα ἔτη ἔκαμε τὸν διδάσκαλον καὶ τὸ 1780 ἐπῆγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Ἐδῶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, καὶ ἰδίως ἔμαθε ξένας γλώσσας. Τὸ 1790 δὲ ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους.

Τότε ἐξερράγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὐτὴ ἐξήγειρε τὴν γενναίαν ψυχὴν τοῦ Ῥήγας, ὁ ὅποιος διαρκῶς εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῆ διὰ νὰ κινήσῃ ὄλους τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν. ἤρχισε λοιπὸν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μὲ πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους, ἀρματωλοὺς, ἐπισκόπους καὶ ἄλλους προὔχοντας τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως κατέγινεν εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος, διάφορα συγγράμματα χρήσιμα διὰ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ πρὸ πάντων ποιήματα. Μὲ αὐτὰ προέτρεπεν ὄλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, νὰ λάβουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν τυράννων.

Κατόπιν ὁ Ῥήγας καὶ διὰ νὰ τυπώσῃ αὐτὰ καὶ διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν, ἐπῆγεν εἰς τὴν Βιέννην. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπόρους καὶ σπουδαστὰς καὶ ἤρχισεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὅποιος τότε εὕρισκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ῥήγας ἤθελε νὰ παρακινήσῃ τὸν Ναπολέοντα νὰ βοηθήσῃ μὲ στρατὸν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ναπολέων τότε τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἐνετίαν διὰ νὰ συνεννοηθῆ προσωπικῶς. Ὁ Ῥήγας πρὸς τοῦτο ἐπῆγεν εἰς τὴν Τεργέστην. Ἐδῶ ὅμως οἱ Αὐστριακοὶ ἤρσαν εἰς

τάς ἀποσκευάς του, τάς ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις του καί τήν ἀλληλογραφίαν του, τὸν συνέλαβαν μὲ ὀκτὼ ἄλλους συντρόφους του καί τὸν ἔφεραν ὀπίσω εἰς τὴν Βιέννην.

Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀνάκρισίν του ὁ Ῥήγας δὲν ἔκρυψε τοὺς σκοπούς του, ἀλλὰ εἶπεν εἰς τὸν ἀνακριτὴν: «Ἐπειτα ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, ὁ μόνος μου πόθος εἶναι νὰ ἀπελευθερώσω τὴν πατρίδα μου ἀπὸ τοὺς τυράννους».

Ἡ αὐστριακὴ ὁμοῦς κυβέρνησις, ἣ ὁποία τότε ἦτο σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ἔστειλεν αὐτὸν καί τοὺς συντρόφους του δεμένους εἰς τὸ Βελιγράδιον καί τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν πασάν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐφόνευσεν ὅλους εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Βελιγραδίου (Μάιος 1798).

Ὁ Ῥήγας ἔπεσε. Τὸ αἷμα του ὁμοῦς ἀναψε φωτιὰν εἰς τὰς καρδίας ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ποιήματά του ἐτραγουδοῦντο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καί μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος τὸν ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὸν ὅποιον εἶχεν ἐκεῖνος. Πρὸς τιμὴν δὲ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἡ Ἑλλὰς ἔστησεν τὸν ἀνδριάντα του πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν ἐπιγραφήν «ὁ Ῥήγας ἔσπειρε σπόρον ἐλευθερίας, ὁ ὁποῖος ἐβλάστησε καὶ ἔφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους».

7. Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα μερικοὶ ποιμένες χριστιανοὶ τῆς Ἠπείρου, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπόκρημνα ὄρη τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων, καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν 4 χωρία, τὸ Σουλι, τὴν Κιάφαν, τὸ Ἀθαρίτικον καὶ τὴν Σαμονίθαν. Οἱ κάτοικοι ὄλων τῶν χωρίων αὐτῶν ὠνομάζοντο Σουλιῶται.

Εἰς τὰ χωρία τῶν ὠχυρωμένοι οἱ Σουλιῶται, ἔζων ἐλεύθεροι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φάρας), καὶ κάθε φάρας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀνδρειότερος ἀνὴρ. Ὅλοι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν ἀπετέλουν ἓνα γενικὸν συνέδριον, τὸ ὅποιον ἀπεφάσιζε διὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀργότερα, ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν ἐπολλαπλα-

Ἄντ. Χωραφᾶ. — Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις ε'.

σιάσθησαν, ἔκτισαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἄλλα 7 χωρία. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων αὐτῶν, ὅταν ἦτο πόλεμος, ἀνέβαινον καὶ ἐκλείοντο εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τέσσαρα.

Οἱ Σουλιῶται διήρχοντο τὸν βίον των εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις, ὅπως καὶ οἱ κλέφτες. Οἱ Τοῦρκοι ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ὑποτάξουν, τοὺς ἄφηναν ἐλευθέρους καὶ ἤρχοντο εἰς ἓνα μικρὸν φόρον. Ὅταν ὅμως τὸ 1788 ἐγινε πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τὰ πράγματα ἤλλαξαν.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς καὶ ὁ πρῶτος πόλεμος αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ὁ Ἀλῆς ἦτο υἱὸς ἐνὸς μπέη ἀπὸ τὸ Τεπελένι. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἔμεινεν ὀρφανὸς ἀπὸ πατέρα καὶ ἔχασε τὰ κτήματά του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν ἐπιτηδειότητά του καὶ τὴν πανουργίαν του κατώρθωσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν, νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν σουλτάνον ὡς διοικητής. Ἀπὸ τότε ὁ Ἀλῆς ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχήν του καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν σουλτάνον. Μὲ τὰς πανουργίας του καὶ τὰ κακουργήματά του κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Φυσικὰ ἔστρεψε τὰ βλέμματά του καὶ εἰς τὸ Σούλι. Δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαρτήτους, ἀφ' οὗ ὅλη ἡ πέριξ χώρα ἦτο ἰδική του. Ἀπεφάσισε μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ.

Κατὰ πρῶτον ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Σουλιωτῶν τὸ 1791 μὲ 4 χιλ. Ἀλβανούς. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν αὐτούς, τοὺς ἔτραψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὰ Ἰωάννινα.

Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε καὶ ἄλιν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Διὰ νὰ προφθάσῃ ὅμως τοὺς Σουλιώτας ἀπροετοιμάστους μετεχειρίσθη δόλον. Ἐπροσποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ δὲν ἔπεσαν εἰς τὴν παγίδα τοῦ Ἀλῆ. Ὁ Τζαβέλλας ὅμως ἐγελάσθη καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Ἀλῆν μὲ τὸν υἱόν του Φῶτον καὶ μὲ 70 ἄνδρας.

Ὁ πασᾶς κατ' ἀρχὰς πραγματικῶς ἐφάνη ὅτι ἐπορεύετο ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου. Καθ' ὁδὸν ὅμως, ὅταν εἰς ἓνα σταθμὸν οἱ Σουλιῶται ἀφῆκαν τὰ ὅπλα καὶ ἤρχισαν κατὰ τὴν συνήθειάν

των νὰ ἐπιδίδονται εἰς ἀσκήσεις, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ περικυκλώνονται ἀπὸ τοὺς Ἰαθανοὺς, συλλαμβάνονται καὶ δέσμοι οὕτως γοῦνται εἰς τὰ Ἰωάννινα. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἄλῆς ἤλλαξε πορείαν καὶ διηυθύνθη κατὰ τοῦ Σουλίου.

Εὐτυχῶς ἕνας ἐκ τῶν Σουλιωτῶν εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ. Οὗτος ἔσπευσε εἰς τὸ Σουλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν τοῦ Ἄλῆ. Ἐπομένως, ὅταν ὁ Ἄλῆς ἔφθασε πρὸ τοῦ Σουλίου, εὗρε τοὺς Σουλιώτας ἐτοιμοὺς νὰ τὸν ὑποδεχθῶν. Καὶ πραγματικῶς ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐφόδους αὐτοῦ.

Ἄφ' οὗ ὁ Ἄλῆς ἀπηλπίσθη ὅτι θὰ κατώρθωνε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλι, κατέφυγε πάλιν εἰς πανουργίαν. Διέταξε νὰ φέρουν ἐνώπιόν του τὸν Τζαβέλλα καὶ τοῦ ὑπεσχέθη πολλές ἀμοιβάς, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλι. Ὁ Τζαβέλλας τότε ἐπροσποιήθη ὅτι συμφωνεῖ, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἄλῆν νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σουλι διὰ νὰ συνεννοηθῇ καὶ μετ' ἄλλους συμπατριώτας του. Ὁ Ἄλῆς τοῦ τὸ ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὡς ἄμυρον τὸν υἱὸν τοῦ Φῶτος.

Ὁ Τζαβέλλας ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Σουλι, εἶπεν εἰς τοὺς Σουλιώτας τὰ σχέδια τοῦ Ἄλῆ καὶ τοὺς προέτρεψε νὰ ἀντισταθῶν. Συγχρόνως ἔγραψεν εἰς τὸν Ἄλῆν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν·

Βεζύρη Ἄλῆ πασᾶ!

Χαίρομαι ὅπου ἐγέλασα ἕνα δόλιον. Εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἕνα κλέφτην ὡσὰν κ' ἐσένα. Ὁ υἱὸς μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσῃ πρὶν ἀποθάνω. . . Ἄν ὁ υἱὸς μου νέος καθὼς εἶναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζῆ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱὸς μου. Προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε. Εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ νὰ πῶ τὸ αἷμά σου.

Ἐγὼ ὁ ὄμοσμένος ἐχθρὸς σου
καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας.

Καὶ πραγματικῶς ὁ Φῶτος ἐδείχθη ἄξιος υἱὸς τοῦ πατρὸς του. Ὅταν κατόπιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῆ τὸν ἐφοβήριζε μετ' ἀσυνείδητα

διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ πατρὸς του, ἀπήντησε· «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, ὁ πατέρας μου θὰ μὲ ἐκδικηθῆ».

Ὁ Ἅλῃς ἔγινεν ἔξω φρενῶν, ὅταν ἐδιάβασε τὸ γράμμα τοῦ Λάμπρου. Ἠτοίμασε μεγάλην ἔφοδον ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἅλλ' οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν ὡς λέοντες. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν μετὰ τὴν Μόσχων, τὴν σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα, ἐπὶ κεφαλῆς ἐπολέμου γενναίως. Ἐπὶ τέλους οἱ Ἄλβανοὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Ὁ Ἅλῃς τρίζων τοὺς ὀδόντας ἀπὸ τὴν λύσσαν του, ἔσπευσεν ἔφιππος εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ σωθῆ.

Κατόπιν ἔκαμεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Σουλιώτας καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας.

Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἅλῃς ἐναντίον τοῦ Σουλίου καὶ ἄλωσις αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὴν δευτέραν ἀποτυχίαν ὁ Ἅλῃς δὲν ἤσυχασεν. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τοὺς Σουλιώτας ἀνεξαρτήτους. Τὸ 1800 λοιπὸν ἐπετέθη αἰφνιδίως ἐναντίον τοῦ Σουλίου. Ἄλλ' αἱ Σουλιῶται μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Φῶτον Τζαβέλλα ἀπέκρουσαν τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἅλῃς τώρα ἀπεφάσισε νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Σούλι.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ Σουλιῶται ὑπέφερον πολλὰς στερήσεις. Ὑπέφερον ἀπὸ τὸ ψῆχος, τὰ χιόνια καὶ τὴν βροχὴν. Ἠρχισαν νὰ τοὺς λείπουν τὰ τρόφιμα καὶ ἐτρέφοντο μετὰ ῥίζας τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τέλους ἤρχισε νὰ τοὺς λείπῃ καὶ τὸ νερόν. Ἠναγκάζοντο νὰ κρεμοῦν μακρὰ σχοινία μετὰ σπόγγους εἰς τὸ ἄκρον διὰ νὰ μαζεύουν τὰς ὀλίγας σταγόνας τοῦ νεροῦ, ποῦ ἦσαν εἰς τὰ κοιλώματα τῶν βράχων. Ἐν τούτοις οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο καὶ μόνον ἡ προδοσία κατέστρεψε τὸ Σούλι.

Κάποιος Σουλιώτης Πήλιος Γούσης εἶχε δειχθῆ εἰς μίαν μάχην δειλός, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας. Αὐτὸς λοιπὸν διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς συμπατριώτας του, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Ἅλῃν χρήματα καὶ ὠδήγησε νύκτα ἀπὸ στενωποῦς εἰς τὸ Σούλι διακοσίους Τούρκους καὶ τοὺς ἔκρυψεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὴν ἄλλην ἡμέραν, ὅταν ἤρχισεν ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων, αὐτοὶ ἐξῆλθαν ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τότε οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταφύγουν εἰς ἓνα ὑψηλὸν βράχον ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῆς ἀγίας Παρα-

σκευής. Ἄλλὰ ἐκεῖ ἐστεροῦντο ὕδατος. Ἦναγκάστησαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ἕρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, μὲ τὰ ὅπλα των καὶ τὰς ἀποσκευὰς των.

Οἱ Σουλιῶται ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των. Εἰς τὴν ἀγίαν Παρασκευὴν ἔμεινεν ὁ μοναχὸς Σαμουὴλ μὲ πέντε ἄλλους διὰ νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἁλῆ τὰ πολεμοφόδια, τὰ ὅποια ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ παραλάβουν τὸ ἀντίτιμὸν των. Ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἁλῆ ἐμέτρησαν τὰ χρήματα, ὁ γραμματεὺς στρέφεται πρὸς τὸν Σαμουὴλ καὶ τοῦ λέγει· «Καὶ τώρα καλόγερε, ποίαν τιμωρίαν φαντάζεσαι ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλῃ ὁ βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης εἰς τὰς χεῖρας του ;» «Καμμίαν ἀπήντησεν ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀμέσως ἐπυροβόλησεν ἐπὶ ἐνὸς βαρελίου πυρίτιδος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο. Φοβερὸς κρότος ἠκούσθη καὶ ἡ ἀγία Παρασκευὴ ἀνετινάχθη καὶ ἔθαψεν ὅλους ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της.

Ἄλλὰ τοῦτο τώρα ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ ἄπιστος Ἁλῆς διὰ νὰ παραβῇ τὰς συνθήκας. Διέταξε δηλαδὴ νὰ καταδιώξουν τοὺς Σουλιώτας. Οἱ Σουλιῶται εἶχον διαιρεθῆ εἰς τρία σῶματα. Ἐξ αὐτῶν τὸ πρῶτον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γζαβέλλαν ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πάργαν, ἡ ὁποία μαζὶ μὲ τὴν Ἐπτάνησον εὐρίσκειτο τότε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων.

Τὸ δεῦτερον σῶμα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κουτσονίκαν κατέφθασαν οἱ Τούρκοι πλησίον εἰς τὸ Ζάλογγον καὶ ἐκεῖ τὸ ἐπολιόρησαν στενωπῶς ἐπὶ ἐνὸς ἀποτόμου βράχου. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξηντλήθησαν αἱ τροφαὶ αὐτῶν καὶ τὰ πολεμοφόδια. Τότε αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ τέκνα των καὶ τὰ ἔρριψάν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰς κάθε γυρον αὐτοῦ ἔρριπτετο μία μία εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Ὁ χορὸς ἐξηκολούθησεν, ἕως οὗ ἔπесαν ἔλαι. Μετὰ τοῦτο οἱ ἄνδρες τὴν νύκτα ὄρμησαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ ἐκ τῶν 800 μόνον 130 κατώρθωσαν νὰ σωθῶν καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν Πάργαν.

Καὶ τὸ τρίτον σῶμα ἐκ 1000 Σουλιωτῶν, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κ. Μπότσαρην, δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην. Οἱ Τούρκοι τὸ ἔφθασαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου. Εἰς αὐτὸ οἱ Σουλιῶται ἀντεστάθησαν 4 μῆνας. Ἐπὶ τέλους ἐφονεύθησαν οἱ περισσότεροι, 45 δὲ

μόνον ἐσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἀπὸ τὴν Πάργαν ἔπειτα οἱ Σουλιῶται ἐπέρασαν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Καταστροφή τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἤρχισε φοβερὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀρματολῶν. Μεταξὺ αὐτῶν περίφημοι ἦσαν ὁ Νικητσάρας, ὁ Βλαχάδας, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ μὲ τὰ ὅπλα δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Κατέφυγε λοιπὸν εἰς τὸν δόλον καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἄλλους συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε καὶ μὲ ἄλλους ἐσυθηκολόγησεν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη καὶ αὐτὸς ἐτιμωρήθη. Ὁ σουλτάνος ἐνόησε τὰ σχέδιά του, τὸν ἐκήρυξεν ἀποστάτην καὶ ἔστειλεν ἐναντίον του πολὺν στρατόν. Ὁ Ἀλῆς ἐνίκηθη, ἐπολιορκήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπὶ τέλους ἐφρονεύθη (1822). Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν καὶ οἱ Σουλιῶται ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐπῆραν πάλιν πίσω ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὸ Σουλι, δῆθεν διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Οἱ Σουλιῶται ἐφαίνοντο ὅτι χάριν τοῦ Ἀλῆ ἐπολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων. Πραγματικῶς ὅμως τὸ ἔκαμναν διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΤΑ ΠΡΟΣΙΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Φιλική εταιρεία.

Ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ ἐπανάστασις διαφέρει πολὺ ἀπὸ ἄλλας τὰς ἄλλας ἐπαναστάσεις, τὰς ὅποιας εἶχον κάμει πρότερον οἱ Ἕλλη-
νες. Αἱ ἄλλαι ἐπαναστάσεις ἦσαν τοπικαί. Ἄλλοτε δηλ. ἐπανε-
στάται μόνον ἢ Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνον ἢ Στερεά, ἄλλοτε μό-
νον μερικαὶ νῆσοι. Ἡ μεγάλη ὁμως ἐπανάστασις ἐγινε μὲ σχέδιον
κατόπιν συνεννοήσεως ὄλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ ἔλαβε γε-
νικὸν χαρακτῆρα. Τὴν συνεννόησιν αὐτὴν κατώρθωσεν ἡ Φιλικὴ
ἐταιρεία.

Τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ γίνῃ μία ἐταιρεία μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προετοι-
μάσῃ τὸ ἔθνος διὰ τὴν ἐπανάστασιν συνέλαβαν τὸ 1816 τρεῖς τολ-
μηροὶ φιλοπάτριδες Ἕλληνες ἔμποροι εἰς τὴν Ὀδησοῦν τῆς Ρω-
σίας, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ὁ Ἀθανάσιος Τσακᾶ-
λωφ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ὁ Ἐμμαν. Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πάτρμον. Οἱ
τρεῖς αὐτοὶ ἄνδρες κατώρθωσαν τὸν σκοπὸν τῶν, διότι εἰργάσθη-
σαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα.

Διὰ νὰ προσελκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἔθνους, δὲν ἔκαμαν
εἰς τὴν ἀρχὴν κανένα ἀρχηγόν. Παρίστανον τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὡς
ἐπιτρόπους κάποιας ἀφανοῦς ἀρχῆς καὶ ἄφιναν νὰ ὑπονοῆται
ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἦτο ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς Ρω-
σίας. Τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε
νὰ ἔχῃ καὶ ἰσχυρὸν βοηθόν, τὸ ἐπίστευσεν. Εἰς ὀλίγα ἔτη ἡ ἐται-
ρεία ἐξηπλώθη εἰς ὄλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν μικρο-
τέρων χωρίων καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες. Μέλη τῆς
ἐταιρείας ἦσαν ἄνδρες ἐξ ὄλων τῶν τάξεων, πατριάρχαι, ἀρχιε-

φείς, Ιερείς, λόγιοι, Φαναριώται, προύχοντες τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρματολοί, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, γεωργοί. Ἐν γένει ὁλόκληρον τὸ ἔθνος εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Πανταχοῦ ἐγίνοντο προετοιμασίαι, κατεσκευάζον ὅπλα καὶ συνήθροίζον πυρίτιδα. Ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἔδρα τῆς ἑταιρείας μετεφέρθη εἰς Κων) πολιν.

Ἄλλ' ὅσον ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώνετο, τόσοις ὑπῆρχε κίνδυνος μὴ ἐννοηθῆ ἀπὸ τοῦς Τούρκους. Κατενόησαν λοιπὸν οἱ ἀρχηγοί, τὴν ἀνάγκην νὰ κάμουν ἓνα ἀρχηγόν, διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἦθελον ὅμως νὰ εἶνε τοιοῦτος, ὥστε νὰ πιστευθῆ, ὅτι ὁ τσάρος εἶναι ἐν γνώσει τῆς ἑταιρείας. Κατ' ἀρχὰς ἐπρότειναν τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Κερκυραῖον Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Ἄλλ' οὗτος ἤξευρεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἤθελεν ἀρχηγὸν στρατιωτικὸν καὶ δὲν ἐδέχθη. Τότε ἀπετάθησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κατήγετο ἀπὸ μεγάλην φαναριωτικὴν οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του εἶχε γίνει ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Αὐτὸς δὲ ἦτο ἀξιοματικὸς εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν καὶ ὑπασιπότης τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου, εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς μάχας, καὶ εἰς μίαν μάλιστα εἶχε χάσει τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Ὁ Ἀλέξανδρος, εὐγενὴς καὶ φιλόπατρις νέος ἐδέχθη ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν (Ἰούνιος 1820).

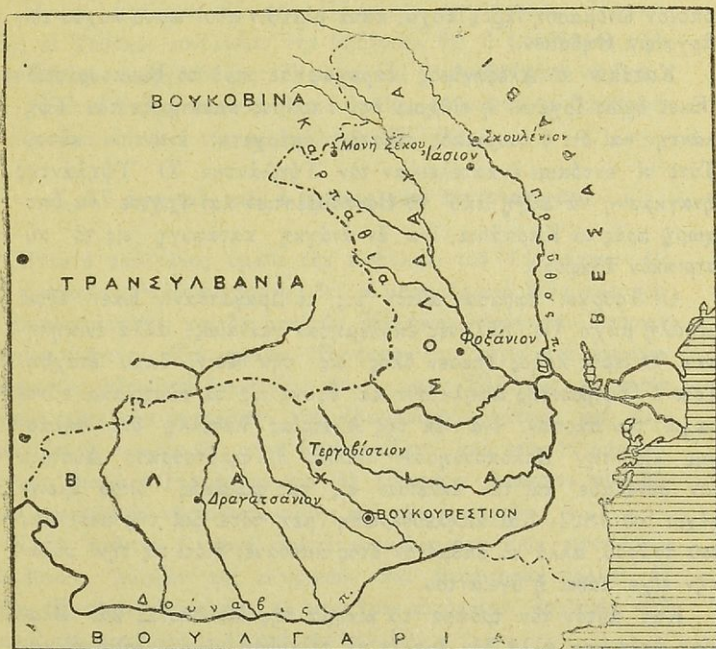
Ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἶναι ἀρχηγὸς ἐγένετο ἀπὸ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν ἔλους τοῦς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς πρόδρομος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀφ' οὗ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἑταιρείας, μετέβη εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν. Ἐκεῖ συνεννοήθη μὲ τοῦς πολυαριθμοὺς Ἕλληνας τῶν μερῶν αὐτῶν καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν.

Εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτὰς ἡγεμόνες ἦσαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μέλη τῆς Φιλικτῆς ἑταιρείας, καὶ ἔλη ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο

ἐξ ἀρματολῶν καὶ πολεμιστῶν ἐμπείρων καὶ εἶχον ἀρχηγούς
 ἱκανούς, ὡς τὸν Γεωργάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν
 Ἀθανάσιον Καρπενισιώτην καὶ ἄλλους. Τουρκικὸς στρατὸς δὲ
 δὲν ὑπῆρχε καθόλου εἰς αὐτάς. Ἐπειτα ἡ ἔναρξις τῆς ἐπανα-
 στάσεως ἀπὸ τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν θὰ ἔκαμνε πι-

Εἰκ. 18. Χάρτης τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν.

στευτόν, ὅτι ἡ Ῥωσία θὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκ τού-
 του δὲ οἱ μὲν Ἕλληνες θὰ ἐλάμβανον θάρρος, οἱ δὲ Τούρκοι θὰ
 καταλαμβάνοντο ὑπὸ φόβου.

Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 διαβαίνει
 τὸν ποταμὸν Προσθον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς
 Μολδαυίας Ἰάσιον μετὰ τοὺς ἀδελφούς του Νικόλαον καὶ Γεώργιον
 καὶ ἄλλοις ὁπαδοῦς. Ἐκεῖ ἐκδίδει προκήρυξιν, μετὰ τὴν ὁποίαν

προσκαλεί τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἐντοπίους νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων, καὶ ὑπόσχεται ὅτι μία μεγάλη δύναμις θὰ τοὺς βοηθήσῃ, ἐνοούσε δὲ τὴν Ῥωσίαν. Ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ ταχθοῦν ὑπὸ τὴν σημαίαν του οἱ ἐκεῖ Ἑλληνες καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων, 500 δὲ μαθηταὶ τῶν σχολείων, νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν, ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη ἱερὸς λόχος, κατὰ μίμησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν ἀρχαίων Θηβαίων.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησε πρὸ τὸ Βουκουρέστιον Ἐκεῖ ἔμως ἔρχεται ἡ εἰδησις, ὅτι ὁ τσάρος ἀπεκέρυξε τὸν Ὑψηλάντην καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπέρχεται ἐναντίον αὐτοῦ. Τότε οἱ ἐντόπιοι ἐγκατέλειψαν τὸν Ὑψηλάντην. Ὁ Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἤρchiσε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ καταφύγῃ εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος.

Οἱ Τούρκοι ἔφθασαν αὐτὸν εἰς τὸ Δραγατσάνι. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη μάχη. Οἱ Ἑλληνες ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλὰ ἐνίκηθησαν. Ὁ ἱερὸς λόχος ἔπεσεν ἕλος εἰς τὴν θέσιν, ἔπου ἐτάχθη. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἀπηλπίσθη καὶ ἔφυγε εἰς τὰ αὐστριακὰ σύνορα μὲ τὸν σκοπὸν, ἵνα ἐκ τῆς Αὐστρίας κατέλθῃ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ ἡ φιλότουρκος Αὐστρία τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς, ἔπου ἔμεινε μέχρι τοῦ 1821. Καὶ ἀπηλευθερώθη μὲν τότε διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ τσάρου, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανε, διότι εἰς τὴν φυλακὴν εἶχε πάθει ἡ ὑγεία του.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κίνημα τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ἀπέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ τελειώσῃ χωρὶς λαμπρὰ κατορθώματα.

Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης μὲ 500 ἄνδρας εἰς τὸ χωρίον Σκουλένι πλησίον τοῦ Προύθου προσεβλήθη ἀπὸ 6 χιλ. Τούρκους. Ἀντεστάθῃ γενναίως, ἀλλ' ἡ νίκη ἦτο ἀδύνατος. Ἀφ' οὗ ἐφρονεῦθησαν τὰ 3/4 τῶν ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος, οἱ ἄλλοι διεπέρασαν καλυμβῶντες τὸν Προῦθον.

Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μὲ 350 πιστοὺς ὁπαδοὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου κατέλαβαν τὴν μονὴν τοῦ Σέκου. Ἐκεῖ ἐπολιορκήθησαν ἀπὸ 4 χιλ. Τούρκους.

Ὁ Γεωργάκης, ὁ ὁποῖος μὲ 11 ἄνδρας κατεῖχε τὸ κώδωνο-
στάσιον, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια
αὐτοῦ καὶ Ἑλληνας καὶ Τούρκους, Ὁ δὲ Φαρμάκης, ὁ ὁποῖος
ἦτο ἐντὸς τῆς μονῆς ἐσυνθηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπέλθῃ
μὲ τὰ ὄπλα του. Ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθε μὲ τοὺς στρατιώτας του,
ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ἃν καὶ ἀπέτυ-
χεν, ἔγινεν ὠφέλιμος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐνεκεν
αὐτῆς οἱ Τούρκοι συνέλαβαν τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις γί-
νεται διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ῥωσίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἔχουν
ἐκεῖ πάντοτε ἕτοιμον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἠδύναντο νὰ διαθέσουν
διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

3. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου.

Ὅταν ὁ σουλτάνος ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς
τὰς ἡγεμονίας, καὶ συγχρόνως ὅτι αἱ μεσημβριναὶ ἑλληνικαὶ χῶ-
ραι ἐπανεστάτησαν, καὶ ὅτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐσφάγησαν Τούρκοι
κάτοικοι, ἔγινεν ἔξω φρενῶν. Ἐνόησεν ὅτι εὐρίσκετο ἐνώπιον
συνωμοσίας ὄλου τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία
σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ ἐνό-
μισεν ὅτι ἡ συνωμοσία αὐτὴ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτο-
ρος τῆς Ῥωσίας. Τὴν ὀργὴν του δὲ ἐξέσπασε ἐναντίον τῶν ἀό-
πλων χριστιανῶν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Κατὰ πρῶτον ἡ ὀργὴ του ἔπεσεν ἐναντίον τῶν προκρίτων
τοῦ ἔθνους, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, καὶ ἐσφάγησαν πολλοὶ ἐξ
αὐτῶν. Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ
ἔθνους, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε΄.

Ὁ Γρηγόριος κατήγετο ἐκ Δημητσάνης καὶ ἦτο ἐνάρετος
καὶ φιλόπατρις ἀνὴρ. Ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας. Ἀλλ'
ἐνεκα τοῦ μαλακοῦ χαρακτῆρός του δὲν ἐδίστασε κατ' ἀπαιτήσιν
τοῦ σουλτάνου νὰ ἐκδώσῃ ἀφορισμὸν ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου
καὶ τῶν ὁπαδῶν του καὶ νὰ προτρέψῃ τοὺς χριστιανοὺς εἰς ὑπο-
ταγὴν πρὸς τὸν σουλτάνον.

Ἐν τούτοις ὁ σουλτάνος ἤθελεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πα-
τριάρχου νὰ τιμωρήσῃ ἐπισήμως καὶ πανηγυρικῶς τὸ ἑλληνικὸν

ἔθνος. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μεγαλυτέρας ἑορτῆς τῶν χριστιανῶν, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου). Ἀμέσως μετὰ τὴν τέλεσιν τῆς λειτουργίας τοῦ Πάσχα οἱ δῆμιοι εἰσορμήσαντες εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἀνεκοίνωσαν εἰς τὸν πατριάρχην φερμάνιον τοῦ σουλτάνου, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του. Κατόπιν τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔσυραν εἰς τὰς φυλακάς. Κατὰ διαταγὴν τότε τοῦ σουλτάνου συνήλθεν ἡ σύνοδος καὶ ἔντρομος καὶ κλαίουσα ἐξέλεξε νέον πατριάρχην. Μετὰ τοῦτο ὁ Γρηγόριος ὕβριζόμενος, ἐμπαιζόμενος καὶ λακτιζόμενος ἐούρθη καὶ πάλιν εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἐκεῖ ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὴν μεσαίαν πύλην αὐτῶν. Ὁ πατριάρχης ἀπέθανεν ὡς χριστιανὸς καὶ ὡς ἡρῶς. Ἡ πύλη δέ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκρεμάσθη, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, ἀπὸ τότε παραμένει κλειστή.

Τὸ σῶμα τοῦ πατριάρχου ἔμεινε κρεμασμένον τρεῖς ἡμέρας, χλευαζόμενον ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Τούρκων καὶ Ἑβραίων. Οἱ χριστιανοὶ ἔμενον ἀπὸ τὸν φόβον των κλεισμένοι εἰς τὰς οἰκίας των. Ἐπειτα οἱ Τούρκοι παρέδωκαν τὸ λείψανον εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸ ἔσυραν ἀπὸ τοὺς πόδας διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ ἔδρασαν εἰς τὸν λαϊμὸν τοῦ πέτραν, τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ λείψανον ἀνήλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἐπλησίασεν εἰς ἓν ἐκεῖ εὑρισκόμενον ἐλληνικὸν πλοῖον. Ὁ πλοίαρχος τὸ ἀνεγνώρισε καὶ τὴν νύκτα τὸ ἀνεβίβασεν εἰς τὸ πλοῖόν του καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὴν Ὀδησόν. Ἐκεῖ κατὰ διαταγὴν τοῦ τσάρου ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς μὲ τιμὰς βασιλικὰς. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ μετὰ 50 ἔτη τὰ ὀστέα του μετεκομίσθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφησαν εἰς μεγαλοπρεπῆς μνημεῖον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου ἠκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ Φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων. Ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας ὁ τουρκικὸς ὄχλος διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα καὶ ἐλήστευε καὶ ἔσφαζε τοὺς χριστιανούς. Αἱ αὐταὶ σφαγαὶ ἔγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπουλιν, Λάρισαν, Σμύρνην, Κυθωνίας, Κῶν, Ρόδον, Κρήτην, Κύπρον.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φόνου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν δὲν ἦσαν, ὅπως τὰ ἐπερίμεναν οἱ Τοῦρκοι. Αὐτοὶ ἐφάνταζοντο, ὅτι ἅμα φονεύσουν τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἔθνους, οἱ Ἕλληγες θὰ φοβηθοῦν καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ σβεσθῇ. Ἀλλὰ συνέβη ὅλως διόλου τὸ ἐναντίον. Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου ἐνίσχυσαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐγέννησαν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως, προσέτι δὲ ἔδωκαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Ὁ ἄγων πλέον ἦτο ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΚΡΗΞΙΣ

ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

1. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ Πελοπόννησος πρὸ τῆς ἐκρηξέως τῆς ἐπαναστάσεως.
Τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν ἡ Πελοπόννησος. Ἐδῶ ἔλα ἦσαν κατάλληλα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐνεκα τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσουν στρατεύματα νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἰς αὐτὴν ἦτο μεγάλος, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Προσέτι ὁ πασὰς τῆς Πελοποννήσου ἔλειπεν ἀπὸ αὐτὴν μὲ τὸν περισσότερον στρατόν του, διότι ἐπολιόρκει τὸν Ἄλῃν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Τέλος εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρχον πρόκριτοι σπουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῶν εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ λάβουν τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τιοῦτοι ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης ὁ Ἀνδρέας Λόντος, ὁ ἐπίσκοπος παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ἄλλοι.

Ἐπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι καὶ ὁ λαὸς ἦσαν παρασκευασμένοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, καὶ ἀνυπομόνου, πότε νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα διὰ νὰ λάβουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν τυράννων. Τοῦτο εἶχε κατορθώσει πρὸ πάντων ἕνας ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας. Αὐτὸς περιήρχετο ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ διέδιδεν ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ εἰσδῶλῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, ὅτι εἰς μίαν ἡμέραν ἢ φονευθῇ ὁ σουλτάνος καὶ ἢ κατῆ ἢ Κων)πολις, καὶ ἄλλα παρόμοια, μὲ τὰ ὅποια ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν τῶν χωρικῶν. Εἰς τὴν ἑξαψιν τῶν

πνευμάτων επίσης συνετέλεσε τότε και ἡ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἀφίξις εἰς τὴν Μάνην τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατήγετο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξολοθρευθῆ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὅταν ὁ Κολοκοτρώνης ἐγένεν ἀνὴρ, μίαν σκέψιν εἶχε, πῶς νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Τούρκους, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐτρεφεν ἀδιάλλακτον μῖσος.

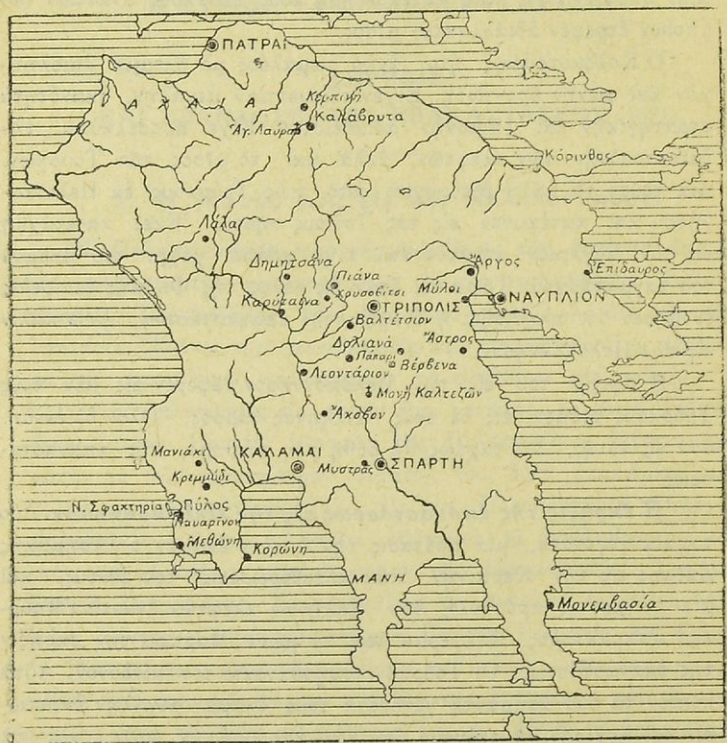
Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ἀνὴρ ῥωμαλέος μὲ δλέμμα ἐπιδηλιτικὸν καὶ φωνὴν θροντώδη. Εἶχεν εὐγλωττίαν μεγάλην, ἱκανότητα στρατηγικὴν καὶ ἐπιμονὴν ἀδιάσειστον. Εἶχε προσελκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κλεφτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο τὸ 1818 ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἐκεῖ κατετάχθη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Τώρα δέ, ὅταν ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας ἐνόησεν ὅτι πλησιάζει ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως, ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ ἀφίξις του εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔφερεν εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας θάρρος. Ὅλοι δὲ ἐνόησαν ἐξ αὐτῆς, ὅτι ταχέως θὰ δοθῆ τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δύο τυχαῖα γεγονότα, μία πρότασις τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἀσημάκης Ζαῆμης εἰς τὴν Κερπινὴν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τοῦ ἔθνους, καὶ μία ἀσήμαντος προσβολὴ δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφεραν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Τούρκοι προησθάνοντο τὸν κίνδυνον. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δύο ἀσήμαντα γεγονότα τοὺς ἔκαμαν μεγάλην ἐντύπωσην καὶ ἤρχισαν νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰς ἀφρουρήτους πόλεις καὶ τὰ χωριά καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ φρούρια καὶ ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου Τρίπολιν. Εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν θέσεων, ἐξεκένωθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τοῦτο ἠῤῥῆσε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ ἔπλα καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιπίπτουν κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπου εὕρισκον αὐτοὺς ἀπροφυλάκτους.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους

εις τὰ Καλάβρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶν. Τὴν 22αν Μαρτίου ὁ Πέτρος Μπουμπουλιώτης Μαυρομιχάλης μετὰ τοὺς Μανιάτας, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μετὰ τὰ σώματά των ἐπολιοῦρκησαν τὰς Καλάμας, καὶ τὴν 25ην ἐκυρίευσαν αὐτάς.

Εἰς. 19 Χάρτης τῆς ἑπαναστάσεως εἰς τὴν Πειλοπόννησον.

Συγχρόνως μετὰ τὴν ἄλυσιν τῶν Καλαμῶν ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς Πάτρας. Ὁ ἐπίσκοπος παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς μετὰ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, τὸν Λόντον καὶ ἄλλους προκρίτους ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Λαύ-

ρας. Ἐπειτα διευθύνονται εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν καὶ εἶχον κλεισθῆ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ Ἕλληγες λοιπὸν τοὺς ἐπολιόρκησαν εἰς αὐτὴν.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ Τούρκοι πολιορκοῦνται ἀπὸ τοὺς περίεξ Ἕλληγας εἰς τὸ χωρίον Λάλα, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὴν Μομεμβασιάν, εἰς τὸ Ναβαρῖνον, εἰς τὸ Ἄργος, εἰς τὸ Ναύπλιον.

Τότε ἐδείχθη ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος του. Συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολιν. Ἐνόησεν, ὅτι, ἂν δὲν κυριεύσουν αὐτὴν, δὲν θὰ στερεωθῆ ἡ ἐπανάστασις. Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Αὐτοὺς ὅμως ἐπέμενε. Κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ χωρικοὺς καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ θάρρος, ἀλλ' αὐτοὶ μόλις ἐβλεπον Τούρκους, διελύοντο. Ἐν τούτοις ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἐμάζευεν ἄλλους. Ἐπὶ τέλους μὲ τὴν ἐπιμονὴν του κατώρθωσε καὶ στρατὸν νὰ καταρτίσῃ, καὶ νὰ πείσῃ τὸν Πετρόμπεγν καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς νὰ συμφωνήσουν μὲ τὸ σχέδιόν του. Ὅλοι λοιπὸν ὁμοῦ κατόπιν κατέλαβαν τὰς γύρω ὀχυράς θέσεις καὶ ἀπέκλεισαν τὴν Τρίπολιν.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλιεσίου καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.

Ὁ Χουρσίτ Πασᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐπολιόρκει, ὅπως εἶπαμεν, τὸν Ἄλῆν, εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ὅταν ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε στρατὸν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μουσταφάμπεγν διὰ νὰ καταπνίξῃ αὐτὴν.

Ὁ Μουσταφάμπεγς ἐπέρασε τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπὸ τὸ Ἴριον ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ πρῶτον ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἐπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληγας, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρκουν αὐτὴν. Ἐπειτα κατέλαβε τὸ Ἄργος καὶ τὴν 1ην Μαΐου ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ Ἕλληγες κατετρόμαξαν. Ἀπὸ τὸν τρόμον αὐτὸν ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῆ ὁ Μουσταφάμπεγς καὶ ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰ γύρω βουνά. Τὸ κυριώτερον σῶμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὸ Βαλτέτσι μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Ἠλίαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἄλλα δὲ σώματα ἦσαν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρώνην, εἰς τὴν Πιάναν μὲ ἀρχηγὸν τὸν Πλαπούταν καὶ εἰς τὰ Βέρβενα.

Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς προχώματα ἡμισελήνοειδῆ, τὰ ὅποια ὠνόμαζον ταμπούρια.

Ὁ Μουσταφάμπεης λοιπὸν ἔστειλε 1000 ἄνδρας εἰς τὰ Βέρβηνα διὰ νὰ ἐπιτηροῦν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας, αὐτοὺς δὲ μὲ ἕλον τὸν στρατὸν του ἐπετέθη κατὰ τοῦ Βαλτετισίου. Οἱ Μανιάται εἰς τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἀνθίστανται μόνοι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπειτα ἔρχονται ἐκ πλαγίων ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ ἀπὸ τὴν Πιάναν ὁ Πλαπούτας καὶ τοὺς ἐνισχύουν. Καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἀποκρούουν ἕλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὅμως γίνονται ἐπιθετικοὶ καὶ τρέπουν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν. Τόσῃ δὲ ἦτο ἡ ὁρμὴ των, ὥστε οἱ Τούρκοι ἠναγκάζοντο νὰ ρίπτουν ἕλα τὰ ἔπλα των διὰ νὰ σταματοῦν αὐτήν.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετισίου συνεπληρώθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας μὲ ἄλλην νίκην. Ὁ Μουσταφάμπεης μετὰ 8 ἡμέρας ἔστειλε 4 χιλ. ἄνδρας ἐναντίον τῶν Βερβένων. Μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ προσέβαλε τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, ὁ ὅποιος ἦτο εἰς τὸ χωρίον Δολιανὰ μὲ 150 ἄνδρας. Ὁ Νικήτας ἀντέστη 11 ὥρας εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς τὰ Βέρβηνα ἐνίκησε τοὺς Τούρκους, καὶ ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ Νικήτα εἰς τὰ Δολιανὰ. Τότε οἱ ἐχθροὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Νικήτας τόσῃ θραύσιν ἔκαμεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος.

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετισίου ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς των. Ἐν ᾧ πρότερον, ὅταν ἤκουον «ἔρχονται οἱ Τούρκοι», ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, τώρα ἤρχισαν νὰ ἐρωτοῦν «ποῦ εἶναι οἱ Τούρκοι» Εἰς τὴν μάχην δὲ τοῦ Βαλτετισίου ὀφείλεται καὶ ἡ κατόπιν ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Πραγματικῶς ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἔγινε στενοτέρα. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Καὶ τὸν σептέμβριον οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον πλέον εἶχεν στερεωθῆ. Ὀλίγον πρωτύτερα εἶχε κυριευθῆ ἡ Μονεμβασιά καὶ τὸ Ναβαρίνον, τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ

1822 ἐκυριεύθη καὶ ἡ Κόρινθος. Ὡστε Τούρκοι ὑπῆρχον μόνον εἰς ὀλίγα παράλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

2. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐκρηξίς τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχον πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὑπῆρχον ὅμως στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ σπουδαῖοι, οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, καὶ στρατὸς ἔτοιμος, τὰ παλληκάρια των.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πανουργιάς εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος εἰς τὴν Λεβάδειαν καὶ ὁ Δουβουινιώτης εἰς τὴν Βουδονίτσαν ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἀμέσως ἐξηπλώθη εἰς ἕλην τὴν χώραν.

Κατόπιν οἱ τρεῖς αὐτοὶ ὄπλαρχηγοὶ μὲ τὰ παλληκάρια των συνηθώθησαν εἰς τὰς Θερμοπύλας διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἤρχετο ἐναντίον τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὁ Διάκος. Ὁ Χουραΐτ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἠπειρον τὸν Μουσταφάμπεην διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἠτοίμασε καὶ ἄλλον στρατὸν καὶ μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶν καὶ τὸν Ὅμηρ Βρυώνην, τὸν ἔστειλε εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Παρήγγειλε δέ, ἀφ' οὗ ὑποτάξουν αὐτὴν, νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς ὄπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καιρὸν νὰ ὀχυρωθῶν, ἀλλ' ἐπετέθησαν ἀμέσως κατ' αὐτῶν (22 Ἀπριλίου). Ὁ Διάκος ἦτο εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας. Ὁ Δουβουινιώτης καὶ ὁ Πανουργιάς εἰς τὰ πλάγια τῆς Οἴτης. Ὁ Δουβουινιώτης καὶ ὁ Πανουργιάς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθῆξουν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν Τούρκων καὶ ὑπεχώρησαν. Ὁ Διάκος ὅμως ἀπεδείχθη ἀληθὴς ἥρωας. Ὁ Διάκος ἦτο ὠραῖος καὶ ρωμαλέος νεανίας, ὠνομάζετο δὲ οὕτω, διότι ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον ὑπὸ τῆς μητρὸς του, ὅταν δὲ ἔγινε

νεανίας, χειροτονήθη διάκονος. Ἄλλ' ὁ Ἄθανάσιος δὲν ἦτο γεννημένος διὰ τὴν γίνην ἱερέως. Ἠγάπα τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν βου-
νῶν μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας. Ἐφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὸ μονα-
στήριον καὶ ἐγινε κλέφτης. Εἰς τὴν περίστασιν τώρα αὐτὴν ἀπε-
φάσισε νὰ μιμηθῆ τὸ παράδειγμα τοῦ Σπαρτιάτου Λεωνίδα, ὁ
ὁποῖος εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν πρὸ 2500 ἐτῶν εἶχε προσφέρει τὸν ἑαυ-
τὸν του ὡς θῦμα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ σύντροφοι τοῦ Διάκου, ἐπειδὴ ἔβλεπον θεαίαν τὴν κατα-
στροφὴν, ἔφυγαν. Αὐτὸς ἕως μὲ 40 μόνον πιστοὺς ἔμεινε καὶ
ἠγωνίσθη, ἕως ὅτου ὅλοι οἱ σύντροφοὶ του ἐφρανεύθησαν, ὁ ἴδιος
δὲ ἐπληρώθη. Τότε συνελήφθη ζωντανὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ
ὠδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν ἐνώπιον τοῦ Μεχμέτ καὶ τοῦ Ὁμέρ
Βρυῶνῃ.

Οἱ Τούρκοι ἀρχηγοὶ θαυμάζοντες τὴν ἀνδρείαν του ἐπρότει-
ναν εἰς αὐτὸν νὰ ἀλλαξοπιστήσῃ καὶ τοῦ ὑπέσχοντο τιμὰς καὶ
ἀξιώματα. Αὐτὸς ἕως ἀντι ἄλλης ἀπαντήσεως τοὺς ὕβριζε. Τότε
διέταξαν νὰ τὸν σουδλίσουν. Τὸ μαρτύριον ὑπέφερεν ὁ ἥρωες χω-
ρὶς νὰ τοῦ διαφύγῃ οὐδὲ ἀναστεναγμὸς. Μόνον, ὅταν ὠδηγεῖτο
εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψε τὸ βλέμμα του εἰς τὴν
πέριξ φύσιν καὶ εἶπε.

Γιὰ δὲς καιρὸ πού διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ.

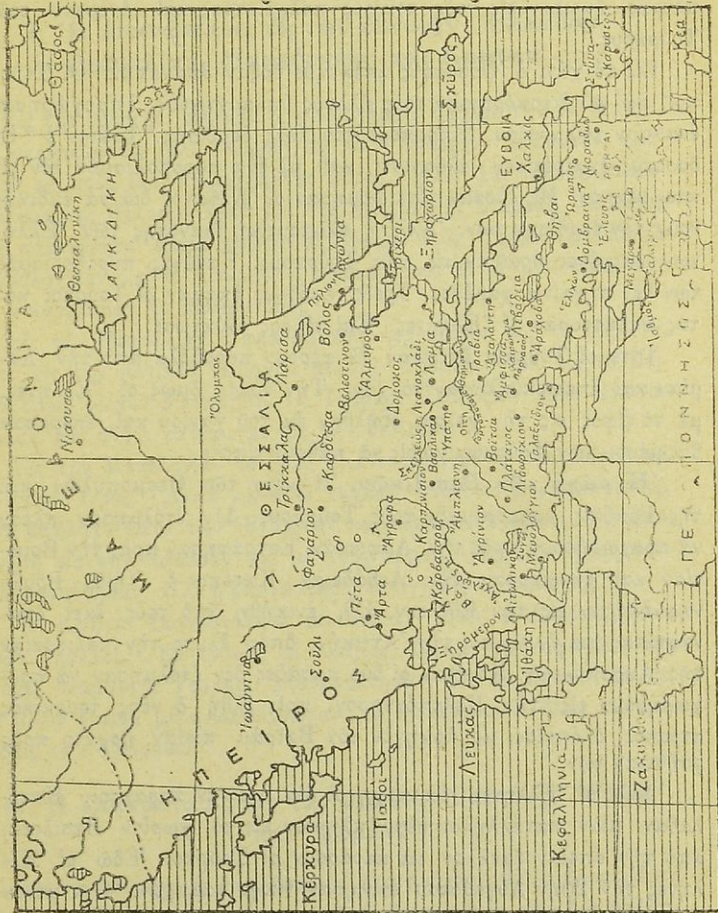
τώρα π' ἀνθίζου τὰ κλαριά κοὶ βγάζ' ἡ γῆ χορτάρι.

Τὸ χάνι τῆς Γραβιάς. Τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ'
ὀλίγας ἡμέρας ὁ φίλος του Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ κλέφτου Ἀνδρούτσου, τὸν ὁποῖον
εἶδαμεν ὅτι εἶχε πάρει μαζί του ὁ Κατσώνης μὲ τὸν στόλον του.
Ἦτο ἀνὴρ 33 ἐτῶν, ὠραῖος, μέτριος εἰς τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ ρω-
μαλέος, βραδὺς εἰς τοὺς λόγους, ἀλλὰ ταχὺς εἰς τὰ ἔργα. Εἶχε δὲ
μεγάλῃν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα.

Ὅταν ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο εἰς τὴν Ἰθάκην.
Ἀμέσως δὲ ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐδῶ ἔμαθε τὸν θάνα-
τον τοῦ φίλου τοῦ Διάκου, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ
120 παλληκάρια ἦλθε καὶ συνήντησε τοὺς ἄλλους ὄπλαρχη-
γούς. Οἱ Ἕλληνες ἐνόησαν, ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ προχωρήσουν εἰς
τὴν Ἀμφισσαν. Ἐπομένως κατέλαβαν τὸ στενὸν τῆς Ἀμπλιανῆς,
ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ περάσουν οἱ Τούρκοι.

Πραγματικώς τὴν 8ην Μαΐου ἐφάνη ὁ τουρκικὸς στρατός. Τότε οἱ ἄλλοι Ἑλληνες κατέλαβαν τὰ πλάγια τοῦ ὀστενοῦ, ὁ δὲ Ὀδυσ-

Εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν.

σεὺς ἀπεφάσισε νὰ κλεισθῆ εἰς ἕνα χάνι πλινθόκτιστον, τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὅποιον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ. «Αἱ! παιδιά, ὅποιος

θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ στὸ χορῶ,», ἐφώνησεν ὁ Ὀδυσσεύς. Ἀμέσως 120 ἄνδρες εἰς ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰσηλθόντες εἰς τὸ χάνι. Ἐφραξαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρας, ἤνοιξαν εἰς τοὺς τοίχους πολέμιστρας καὶ ἀνέμενον τοὺς Τούρκους.

Εἰς τὸ χάνι ὁ Ὀδυσσεύς ἀπέκτησε δόξαν ἀθάνατον. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ διεσκόρπισαν τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐπροχώρησαν ἐναντίον τοῦ χανίου. Ἐπροπορεύετο ἕνας δερβίσης. Τοῦτον ὁ Ὀδυσσεύς ἐχαίρετισεν ἀλθανιστί, καὶ μὲ ἕνα πυροβολισμόν τὸν ρίπτει νεκρόν. Μὲ λύσαν τότε ὄρμησαν οἱ Ἀλθανοὶ διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν δερβίσην των. Ἀλλ' ἡ σκοπευτικὴ ἰκανότης τῶν Ἑλλήνων ἐπιφέρει θραῦσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Κανένας πυροβολισμὸς των δὲν πηγαίνει χαμένος. Τρεῖς ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τούρκοι καὶ τὰς ἀπέκρουσαν οἱ Ἕλληνες. Ἐπὶ τέλους ἐνύκτωσε.

Τότε οἱ Τούρκοι ἔστειλαν νὰ φέρουν πυροβόλα ἀπὸ τὴν Λαμίαν καὶ ἐπεριεκύκλωσαν τὸ χάνι. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ Ἕλληνες, μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν χεῖρα, ἐξήλθαν ἐκ τοῦ χανίου καὶ ἐπέρασαν διὰ μέσου τῶν Τούρκων χωρὶς νὰ πάθουν τίποτε.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς Γραβιάς κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐστράφησαν πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Λεβάδειαν. Κατόπιν ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἐπῆγεν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀλλ' ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Κατόπιν οἱ δύο πασάδες δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, πρὶν ἔλθῃ ὁ νέος τουρκικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Βαῖράμ πασᾶν, ἤρχετο πρὸς βοήθειάν των.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ δὲν ἔμειναν ἄπρακτοι. Κατέλαβαν μίαν κατάλληλον θέσιν πλησίον εἰς τὸ χωρίον Βασιλικά, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐμελλον νὰ περάσουν οἱ Τούρκοι. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νίκην λαμπράν. Ὅχι μόνον ἐφόρνευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβαν αἰχμαλώτους ἀκόμη περισσοτέρους ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βαῖράμ πασᾶν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ

Βαλτετσίου τὸ δεύτερον μέγα διὰ τὰ ἀποτελέσματά του πολεμικὸν γεγονός τὴν ἐπαναστάσεως. Ὁ Κιοσέ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ἔφυγαν διὰ τὴν Ἡπειρον, ἡ δὲ Τρίπολις, ὅπως εἶδαμεν, περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε τὴν 20 Μαΐου. Τὰ στρατεύματα τοῦ Χουροσίτ εἰς τὴν Ἡπειρον ἐνέπνεον κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγοὺς φόβον. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τοὺς παρεκίνησε. Κατὰ πρῶτον ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Μεσσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν, κατόπιν ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιον καὶ κατόπιν κατέλαβαν τὸ Μακρυνόρος.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἡ ἐπανάστασις περιωρίσθη εἰς τὸ Πήλιον, διότι εἰς τὴν πεδιάδα ὑπῆρχον πολλοὶ Τούρκοι. Καὶ εἰς τὸ Πήλιον ὅμως ὀλίγον διετηρήθη. Οἱ Τούρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ οὗτοι κατέφυγαν εἰς τὴν Εὐβοίαν.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ 1821 ἐπανεστάτησεν ἡ Χαλκιδικὴ μὲ τὸ ἄγιον Ὅρος. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ταχέως ἐσβέσθη ἡ ἐπανάστασις, διότι ἐπῆλθαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολυάριθμοι Τούρκοι. Τὸ ἴδιον συνέβη εἰς τὴν Νάουσαν καὶ μὲ τοὺς ἀρματολοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπανεστάτησαν, ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμά της.

Ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε τελευταία. Ἐδῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν παρὰ πολλοί. Ἐν τούτοις οἱ Κρήτες, ἕνεκα τῶν σφαγῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Τούρκοι, ἐπανεστάτησαν. Εἰς τὰ Σφακιά δὲ καὶ εἰς ἄλλα ὄρεινά μέρη κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων.

4. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρὰ καὶ Ὑδραν.

Διὰ νὰ ἐπιτύχη ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἀνάγκη νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτὴν καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες, καὶ ἰδίως τῶν τριῶν νήσων, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψα-

φῶν εἶχον, ὡς εἶδαμεν, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς. Ἄλλὰ καὶ ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν νησιωτῶν ὑπὲρ τῆς πατρῖου θρησκείας ἦσαν πολὺ μεγάλοι. Ἐθυσίασαν λοιπὸν καὶ τὰ πλοῖά των καὶ τὰ πλούτη των ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

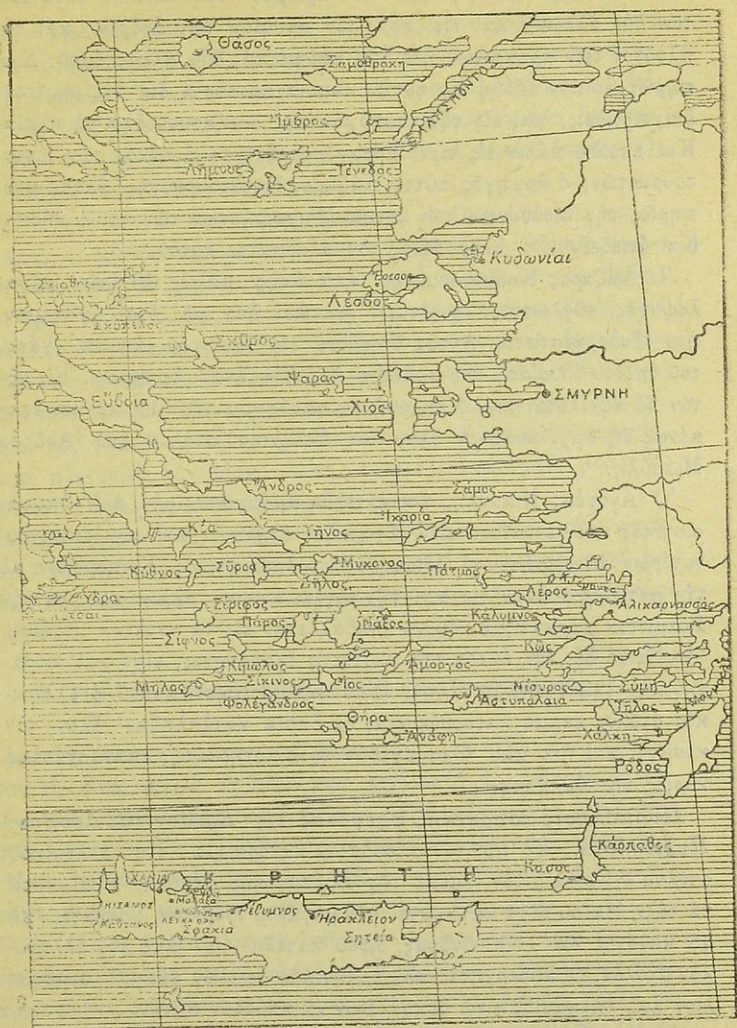
Πρώτη ἐκ τῶν νήσων ἐπανεστάτησεν ἡ νῆσος Σπέτσοι τὴν 3ην Ἀπριλίου καὶ ἔστειλε 58 πλοῖα διὰ νὰ πολιορκήσουν τὸ Ναύπλιον κατὰ θάλασσαν. Τὸ παράδειγμα τῶν Σπετσῶν ἠκολούθησαν τὰ Ψαρά, τὰ ὅποια ἐπανεστάτησαν τὴν 10ην Ἀπριλίου. Οἱ Ψαριανοὶ ἀμέσως, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔστειλαν πλοῖα διὰ τὴν πολιτορξίαν τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ναυαρίνου καὶ τῆς Μονεμβασίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ περιεπόλουν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ συνέλαμβανον τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα τὰ ὅποια μετέφερον τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια εἰς τὰ παράλια φρούρια τῆς Πελοποννήσου.

Τελευταία ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἰδρα. Τοῦτο προήλθεν ὄχι ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰδρας εἶχον μικροτέραν φιλοπατρίαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ διότι ἐγνώριζον καλῶς τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας θὰ ἀπῆτει ἡ ἐπανάστασις, καὶ τὰς εὐθύναις τοῦ ἀγῶνος.

Τὰς τρεῖς αὐτὰς νήσους ἠκολούθησαν ἀμέσως ἡ Σάμος, αἱ Κυκλάδες καὶ τὰ Δωδεκάνησα, πλὴν τῆς Ῥόδου. Ἄλλὰ τὸ βῆρος ὅλον τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἔπεσεν εἰς τὰς τρεῖς νήσους, Ἰδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰδρας δὲν εἶχον ἄδικον νὰ διστάζουσι.

Θυσίαι τῶν τριῶν νήσων διὰ τῶν ἀγῶνα. Ὁμοφροσύνη αὐτῶν. Δάξαρρος Κουντουριώτης, Ἀνδρέας Μιαούλης. Ὅντως τὸ βῆρος τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἦτο μέγα. Πρῶτον ἔπρεπε νὰ θυσιάσουν οἱ νησιῶται τὰ πλοῖά των. Ἐπειτα κάθε ἐκστρατεία εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰς προμηθείας τροφίμων, πολεμοφοδίων καὶ χρημάτων διὰ μισθοὺς τῶν ναυτῶν. Ἐχρηστάθη λοιπὸν εἰς τὰς εἰς ἑκατομμύρια ἀνερχόμενα πλούτη τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν τριῶν νήσων νὰ προσφερθοῦν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη δυσκολία ὑπῆρχε διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἡ ἐντελής ἀνεξαρτησία τῶν τριῶν νήσων. Ἡ δυσκολία αὕτη ἐνικήθη ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν ὁμοφροσύνην αὐτῶν. Κάθε μία ἐξ αὐτῶν εἶχε τοὺς δημογέροντάς της καὶ τὸν ναύαρχόν της.

Ειχ. 21. Χάρτης της εβαναστάσεως εις τας νήσους

Ἄλλὰ ἡ Ὑδρα καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερτέρει τῶν δύο ἄλλων, καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἦτο ἴση καὶ μὲ τὰς δύο ἄλλας ὁμοῦ. Σιωπηρῶς λοιπὸν ἐδόθη εἰς αὐτὴν κάποια προεδρία διὰ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ εἰς τὸν ναύαρχόν της ὑπέκουν ὄλα τὰ πλοία. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεξεῖχεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἔλαβε σιωπηρῶς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἀξίος τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν, μεγάλου ψυχῆ, εὐγλωττος, συνετός. Ἄν καὶ ἦτο μὲ ἓνα ὀφθαλμὸν, ἦτο ὀξυδερκέστατος. Αὐτὸς διηύθυνε τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, χάριν τοῦ ὁποῖου ἐθυσίασε περισσότερα ἀπὸ δύο ἑκατ. δραχμῶν. Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται καὶ ἡ ἐκλογή ὡς ναύαρχου τῆς Ὑδρας καὶ ἐπομένως ὡς ἀρχιναύαρχου ὄλου τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐντελῶς ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος. Δὲν ἐδειλίαζεν ἀπέναντι καὶ τῶν ἐπικινδυνότερων ἐπιχειρήσεων. Ἰδίως δὲ ἦτο ἐπιβλητικὸς. Κατῶρθωνε μὲ τὴν μετριοφροσύνην του καὶ τὴν εὐγένειάν του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἀκαμπτον χαρακτήρα του νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὰ ναυτικὰ πλήθη. Ἀπέδειξε δέ, ὅτι, ἐκτὸς τῆς ναυτικῆς ἱκανότητος, εἶχε καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα μεγάλην. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἔκαμε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν ὄλον τὸν κόσμον, καὶ ἦτο καθ' ὄλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως κύριος τῆς θαλάσσης.

Πυρπόλησις τουρκικῆς φρεγάτας εἰς Ἐρесьον τῆς Λέσβου.
Πυρπολικά. Τὸ πρῶτον σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρесьου τῆς Λέσβου. Ἐκεῖ κατὰ τὰ τέλη Μαΐου εἶχε καταφύγει μία μεγάλη τουρκικὴ φρεγάτα μὲ 48 κανόνια καὶ 1100 ἀνδρας, ἀφ' οὗ κατεδιώχθη ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν στόλον. Οἱ κυβερνήται τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἔκαμαν συμβούλιον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσουν νὰ καύσουν αὐτήν.

Κάποιος διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς ἐκ Ψαρῶν, ὁ Ἰωάννης Πάργιος, ἢ Πατατοῦκος ἀνέλαβε νὰ μεταβάλῃ ἐν πλοῖον εἰς πυρπολικόν. Ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ εἰς τὰ πλάγια

τέσσαρα κιβώτια γεμάτα πυρίτιδα και άλλας ευφλέκτους βλας και τὰ συνέδεσε με φυτίλι. Ὁδήγησε δὲ τοὺς ναυτικούς, πῶς νὰ τὸ μεταχειρισθοῦν. Ἐπρεπε πρῶτον νὰ τὸ προσκολλήσουν με γάντζους εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον, ἔπειτα νὰ ἀνάψουν ἐκ τῶν ὀπισθεν τὸ φυτίλι και νὰ φύγουν ταχέως εἰς βάρκαν, ἣ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐτοίμη πλησίον τοῦ πυρπολικοῦ.

Τὴν 27ην Μαΐου δύο ἥρωες Ψαριανοί, ὁ Παπανικολῆς και ὁ Καλαφάτης, με δύο τοιαῦτα πυρπολικά πλησιάζουν εἰς τὸν τουρκικὸν κολοσσόν. Ἡ τουρκικὴ φρεγάτα τοὺς πυροβολεῖ σφοδρῶς, αὐτοὶ ὅμως προσκολλῶνται εἰς αὐτήν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἔκαμεν μεγάλην βλάβην. Τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Παπανικολῆ μετέδωσε τὸ πῦρ εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον. Οἱ Τούρκοι προσπαθοῦν νὰ τὸ σβήσουν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐξαπλώνεται περισσότερο και φθάνει εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τότε ἀνατινάσσεται ἔλον τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἀπὸ τοὺς 1100 ἄνδρας μόνον 8 ἐσώθησαν. Οἱ πυρποληταὶ ἐπέστρεψαν σῶοι.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὑπῆρξε πολὺ σπουδαῖον, διότι τότε κατὰ πρῶτον ἐδιδάχθησαν οἱ Ἕλληνες τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, με τὰ ὁποία κατόρθωσαν νὰ ἀντιπαραταχθοῦν εἰς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς.

5. Πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου οἱ Ἕλληνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἰδρῦσουν μίαν κεντρικὴν ἀρχὴν διὰ νὰ διευθύνῃ τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς ἄλλην τὴν Πελοπόννησον. Συνήλθον λοιπὸν εἰς συμβούλιον οἱ ἐξέχοντες ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου τὴν 26 Μαΐου εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν και διώρισαν μίαν ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη πελοποννησιακὴ Γερουσία.

Ἄλλ' ὀλίγας ἡμέρας ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημήτριος. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος. Ἄλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν πελοποννησιακὴν Γερουσίαν, ἀντεστάθησαν. Ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησαν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀρχιστράτηγος, νὰ εἶναι ὅμως ὑποχρεωμέ-

νος να συμβουλευεται και την Γερουσιαν, μετα δε την αλωσιν της Τριπόλεως να συγκληθη εθνικη συνελευσις, η οποια να κανονιση τα πραγματα.

Ολιγον επειτα εφθασαν εις την Ελλάδα δυο Φαναριωται μορφωμενοι, Ο Θεόδωρος Νεγρης και ο Αλεξανδρος Μαυροκορδατος. Αυτοι ανελαβαν να οργανωσουν την Στερεαν Ελλάδα και να ιδρυσουν εις αυτην Γερουσιαν, οποια ητο η πελοποννησιακη. Ιδρυσαν λοιπον ο μεν Θεόδωρος Νεγρης εις την ανατολικην Στερεαν Ελλάδα τον Αρειον παγον, ο δε Μαυροκορδατος εις την δυτικην την γερουσιαν της δυτικης Ελλάδος.

Σύμφωνα λοιπον με τα συμφωνηθέντα με τους προκριτους, ο Υψηλάντης μετα την αλωσιν της Τριπόλεως εκάλεσε τον λαον να στείλη αντιπροσώπους δια να αποτελεσθη εθνικη συνελευσις. Η συνελευσις συνήλθε πλησιον της αρχαιας Επιδαύρου. Αλλα τώρα πλέον ειχε γνωσθη η αποτυχία του Αλεξάνδρου Υψηλάντου εις την Μολδαυιαν και την Βλαχίαν. Ο Δημήτριος Υψηλάντης λοιπον παρηγκωνίσθη. Πρόεδρος της συνελεύσεως εξελέχθη ο Μαυροκορδατος. Η συνελευσις εψήφισε το πρωτον πολιτευμα της Ελλάδος, το οποιον ειχε δημοκρατικην μορφήν, ωνομάσθη δε σύνταγμα της Επιδαύρου.

Σύμφωνα με αυτò ωρίσθη δια να διευθύνη την χώραν εν σώμα εκτελεστικόν εκ πέντε ανδρών, ιδρύθη δε και βουλευτικόν σώμα εξ αντιπροσώπων των επαρχιών. Του εκτελεστικού πρόεδρος εξελέχθη ο Μαυροκορδατος. Ο Υψηλάντης έγινε πρόεδρος του βουλευτικού. Τέλος η συνελευσις ωρίσεν ως σημαίαν του κράτους την κυανόλευκον.

Κατ' αυτὸν τὸν τρόπον πλέον η επανάστασις κατὰ τὸ α' ἔτος ἔχει μόνον ἐσπερώθη διὰ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡρώων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπέκτησεν ἰδικήν της κυβέρνησιν. Ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων ἔληξε. Τώρα ὑφίστατο ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα. Ἡ πολιτεία δὲ αὕτη εἶχε τὸ βαρὺ ἔργον, κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀποκτηθέντα, ἐὰν δὲ ἦτο δυνατόν, καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτά. Δι' αὐτὸ οἱ νέοι ἄγῶνες τῆς ἐπαναστάσεως ἔχουν κυρίως ἀμυντικὸν χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (1822—1824)

1. Καταστροφή του Πέτα. Πτώσις του Σουλίου.

Οἱ Ἕλληνες τὸ 1822 ἐκυρίευσαν τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Κυρίως ὅμως ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Τότε εἶχε παραδοθῆ καὶ φονευθῆ ὁ Ἄλγης. Ἐπομένως ὁ Χουρσίτ ἦτο ἔτοιμος νὰ στρέψῃ ὄλον του τὸν στρατὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτον ὅμως ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Ἐπέ- τέθη λοιπὸν κατ' αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν, ὅπως πάντοτε. Ὅλαι αἱ ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ Χουρσίτ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην νὰ πολιορκῇ τὸ Σοῦλι καὶ αὐτὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ νὰ ἐτοιμασθῇ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Τότε τέλος ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου. Πολλοὶ φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι εὐθὺς ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐνθουσιάσθησαν ἀπὸ τὰ κάτορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶχον σπεύσει νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς. Αὐτοὶ εἶχον ἀποτελέσει ἓνα τάγμα στρατιωτικόν. Μὲ αὐτοὺς λοιπὸν καὶ μὲ ἄλλον στρατὸν, τὸ ὅλον 4 χιλιάδ. ἀνδρας, ὁ Μαυροκορδάτος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου.

Ἀλλὰ ὁ Μαυροκορδάτος, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν στρατὸν του. Ἔστειλε 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ νοτίως τῆς Κιάφας Φανάριον διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Σουλιῶτας. Ὁ ἄλλος στρατὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Πέτα βορείως

τῆς Ἄρτης. Ἐκεῖ ἕμως προσεβλήθη (4 Ἰουνίου) ἀπὸ τὸν Ρεσίτ πασᾶν ἢ Κιουταχῆν, ὁ ὁποῖος εἶχε μαζί του 6 χιλ. Τούρκους καὶ κατεστράφη καθ' ὀλοκλήριαν. Οἱ Φιλέλληγες ἔπεσαν ἕλοι. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὀλίγοι ἐσώθησαν. Τὴν ἴδιαν τύχην εἶχον οἱ Μανιάται εἰς τὸ Φανάριον. Προσεβλήθησαν ἀπὸ ἰσχυρὰν τουρκικὴν δύναμιν καὶ ἐνικήθησαν, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ Κυριακούλης εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα ὁ Μαυροκορδάτος μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον διὰ νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἄνεχώρησαν μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ οἱ πολεμισταί, πνέοντες ἐκδίκησιν, ἐπέρασαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον.

2. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατέβησαν μὲ 11 χιλ. στρατὸν καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως ὁ Γιουσούφ πασᾶς τῶν Πατρῶν μὲ τὸν στόλον του ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ ἀπὸ θαλάσσης μὲν δὲν διέτρεχε κίνδυνον τὸ Μεσολόγγιον, διότι ἐπροστατεῦτο ἀπὸ τὴν λιμνοθάλασσαν. Τὰ νερὰ αὐτῆς ἦσαν τόσον ῥηχά, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλησιάσουν τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Ἀπὸ τὸ μέρος ἕμως τῆς ξηρᾶς τὰ ὀχυρώματά του ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Καὶ ὁ στρατὸς δέ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐντὸς αὐτοῦ, ἦτο πολὺ ὀλίγος, 380 πολεμισταὶ καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ 300 Σουλιώτας. Καὶ ἕμως ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἔκαμε θαύματα.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους περὶ παραδόσεως διὰ νὰ κερδίσῃ καιρὸν. Πραγματικῶς δὲ ὁ στόλος τῆς Ὑδρας κατὰ τὰ μέσα Νοεμβρίου διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσούφ, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους μὲ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Δηλιγιάννην. Τότε οἱ Ἕλληγες ἐμήνου-

σαν εις τὸν Ὅμηρ Βρυώνη. «Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Ἄλλὰ τώρα οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ υποφέρουν πολὺ καὶ ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ἀπὸ τὸν χειμῶνα. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων νὰ κάμουν ἔφοδον. Ἦλπιζον, ὅτι οἱ Ἕλληγες θὰ ἦσαν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ εἶχον ἀφήσει τὰ τείχη. Ἀλλὰ κάποιος Ἕλληγιν κυνηγὸς τοῦ Ὅμηρ εἰδοποίησε τὴν παραμονὴν τοῦ Ἕλληγας περὶ τοῦ κινδύνου. Ἐπομένως, ὅταν εἰς τὰς 5 τὸ πρωὶ ὤρμησαν οἱ Τούρκοι, ἡ φρουρὰ ἦτο εἰς τὴν θέσιν της. Οἱ Ἕλληγες ἔχι μόνον ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν των ἔπαθαν μεγάλας συμφοράς. Οἱ Ἕλληγες τοὺς κατεδίωξαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ περισσότερα πυροβόλα των καὶ ἔλας τὰς ἀποσκευὰς των. Κατὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελφῶ ἐπνίγησαν περισσότεροι ἀπὸ 500.

3. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλης.

Εἶδαμεν ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ ὁ Χουρσίτ ἠτοίμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν στρατὸν διὰ νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς Α. Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ἡ ἀρχιστρατηγία τῆς ἐκστρατείας ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀνετέθη εἰς ἄλλον στρατηγόν, τὸν Μαχμουτ πασὰν Δράμαλην.

Ὁ Δράμαλης περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου 1922 διέβη τὸν Σπερχειὸν ποταμόν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν εὔρε καμμίαν ἀντίστασιν. Ἐφιλονίκουν οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὸν Ἀρειὸν πάγον καὶ δὲν ἐφρόντισαν περὶ ἀντιστάσεως. Ὁ Δράμαλης λοιπὸν χωρὶς ἐμπόδιον ἔφθασεν εἰς τὸν ἰσθμὸν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυρίευσεν τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ Ἕλληγες ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰς μακρυνὰς παραλίας. Ἡ δὲ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου διελύθη. Εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ πρὸ πάντων ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅταν ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη,

ἔσπευσεν ἐκ Πατρῶν ὅπου εὐρίσκειτο εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκεῖ ἐνεθάρρυνε τοὺς Πελοποννησίους διὰ νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ Δράμαλης. Κατόπιν μὲ τὸν Πετρόμπεην καὶ ἄλλους προκρίτους ἔσπευσεν εἰς τοὺς Μύλους. Καθ' ὁδὸν συνηντήθη μὲ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ὁ ὁποῖος ἐπήγγαιεν εἰς τὴν Τρίπολιν διὰ νὰ φέρῃ ἀπὸ ἐκεῖ νέας δυνάμεις διὰ τὴν Ἀργολίδα. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἀνεκαίνωσεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὸ σχέδιόν του.

Ἐπρεπε πρό παντός ἄλλου νὰ διατηρήσουν αἱ Ἕλληνες τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους διὰ νὰ κρατήσουν τὸν Δράμαλην ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἕως οὗ συγκροτήσουν ἀξιόμαχον στρατόν. Τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἐκλείσθη μὲ 700 παλληκάρια εἰς αὐτήν. Συγχρόνως ὁ Κολοκοτρῶνης παρήγγειλε νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ σιτηρὰ καὶ ἐν γένει ὅλας τὰς ζυωτροφίας, ὅσαι ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἀργολίδα. Αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν διὰ νὰ συνάξῃ στρατόν.

Πραγματικῶς ὁ Δράμαλης, ὅταν τὴν 12 Ἰουλίου ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμε τὸ λάθος νὰ πολιορκήσῃ αὐτό. Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρῶνης συνεκέντρωσεν ἀρκετὸν στρατόν καὶ ἦλθεν εἰς Μύλους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὄχυρά θέσις πλησίον τοῦ Ναυπλίου. Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη ἐπέτυχε καθ' ὁλοκλήριαν. Ἐπὶ ὁλοκλήρους ἡμέρας ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους ἀπέκρουσε τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Κατόπιν ὁ Κολοκοτρῶνης διησυχόλυσε τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του ἐξ αὐτῆς.

Ἀλλὰ τώρα αἱ Τούρκοι εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἀργολίδα ἤρχισαν νὰ υποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος. Ἐπομένως ὁ Δράμαλης ἐσκέφθη ὅτι πρέπει νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ δὲ τοὺς Ἕλληνας, ἔστειλεν εἰς τοὺς Μύλους τὸν χριστιανὸν γραμματέα του, διὰ νὰ προσφέρῃ δῆθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀμνηστίαν, πραγματικῶς ὅμως διὰ νὰ τοὺς ἀναγγείλῃ ψευδῶς ὅτι ὁ Δράμαλης ἐτοιμάζεται νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Τρίπολιν.

Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἠπατήθησαν. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρῶνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ Δράμαλης δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐπομένως πρέπει νὰ καταλάβουν τὰ μεταξὺ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου στενά. Οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἤκουσαν. Ἐν τούτοις ὁ

Κολοκοτρώνης με τούς ιδικούς του σπεύδει και καταλαμβάνει τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος, τὸ ὅποιον ἐδέσποζε τοῦ στενοῦ τῶν Δερβενάκιων. Παρήγγειλε δὲ εἰς τούς φίλους του ὄπλαρχηγούς Νικήταν, Παπαφλέσσαν καὶ Ὑψηλάντην νὰ καταλάβουν τὸ ἀνατολικώτερον κείμενον στενὸν τοῦ Ἁγινορίου. Οἱ ἄλλοι ἐχλεύαζον τὸν Κολοκοτρώνην. Ὁ Μαυρομιχάλης μάλιστα, ὅταν ἔφευγεν, εἶπεν ἐμπαικτικῶς «Ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης στὰ βουνά». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε φανερόν πόσον εἶχε δίκαιον ὁ Κολοκοτρώνης.

Τὸ πρωὶ τῆς 25 Ἰουλίου ἐφάνη ἐρχόμενον ἐν μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ νὰ πορευθῆ εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἅμα εἶδε τὰς κινήσεις τῶν Τούρκων, κατέλαβεν, ὅπως ἠδύνατο, τὰς χαράδρας καὶ ἔστειλε καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἐκ τοῦ Ἁγινορίου. Ὅταν ἔφθασαν οἱ Τούρκοι, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τούς ἠνάγκασε νὰ ἀφήσουν τὰς ἀποσκευὰς των καὶ νὰ τραποῦν καταδιωκόμενοι εἰς τὸ πλησίον ὕψωμα τοῦ ἁγίου Σώστη. Ὅταν ὅμως κατέβησαν τὸ ὕψωμα, εὐρέθησαν ἐνώπιον ἄλλου ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἔφθασαν ἐγκαίρως καὶ κατέλαβαν ἕνα λόφον πέραν τοῦ ἁγίου Σώστη. Ἐκεῖ συνήφθη μάχη φονικωτάτη. Ἐφθασε καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ὄλοι οἱ Τούρκοι (3 χιλ.) ἐκτὸς ὀλίγων ἐφονεύθησαν. Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν μάχην ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν Τουρκοφάγος.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν (26) ὁ Δράμαλης φοβισμένος ἀπὸ τὴν καταστροφήν, ἔμεινεν ἀργός. Τὴν 27 δὲ ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ μὲ ὄλον τὸν στρατὸν του ὄχι ὅμως πλέον ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δυσκολωτέραν ὁδὸν τοῦ Ἁγινορίου. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε ποίαν ὁδὸν θὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Δράμαλης, εἶχε μείνει ὁ ἴδιος εἰς τὰ Δερβενάκια, ἔστειλε δὲ πάλιν εἰς τὸ Ἁγινόρι τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ὑψηλάντην. Οὗτοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐρχομένων Τούρκων. Ἄν τότε καὶ ὁ εἰς τούς Μύλους ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν ὀπισθεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ καταστρέφετο τελείως. Ἀλλ' οὗτος, ὅταν ἔφυγεν ὁ τουρκικὸς ἐκ τοῦ Ἄργους, ἠσυχολήθη εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ τὰς ἀποσκευὰς του. Ἐνεκα τούτου ὁ Δράμαλης μὲ τὸ περισσότερον Ἄντ. Χωραφά. — Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις ε'.

μέρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε νὰ διαφύγη καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἔχασε μόνον χιλίους ἄνδρας.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Κόρινθον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔπαθε τὰ πάνδεινα. Ὁ Κολοκοτρώνης κατέλαβεν ὅλους τοὺς δρόμους καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐκεῖ. Πεῖνα καὶ ἀσθένεια ἐθέριζον αὐτόν. Ὁ Δράμαλης ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανε τὴν 27 Ὀκτωβρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν νὰ διευθυνθοῦν εἰς τὰς Πάτρας. Ἄλλὰ πλησίον τῆς Ἀκράτας οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν τοὺς περισσοτέρους. Ὀλίγοι μόνον διεσώθησαν εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν.

Ἡ Πελοπόννησος ἐσώθη ἀπὸ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλης. Ἀμέσως δὲ κατόπιν τὸ Ναύπλιον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ σωτηρία κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὄλων, ὠφείλετο εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Ἡ Γερουσία δὲ διώρισεν αὐτὸν εἰς ἀνταμοιβὴν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

4. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ὅπως καὶ κατὰ Ξηράν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν ἤρchiσε κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος μὲ καταστροφὰς καὶ ἐτελείωσε μὲ θριαμβευτικὰ κατορθώματα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου ἕνεκα τοῦ φιλησύχου χαρακτηρὸς των καὶ ἐπειδὴ ἐγειτόνευον πολὺ μὲ τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν, δὲν εἶχον ἐπαναστατήσῃ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἔρχεται μὲ 2500 εἰς τὴν Χίον καὶ ἐπαναστατεῖ αὐτήν.

Ὅταν ὁ σουλτᾶνος ἔμαθεν, ὅτι καὶ ἡ Χίος ἐπανεστάτησεν, ἐγίνεον ἔξω φρενῶν. Ἀμέσως ἔστειλε μέγαν στόλον ἀπὸ 46 πλοῖα μὲ ναύαρχον τὸν Καρᾶ Ἀλῆν διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Χίον. Ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἤρχισε νὰ κανονισοβόλῃ αὐτήν. Ἐπειτα ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἀποβιβάζει στρατὸν ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ φύγουν μὲ μερικὰ ψαριανὰ πλοῖα. Συγχρόνως ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσον ἀπὸ τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Ἀσίας ἄπειρα πλήθη φανατικῶν Τούρκων, τὰ ὁποῖα κατεῖχοντο ἀπὸ ἀγρίαν δίψαν αἵματος καὶ ἀρπαγῆς.

Τότε ἤρχισεν ἡ σφαγή καὶ ἡ λεηλασία. Οἱ δυστυχεῖς Χῖοι κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰ μοναστήρια διὰ νὰ σωθοῦν, ἀλλὰ παντοῦ τοὺς ἀνεκάλυπτον οἱ διώκται των καὶ τοὺς ἔσφαζαν. Ἀπὸ τὰς 100 χιλ. κατοίκους 23 χιλ. ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλ. συνελήφθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Οἱ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον 3 χιλ. ἔμειναν εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἄλλοτε πλουσία καὶ πολυάνθρωπος πόλις μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων.

Ἡ καταστροφή τῆς Χίου ἦτο μεγάλη συμφορά. Καὶ αὐτὴ ὅμως, ὅπως καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι θυσίαι, ὠφέλησαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκίνησαν εἰς τὴν πολιτισμένην Εὐρώπην τὴν συμπάθειαν διὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἔκαμε φανερόν, ὅτι ἡ τουρκικὴ φυλὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὸν πολιτισμόν.

5. Πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη.

Τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ἐξεδικήθη ὁ πυρπολητὴς Κανάρης. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς Χίου. Ἐφθασεν ἐκεῖ ὅταν ἡ καταστροφή εἶχε πλέον γίνει. Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἐπλευσε γύρω ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἔσωσε πολλοὺς φυγάδας, ἐπλευσεν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ ναύαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου 2 πυρπολικά. Ὡς πυρποληταὶ ἐξελέχθησαν ὁ Ὑδραῖος Πιπίνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης. Ὁ Κανάρης ἦτο νεαρὸς ναύτης ἀγνωστος ἕως τότε. Ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, μὲ φυσιογνωμίαν ἀγαθὴν καὶ ἐντροπαλὸς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους. Ἀλλὰ εἶχε ψυχὴν ἥρωϊκὴν καὶ ἔνεκα τούτου τὸ ὄνομά του κατέστη περίφημον μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Ὁ Πιπίνος λοιπὸν καὶ ὁ Κανάρης, ἀφ' οὗ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρῶν ἐκοινωνήσαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπεδιδάσθησαν μὲ τὴν ἀκολουθίαν των εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ διηυθύνθησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἶχον τὴν ἐορτὴν τοῦ Ῥαμαζανίου. Τὴν νύκτα δὲ ἐκείνην (6 Ἰουνίου), ἐπειδὴ θὰ ἤρχιζε τὸ Μπαϊράμιον, ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ τουρκικοῦ

στόλου ἦσαν συναγμένοι εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο φωταγωγημένος.

Τὰ δύο πυρπολικά εἰσεχώρησαν ἀπαρατήρητα μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου προσεκολλήθη εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἀλλὰ παρεσύρθη ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτήν. Ἐπομένως ἐκάη χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ζημίαν. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη.

Ὁ Κανάρης ἐπλησίασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα ἔβαλε τὸν προεξέχοντα ἔμπροσθεν ἴστων (μπαστοῦνι) τοῦ πυρπολικοῦ εἰς μίαν ἀνοικτὴν κανονιοθυρίδα καὶ τὸ ἔδεσεν ἀσφαλῶς. Ἐπειτα ἤναψε μὲ τὸ ἴδιόν του χέρι τὸ φυτίλι καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν βάρκαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἀνέμενον οἱ σύντροφοὶ του, φωνάζων· «Νὰ ὠραία φωτοχουσία, παλιότουρκοι».

Τὸ πῦρ μετεδόθη ἀμέσως εἰς τὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν μετέβαλεν εἰς κάμινον καιομένην. Τὰ πυροβόλα μόνα τῶν ἐπυροβόλου καὶ ἡμπόδιζον τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων πλοίων νὰ πλησιάσουν. Οἱ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος Τούρκοι ἔσπευσαν εἰς τὰς λέμβους διὰ νὰ σωθοῦν. Ἄλλ' αἱ λέμβοι ἀπὸ τοὺς πολλούς, ποῦ εἰσήρχοντο εἰς αὐτὰς ἐβυθίζοντο. Ὁ ἴδιος ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, μόλις κατέβη εἰς μίαν λέμβον, πληγώνεται θανασίμως ἀπὸ ἓνα τεμάχιον καιομένου ἴστω, καὶ μόλις ἐξήλθεν εἰς τὴν ξηρὰν ἐξέπνευσε. Τέλος τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἡ ναυαρχὶς ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 2 χιλ. ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς αὐτήν, μόλις 180 διέφυγαν τὸν θάνατον.

Οἱ δύο πυρποληταὶ μὲ τοὺς συντρόφους τῶν ἐπέρασαν ἀνετόχλητοι διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐπανήλθον εἰς τὰ Φαρά. Ἐδῶ ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς μὲ ἐπευφημίας καὶ τοὺς συνώδευσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἠὺχαρίστησαν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ αὐτῆν οὔτε τὰ Φαρά, οὔτε τὴν Σάμον ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, ὡς εἶχε σκοπόν. Ἐσπευσε νὰ χρυφθῇ εἰς τὸν Ἑλλησποντον καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ. Ὅτε μετ' ὀλίγον ἐτόλμησε καὶ πάλιν νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτοῦ, ὁ Κανάρης καὶ πάλιν ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικὸν τοῦ τὴν ὑποναυαρχίδα μὲ 1200 ἀνδρας πλησίον τῆς Τενέδου. Οἱ Ἑλληγες ἔκτοτε ἔμειναν κύριοι τῆς θαλάσσης.

6. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823.

Μάρκος Μπότσαρης.

Αἱ ἀποτυχίαι τοῦ 1822 δὲν ἀπεγοήτευσαν τὸν σουλτάνον. Οὗτος διέταξε δύο νέοι στρατοὶ νὰ εἰσρμήσουν ὁ μὲν εἰς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὴν δυτικὴν.

Ὁ πρῶτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἐπέστρεφεν ὀπίσω χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τίποτε.

Σπουδαιότερα ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ ἐκστρατεία τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Δύο στρατηγοί, ὁ Μουσταῆς πασᾶς τῆς Σκόδρας καὶ ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μὲ 16 χιλ. ἄνδρας ἐπροχώρησαν ἐναντίον αὐτῆς.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των καὶ μὲ τοὺς πολίτας. Μόνος ὁ Μάρκος Μπότσαρης ὁ συνειτώτατος, πραότατος καὶ ἀφιλοκερδέστατος αὐτὸς Σουλιώτης ἐπεφρόνει τὸν φθόνον τῶν ἄλλων καὶ ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος. Ὅταν ἡ κυβέρνησις ἔστειλεν εἰς αὐτὸν δίπλωμα στρατηγοῦ καὶ εἶδε τοὺς συμπατριώτας του νὰ δυσαρεστηθοῦν διὰ τοῦτο, αὐτὸς ἐξέσχισε τὸ δίπλωμα καὶ εἶπεν· «ἄποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμά του ἐμπρὸς στὸν ἐχθρόν».

Ὅταν ὁ Μάρκος ἔμαθεν ὅτι ἡ προφυλακὴ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 4500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τζελαλεδὶν βέην εὐρίσκετο εἰς τὸ Καρπενήσιον, ἀπεφάσισε μὲ 350 Σουλιώτας νὰ ἐπιτεθῆ ἔν καιρῷ νυκτὸς κατ' αὐτῆς. Πραγματικῶς τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ἀρχίζει τὴν σφαγὴν. Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐκοιμῶντο, περιέρχονται εἰς σύγχυσιν καὶ ἀλληλοφονεῦνται. Ἡ σφαγὴ ὑπῆρξε φοβερά. Ἄλλ' ὁ Μάρκος προχωρεῖ μέχρι τῆς μάνδρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδὶν βέη. Ἐκεῖ ἀναρριχάται εἰς τὸν τοῖχον τῆς μάνδρας διὰ νὰ ἰδῆ ἐντὸς αὐτῆς. Τότε οἱ ἐντὸς τῆς μάνδρας Ἄλβανοὶ τὸν ἐπυροβόλησαν καὶ μία σφαῖρα τὸν εὔρεν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ρίπτει νεκρόν.

Οἱ συμμαχηταὶ του παρέλαβαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἄπειρα λάφυρα, ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, φορτωμένα εἰς ἡμιόνους, καὶ ἀπῆλθον χωρὶς νὰ τοὺς ἐνοχλήσῃ κανεὶς.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφρονεύθησαν περίπου 2000 Τούρκοι. Ἐπὶ αὐτῶν ἡ ἑλληνικὴ ἤτο μεγάλη, διότι ἔχασαν τὸν ἥρωα ἀρχηγόν των. Οἱ Σουλιῶται, οἱ ὅποιοι ἔπειτα ἀπὸ τὴν προσβολὴν αὐτὴν τοῦ Καρπενησίου ἔφεραν πλοῦσια καὶ καταστόλιστα ὄπλα, κατηρῶντο αὐτά, διότι τὰ ἐξηγόρασαν μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν, ἀλλὰ ματαίως.

Τὸ Αἰτωλικόν κεῖται ἐπὶ μικρᾶς νήσου εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσσολογγίου, καὶ ἦτο καλῶς ἐφωδιασμένον. Μόνον ἔλλειψιν ὕδατος εἶχεν. Ἐπὶ αὐτῇ ἐθεραπεύθη διὰ θαύματος. Μία τουρκικὴ βόμβα ἔπεσεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἤνοιξεν ἄγνωστον πηγὴν ὕδατος.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε δύο μῆνας χωρὶς ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους ἤρχισεν ὁ χειμὼν. Οἱ Τούρκοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἠπειρον.

7. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ἢ Πελοπόννησος ἀπηλλάγη ἀπὸ κάθε κίνδυνον, διότι κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 τουρκικὸς στρατὸς δὲν εἰσέβαλεν εἰς αὐτὴν. Δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες, ἀντὶ νὰ καταγίνουσι εἰς τὸ νὰ κυριεύσουσι τὰ ὀλίγα παράλια φρούρια, τὰ ὅποια ἔμενον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ νὰ ἀποκρούσουσι κάθε κίνδυνον, ὁ ὅποιος ἔμελλε νὰ παρουσιασθῆ, ἤρχισαν μεταξὺ των τὰς φιλονικίας. Ἐφιλονίκουσι μεταξὺ των οἱ στρατιωτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἱ πολιτικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαυροκορδάτος.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνήλθε νέα ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς Ἄστρος. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, τοῦ δὲ βουλευτικοῦ ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἐπὶ αὐτῇ ὁ Κολοκοτρώνης, ἐκλεχθεὶς καὶ αὐτὸς μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ, κατορθώνει νὰ παρασύρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ ἄλλα μέλη τοῦ ἐκτελεστικοῦ. Τότε ἐκτελεστικόν καὶ

βουλευτικὸν ἐχωρίσθησαν. Τὸ δὲ βουλευτικὸν ἐξέλεξεν ἄλλο ἐκτελεστικὸν μὲ πρόεδρον τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀδελφὸν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου.

Αἱ δύο κυβερνήσεις ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν. Εἰς αὐτὴν ὑπερίσχυσεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὲ 14 προκρίτους ὀδηγεῖται εἰς τὴν Ὑδραν καὶ φυλακίζεται εἰς τὸ ἐκεῖ μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλίας.

Τότε ἐφανεύθη καὶ ὁ ἥρωας τῆς Γραβιάς Ὀδυσσεὺς Ἀνδροτσός. Ἡ κυβέρνησις ἐφέρεθη περιφρονητικῶς πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ἦτο φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐκ τούτου ὁ Ὀδυσσεὺς ὠργίσθη κατὰ τῆς κυβερνήσεως, αὕτη δὲ συνέλαβε τὴν ὑποψίαν, ὅτι οὗτος συνεννοεῖται μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπέστειλεν ἐναντίον του τὸν Γκούραν πρῶτην πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὁ Γκούρας συνέλαβεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐφυλάκισεν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐνετικὸν πύργον. Τὴν 16 ἡμῶς Ἰουλίου 1825 εὐρέθη τὸ σῶμα του διαμελισμένον κάτω ἀπὸ τὸν πύργον. Διεδόθη ὅτι ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατεκρημνίσθη. Ἴσως ἦμῶς καὶ νὰ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα καὶ κατόπιν νὰ ἐρρίφθη τὸ πτώμα του ἐκ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ πύργου.

Εἰς αὐτὴν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εὐρίσκοντο τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ φοβερὸς κίνδυνος ἐπεκρέματο ἐπ' αὐτῆς. Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρουσιάσθη ἰσχυρὸς σύμμαχος αὐτῆς, ὁ φιλελληνισμὸς τῆς Εὐρώπης.

8. Ὁ φιλελληνισμὸς.

Ὁ φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισεν εὐθύς, ὅταν ἤρχισε καὶ ἡ ἐπανάστασις. Κατὰ πρῶτον ἤρχισεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ εἰς τὰ κατορθώματα τῶν νέων Ἑλλήνων οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδλεπον τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἀναγέννησιν τῶν ἀρχαίων. Ἰδρῦθησαν λοιπὸν παντοῦ φιλελληνικοὶ σύλλογοι, εἰς Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ Γαλλίαν, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο πρὸς συλλογὴν χρημάτων χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὑπὸ τῶν συλλόγων αὐτῶν ἐβοηθεῖτο ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεία φιλελλήνων στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ ἑκατοντάδας ἐπροθυμο-

ποιήθησαν νὰ παράσχουν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰς προσωπικὰς τῶν ὑπηρεσίας.

Ἰδίως ὁμοῦ πρακτικὸν χαρακτῆρα εἶχεν ὁ φιλελληνισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐδῶ, ἐν ᾧ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ κατ' ἀρχὰς διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἀγγλοὶ ἐσυμπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων τῶν αἰσθημάτων. Ἐβλεπον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὸν ἀγῶνα ἐνὸς λαοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ σκληροῦ δεσπότητος πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῆς ἐξηρέθησαν τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τῆς φιλοτουρκου ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Τὸ δὲ φιλελευθέρων φρόνημα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποστρέφεται τὸν δεσποτισμὸν, ἔκαμε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν νὰ μεταβάλλῃ γνώμας.

Ἐκτοτε ὁ ἀγὼν τῶν φιλελευθέρων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἔλαβεν ἰσχυροτέραν κίνησιν. Ἰδρῦθη εἰς τὸ Λονδῖνον φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ ὁποίου μετεῖχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Εὐρώπῃ φιλελληνικοὺς συλλόγους, τὸ σπουδαιότερον δὲ συνετέλεσεν νὰ χορηγηθοῦν δάνεια εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν μεγαλυτέραν τέλος ἐξαψιν τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἐπροκάλεσεν ὁ μέγας Ἀγγλὸς ποιητὴς λόρδος Βύρων. Ὁ Βύρων ἔστρεψεν ὄλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὄλην του τὴν δύναμιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεψάσισε νὰ κατέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τότε ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου τὸν διώρισεν ἀντιπρόσωπόν του.

Ὁ Βύρων κατὰ πρῶτον ἦλθεν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἔμεινε μῆνὰς τινὰς ἐκεῖ καὶ ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἦλθε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς Μεσολόγγιον, ἔπου ἦτο ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἐδῶ ἐτήρησεν ἐπιφυλακτικὴν ἀπάναντι τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων καὶ διαρκῶς τοὺς προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ λείψανα τῶν φιλελλήνων. Προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἔμειναν ἄνευ ἀρχηγοῦ καὶ ἠτόιμαζετο μὲ αὐτοὺς νὰ προσβάλλῃ τὴν Ναύπακτον.

Ἄλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ Μεσολογγίου κλῖμα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς υγείας τοῦ νεαροῦ λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 9 Ἀπριλίου ἀπέθανεν.

Ὁ θάνατός του ἐθύθισε τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγα πένθος. Ἡ δὲ Ἑλλάς ἀπελευθερωθεῖσα, ἐτίμησε τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ δι' ἐπιτοπίου μνημείου εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ δι' ἀνδριάντος εἰς τὸ Ζάππειον τῶν Ἀθηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΑΜΥΝΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

(1824—1827)

1. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ὁ σουλτᾶνος ἕως τῶρα δὲν ἠδυνήθη μόνος νὰ σβήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ.

Ὁ Μεχμέτ ἦτο σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον καὶ μόνον ἓνα μικρὸν φόρον ἐπλήρωνεν εἰς αὐτόν. Εἶχε κατορθώσει δὲ νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς Εὐρωπαϊκοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ νὰ καταρτίσῃ στρατὸν γυμνασμένον εὐρωπαϊκῶς καὶ μὲ αὐστηρὰν πειθαρχίαν.

Ὁ σουλτᾶνος λοιπὸν ἐπρότεινεν εἰς τὸν Μεχμέτ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ νὰ διορίσῃ τὸν θετόν του υἱὸν Ἰμβράήμ, πασᾶν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Μεχμέτ ἐδέχθη καὶ ἐσυμφώνησαν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρωτίτερα ἔμως ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ καθυποτάξῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσον, ὁ δὲ τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά, καὶ κατόπιν συνενωμένοι νὰ καταστρέψουν τὰς ἄλλας ναυτικὰς νήσους Σάμον, Ὑδραν καὶ Σπέτσας.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ καταστροφὴ τῆς Κάσου.

Ἡ Κρήτη, ὅπως εἶδαμεν, εἶχεν ἐπαναστατήσῃ ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως. Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν Τούρκων διὰ νὰ νικήσουν τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὸ δεύτερον ἔτος ὁ σουλτᾶνος ἐξήγησε διὰ τὴν Κρήτην τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ, καὶ αὐτὸς εἶχε στείλει στρατὸν καὶ στόλον ἐκεῖ. Ἄλλ' οὐδὲ μὲ τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν εἶχον κατορθώσε' ἐπὶ δύο ἔτη νὰ καταπνίξουν τελείως τὴν ἐπανάστασιν τὴν Κρήτης. Οἱ χριστιανοὶ μὲ ἄλλας τὰς ὀμότητες καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ Ἰαγυπτίου στρατηγοῦ Χασάν καὶ κατόπιν τοῦ Χουσεῖν, ἀνθίσταντο εἰς τὰ Σφακιὰ.

Τώρα οἱ Αἰγύπτιοι ἀπέστειλαν νέον στρατὸν καὶ στόλον, καὶ ἡ ἐπανάστασις κατεπνίγη καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ αἷμά της.

Μετὰ ταῦτα (6 Ἰουνίου) ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐπερικύκλωσε τὴν Κάσον. Ὁ Χουσεῖν μὲ 4 χιλ. ἀπεβιάσθη εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ ἡρωϊκὴν δὲ ἀντίστασιν τῶν Κασίων ἐκυρίευσε καὶ τὰ 4 χωρία τῆς νήσου. (1) Τελεία καταστροφή ἠκολούθησεν. Οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

3. Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.

Σύμφωνα μὲ τὰς συμφωνίας τοῦ σουλτάνου καὶ Μεχμέτ Ἰαγυρτικοὺς στόλος ἐξ 176 πλοίων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χοσρέφ. πασᾶ ἦλθεν ἐναντίον τῶν Ψαρῶν (18 Ἰουνίου 1824).

Τὰ Ψαρὰ εἶχον τότε 30 χιλ. κατοίκους, ἀλλ' οἱ περισσότεροι (23 χιλ.) ἦσαν φυγάδες ἐκ τῆς Χίου, τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῆς Σμύρνης καὶ δὲν ἦσαν στρατιῶται ἀξιόμαχοι. Ἰκανοὶ διὰ νὰ μάχωνται ὑπῆρχον μόνον 4 χιλ. ἄνδρες, ἐκ τῶν ὁποίων χίλιοι περίπου ἦσαν μισθοφόροι Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες.

Οἱ Ψαριανοὶ ὁμῶς ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθεῖν. Τὸ θάρρος των ἐνίσχυεν ἰδίως ἡ φύσις τῆς νήσου των. Αἱ ἀκταὶ αὐτῆς, ἐκτὸς τοῦ

(1) Κατὰ τὴν ἀλλοίαν τῆς νήσου θαύματα ἀνδρείας ἔκαμεν ἓνας πλοίαρχος ὀνομαζόμενος Μάρκος. Οὗτος ἀντεστάθη γενναίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ ἐφάνευσεν 20 Αἰγυπτίους, συνελήφθη καὶ ἐδόθη, ἵνα κατόπιν φονευθῆ, ἀφοῦ βασανισθῆ. Οὗτος ὁμῶς κατῴρθωσε νὰ σπάσῃ τὰ δεσμά του, καὶ ἀφ' οὗ ἤρπασε ἀπὸ τὴν ζώνην ἑνὸς ἐκ τῶν φυλάκων του τὴν μάχαιράν του, πολλοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐπλήγησε, δύο δὲ ἐφόνευσεν.

νοτιοανατολικού ὄρμου, ὅπου ἦτο ἡ πόλις τῶν Φαρῶν, ἦσαν τόσον ἀπόκρημνοι, ὥστε οὐδὲ λέμβοι ἠδύναντο εὐκόλως νὰ πλησιάσουν. Ἐκαμαν ὅμως τὸ σφάλμα παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Κανάρη, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Μάλιστα ἀφήρσαν τὰ πηδάλια ἀπὸ τὰ πλοῖα διότι τὸ ἐζήτησαν οἱ μισθοφόροι ὡς ἐγγύησιν, ὅτι οἱ Φαριανοὶ δὲν θὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος, ἅμα ἐπλησίασε τὴν 20 Ἰουνίου, ἤρχισε τὸν κανονισβολισμόν εἰς τὸ Ν. καὶ Δ. μέρος τῆς νήσου. Οἱ Φαριανοὶ ἐπὶ 24 ὥρας ἀπήντων εἰς αὐτόν. Ἐν ᾧ ὅμως ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸ μέρος αὐτό, μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐπῆγεν εἰς τὸ βόρειον ἀπόκρημνον μέρος τῆς νήσου καὶ ἀπεβίβασε πλῆθος στρατιωτῶν. Οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι Ἑλληνας μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν διεσκορπίσθησαν.

Οἱ Τούρκοι κατόπιν ἐτράπησαν ἐκ τῶν ὄπισθεν κατὰ τῆς πόλεως. Ἡ πόλις δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἀντισταθῇ. Ἐν ᾧ οἱ ἀποβιβάσθέντες ἐπροχώρουν πρὸς τὸν αἰγιαλὸν φονεύοντες καὶ καίοντες, ὁ στόλος ἐπλησίασε καὶ ἀπεβίβασε καὶ αὐτὸς στρατεύματα. Οἱ κάτοικοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐρρίπτοντο εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἀνετρέποντο, πολλὰ τέλος γυναῖκες ἐρρίφθησαν μετὰ τὰ τέκνα των εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐκ τῶν πλοίων μόνον 23 κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν καὶ νὰ σώσουν μερικὸς φυγάδας. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἐφονεύθησαν. Ἀπὸ τοὺς 7 χιλ. Φαριανούς ἐχάθησαν 3600. Ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους μόλις 6 χιλ. ἐσώθησαν.

Ἄλλὰ τὸ τελευταῖον μέρος τῆς καταστροφῆς τῶν Φαρῶν ἦτο πολὺ ἡρωϊκόν. Εἰς τὴν ΝΑ. ἄκρην τῆς νήσου ἦτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, ἄλλοτε μοναστήριον τοῦ ἀγίου Νικολάου. Εἰς αὐτὸ εἶχον κλεισθῆ 400 Φαριανοὶ μετὰ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων. Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἄφ' οὗ κατέστρεψε τὴν πόλιν, περιεικύνλωσε καὶ αὐτό.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας τὸ Παλαιόκαστρον ἀντεστάθη εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους, ἄφ' οὗ οἱ περισσότεροι Φαριανοὶ πυροβοληταὶ ἐφονεύθησαν, ὁ Ἀντώνιος Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸ Παλαιόκαστρον ἀνετινάχθη εἰς

τὸν ἀέρα μὲ 2 χιλιάδας Τούρκους, οἱ ἑποιοὶ εἶχον ὀρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Ψαρά δὲν ὑπῆρχον πλέον. Οἱ σωθέντες Ψαριανοὶ κατέφυγαν εἰς Σπέτσας, Ἰθάραν, Σύρον καὶ Αἴγινα. Ἡ καταστροφή αὐτῶν ἐξήγγειρε τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ κόσμου καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς νήσου. Ὁ δὲ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴν δόξαν τῶν μὲ τὸ περίφημον ποίημά του :

Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ῥάχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

4. Αἱ ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν.

Ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν μήτε τῆς Κᾶσου, μήτε τῶν Ψαρῶν. Καὶ εἰς τὰς δύο ἔφθασεν, ὅταν ἡ καταστροφή εἶχε γίνεи. Εὐτυχῶς κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν Σάμον.

Ὁ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐξεκίνησεν ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, εὗρεν εἰς τὸν πορθμὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας τὸν Ἑλληνικόν. Εἰς τὸν πορθμὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου ἔγιναν πεισματῶδεις ναυμαχίαι μεταξὺ τῶν δύο στόλων. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἔχασε μίαν φρεγάταν, τὴν ὁποίαν ἐσυρπόλησεν ὁ Κανάρης, καὶ δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ἐπὶ τέλους ἀπηλπίσθη καὶ ἔπλευσεν εἰς τὴν Κῶν, διὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον.

Πραγματικῶς τὴν 20 Αὐγούστου ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἰμβραήμ. Ἀπετελεῖτο ἐκ 56 πολεμικῶν πλοίων καὶ 150 φορτηγῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν 16 χιλ. πεζοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεις.

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐξ 80 πλοίων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Μιαούλη, συν-

εκεντρώθη πλησίον τῆς νήσου Πάτμου. Τὴν 24 Αὐγούστου οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Οἱ Τούρκοι ἐφοβήθησαν πρὸ τῶν πυρπολικῶν καὶ ὑπεχώρησαν. Ἄλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ἐπέμειναν καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ ἕλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά των ἐν μόνον πλοῖον κατῴρθωσαν νὰ καταστρέψουν.

Τὴν 28 Αὐγούστου ἐγένετο ἄλλη ναυμαχία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα. Εἰς αὐτὴν ὁ Μιαούλης ἔδειξε ἕλην τὴν ναυαρχικὴν του ἰκανότητα. Δύο δὲ πυρπολικά κατῴρθωσαν νὰ καταστρέψουν μίαν αἰγυπτιακὴν φρεγάταν μὲ 650 ἄνδρας, καὶ ἐν ἄλλο κατέστρεψεν μίαν τουρκικὴν κορβέταν. Ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Κῶν ἐντροπιασμένος.

Τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέπλευσε πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Σάμου. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὁ Ἕλληνας ἐμάταίωσε τὴν ἀπόπειραν αὐτὴν. Τότε ὁ Χοσρέφ ἀπήλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Ἰμβραήμ ἐπανήλθεν εἰς τὴν Κῶν, ἀφ' οὗ ἔλασε δύο κορβέτας.

Ὁ Ἰμβραήμ ἀφ' οὗ ἔλαθε νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἔαρ ἔλθῃ ἐναντίον τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ὁ Μιαούλης, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπέτηρει, ἐπετέθη (27 Ὀκτωβρίου) εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλλαν τῆς Κρήτης κατ' αὐτοῦ καὶ ἔτρεψε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς φυγὴν. Ἐγένετο τὴν νύκτα καὶ τρικυμία, καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος διεσκορπίσθη. Ἄλλα πλοῖα ἔφυγαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐναυάγησαν, ἄλλα συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραήμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ῥόδου κόλπον τοῦ Μαρμαρᾶ.

Τότε πλέον ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων του ἦτο ἐλεεινή. Τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφερον ἀπὸ φοβερὰς στερήσεις. Ἐπειτα δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ὁ Ἰμβραήμ ἐν καιρῷ χειμῶνος θὰ ἐτόλμα νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἄλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὸ πείσμα τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραήμ συνεκέντρωσε τὰ διασκορπισμένα πλοῖά του, καὶ κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἐπλευσεν εἰς τὴν Σούδα τῆς Κρήτης καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ἐκεῖ ἔλαθε νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλήν καὶ ἐπερίμενον εὐκαιρίαν διὰ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τόσον ἦτο

τὸ πείσμα του, ὥστε δὲν ἀπεβιδάσθη εἰς τὴν ξηρὰν, ἀλλ' ἔμεινε εἰς τὸ πλοῖον. Ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν θὰ πατήσῃ εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τὸ ἔκαμε. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ἔπλευσε μὲ 50 πλοῖα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπεβιδάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης μὲ 4 χιλ. πεζοὺς καὶ 500 ἵππους.

5. Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάληψις Μεθώνης, Κορώνης, Ναβαρίνου.

Ἀφ' οὗ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπεβιδάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἀκόμη οἱ Τούρκοι, ἔστειλε τὰ φορτηγά του πλοῖα καὶ ἔφερον ἄλλας 6 χιλ. πεζοὺς, 500 ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Ἐπειτα διεσκόρπισε τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρχουν τὴν Κορώνην, καὶ ἐστράφη πρὸς τὸ Ναβαρίνον.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐταράχθη. Ἐσπευσε νὰ ἐνισχύσῃ τὸ Ναβαρίνον, συγχρόνως δὲ ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Κουτουριώτης.

Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχῆς. Ὁ ναυτικὸς πρόεδρος, ὅταν ἔφθασεν εἰς Καλάμας, ἐπειδὴ δὲν ὑπέφερε τὰς κακουχίας τῆς ἐκστρατείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὑδραν. Δυστυχῶς ἀφῆκεν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἄπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἐνίκηθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸ Κρεμμύδι, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης.

Ὁ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν εὐκολον αὐτὴν νίκην ἔστρεψεν ὄλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὸ Ναβαρίνον. Ἐδῶ οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τὸ σφάλμα νὰ καταλάβουν τὴν Σφακτηρίαν μὲ 800 ἄνδρας. Ἀλλὰ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ στόλος, οἱ δὲ Ἕλληνες εἶχόν ἐκεῖ μόνον 5 πλοῖα. Ὁ Ἰμβραῖμ ἔφερε τὸν στόλον του, περιεκύκλωσε τὴν νήσον καὶ ἀπεβίβασε στρατὸν ὑπὸ τὸν φοβερὸν Χουσεῖν. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας οἱ Αἰγύπτιοι ἔγιναν κύριοι τῆς νήσου. 350 Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ Τσαμαδῶς, καὶ ὁ φιλέλλην Σανταρόζας ἐφονεύθη-

σαν και 200 συνελήφθησαν ζώντες. Οι λοιποί μεταξύ των οποίων ο Σαχτούρης και ο Μαυροκορδάτος, εσώθησαν ως εκ θαύματος με τὰ 5 πλοῖα.

Ἐκ τῶν πέντε αὐτῶν πλοίων τὰ τέσσαρα ἐπρόφθασαν και ἔφυγαν προτοῦ κλεισθῆ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὸ πλοῖον ὅμως Ἐρης ἠναγκάσθη νὰ ἀγωνισθῆ ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐναντίον ὄλων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Ἐπὶ τέλος μετὰ λαμπρὸν ἀγῶνα ὁ Ἐρης σκεπασμένος ὄλος ἀπὸ καπνόν, τὸν ὅποιον ἐπίτηδες ἠτοίμασαν οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου, κατώρθωσε, πλευρίζων ἄλλοτε δεξιὰ και ἄλλοτε ἀριστερά, νὰ διασχίσῃ τὸν αἰγυπτιακόν στόλον και νὰ σωθῆ.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας και τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου παρεδόθησαν. Εἰς μάτην ὁ Μιαούλης κατέκαυσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης 7 τουρκικά πλοῖα. Ὁ Ἰμβραῖμ τώρα δὲν ἐταράσσετο. Κατεῖχε τὸ ὄχυρον τετράγωνον, τὸ ὅποιον ἀποτελοῦν τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης, Κορώνης, παλαιοῦ και νέου Ναυαρίνου, και ἐξ αὐτοῦ ὀρμώμενος ἀσφαλῶς θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ ὄλην τὴν Πελοπόννησον.

6. Μάχη Μανιακίου. Ἀπελευθέρωσις Κολοκοτρώνη. Καθυπόταξις Πελοποννήσου.

Ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Ἰμβραῖμ ἐξηγέρθη, και ἀπήτησε τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη και τῶν ἄλλων προκρίτων. Ἄλλ' ἢ κυβέρνησις ἤρνεῖτο νὰ προβῆ εἰς τοῦτο. Αὐτὸς ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὅποιος ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, τὸ ἐζήτησεν ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη.

Τότε ὁ ἀρειμάνιος ὑπουργὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος με 1000 Ρουμελιώτας κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ. Με τὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ ὁ Παπαφλέσσας συνηγήθη εἰς τὸ Μανιάκι. Ἀμέσως ὁ περισσότερος στρατὸς του διεσκορπίσθη. Ὁ Παπαφλέσσας ὅμως με 300 πιστοὺς ἄνδρας ἐπροτίμησεν ἐνδοξὸν θάνατον παρά αἰσχρὰν φυγὴν. Πραγματικῶς δὲ μετὰ πολῦν χρόνον μάχην ἔπесαν ὄλοι (¹).

(¹) Αὐτὸς ὁ Ἰμβραῖμ ἔμεινε κατὰπληκτος με τὸν ἠρωϊκὸν τοῦ Παπα-

Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα ἐξύψωσε τὸ φρόνημα τῶν Πελοποννησίων. Ἐν τῇ μεταξύ δὲ καὶ ἡ κυδέρνησις τοῦ Κουντουριώτη, ἀφ' οὗ ἐπέεσθη ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην, ἀπληλευθέρωσε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους δεσμώτας.

Ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἐχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μὲ ἐπισημίας καὶ διωρίσθη γενικὸς ἀρχιστράτηγος. Τὸ ὄνομά του προσεῖλκυσε ὡς μαγνήτης τοὺς Πελοποννησίους καὶ χιλιάδες συνέρρευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του.

Ἐν τῇ μεταξύ ὁ Ἰμβραῖμ ἀπὸ τὸ Ναβαρίνον ἦλθε χωρὶς κανένα ἐμπόδιον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ Λακωνίαν καὶ ἠρήμωσεν αὐτάς. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Ἰμβραῖμ γίνεται κύριος τῆς Τριπόλεως καὶ ἀμέσως διευθύνεται πρὸς τὴν Ἀργολίδα. Εὐτυχῶς, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Μύλων, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ καύσῃ τὸ Ἄργος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἐπιχειρεῖ, ὅπως καὶ ἄλλοτε, νὰ καταλάβῃ τὰ πέριξ τῆς Τριπόλεως ὄρη καὶ νὰ περιορκήσῃ αὐτήν. Ἄλλ' ἀποτυγχάνει. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀποκρούει καὶ διασκορπίζει τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὰς θέσεις των. Ἐκτοτε ὁ Κολοκοτρώνης περιορίζεται εἰς κλεφτοπόλεμον κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, ὁ ὁποῖος κάμνει καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἠλιδα.

Ἄλλ' ἔμως ὁ Ἰμβραῖμ δὲν εἶναι κύριος τῆς Πελοποννήσου. Ἀρχεῖ μόνον, ὅπου εὐρίσκειται. Ὅπισθὲν του εἶναι πάντοτε οἱ Ἕλληνες καὶ τὸν παρενοχλοῦν. Διὰ νὰ κυριευθῇ ἡ Πελοπόννησος ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ κάθε χωρίον, κάθε ὄρος, κάθε κοιλάς, κάθε χαράδρα, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῇ αὐτὸς ὁ λαὸς καὶ νὰ μείνῃ ἡ χώρα χωρὶς κατοίκους. Καὶ τοῦτο, φαίνεται, ἐσχέπετο νὰ κάμῃ

φλέσσα καὶ τῶν ἀνδρῶν του. Διέταξε νὰ ἀνευρεθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα καὶ νὰ στηριχθῇ ὄρθως εἰς ἓν δένδρον. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺ παρετήρησεν αὐτὸν σιωπηλῶς, εἶπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιοματικούς· «Ἀληθῶς ἦτο γενναῖος ἀνὴρ. Καλύτερον θὰ ἦτο ἀντὶ διπλῆς ζημίας νὰ τὸν συναλαμ-
· ἔανομεν ζῶντα».

Ἄντ. Χωραφᾶ.—Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ. ἔκδοσις ε'

ὁ Ἰμβραήμ, ὅτε προσεκλήθη εἰς νέον στάδιον δράσεως, εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

7. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ. Κατὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ σουλτάνος μετὰ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, ἔπρεπε τὰ μὲν αἰγυπτιακὰ στρατεύματα νὰ καθυποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, τὰ δὲ τουρκικὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Διὰ τὴν ἐναντίον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν ὁ σουλτάνος διώρισε ἀρχιστράτηγον τὸν Ρεσίτ πασὰν Κιουταχῆν. Ἐπέστησε δὲ προπάντων τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Μεσολόγγιον, διότι χωρὶς αὐτὸ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβληθῆ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν μετὰ 30 χιλιάδας στρατὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825, χωρὶς νὰ συναντήσῃ πουθενὰ ἀντίστασιν.

Τὸ Μεσολόγγιον τὴν ᾗ καλύτερα ὠχυρωμένον, παρὰ τὴν πρώτην φοράν, καὶ εἶχε 4 χιλ. ἀνδρείους πολεμιστάς. Ὁ Κιουταχῆς κατ' ἀρχὰς ἐπολιορκήσεν τὸ Μεσολόγγιον μόνον ἀπὸ ξηρᾶς. Ὅλαι αἱ ἔφοδοί του ἀπέκρουσθησαν. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος ἔφερρεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἄφθονα τρόφιμα καὶ ἐπικουρίας ἐκ Πελοποννήσου.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἀλλ' ἀπέκρουσαν τὰς προτάσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως καὶ ἔλας τὰς ἐφόδους αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν νὰ λείπουν τὰ τρόφιμα. Εὐτυχῶς κατὰ Ἰούλιον ἦλθεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν τουρκικὸν καὶ ἐψώδισε τὸ Μεσολόγγιον μετὰ ἄφθονα τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Τὴν ᾗ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ὁ Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Καὶ τὰ τρόφιμά του ἤρχισαν νὰ λείπουν καὶ ἀσθενεῖαι ἔπεσαν εἰς τὸν στρατὸν του, ἐπλησίαζε δὲ καὶ ὁ χειμῶν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς δὲν ἐσκέπτετο περὶ ὑποχώρησεως. Ἐγνώριζε τὴν θέλησιν τοῦ σουλτάνου καὶ εἶχε σχηματίσει τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον ἢ νὰ πέσῃ πρὸ τῶν τειχῶν

αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ λοιπὸν ἔλαι του αἰ ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν, ἀπεσύρθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ, ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ τουρκικὸς στόλος νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν ἐπικουρίας. Ἄλλος ὁμοίως ἐμελλε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν τὴν δόξαν τῆς ἀλώσεως τοῦ Μεσολογγίου.

Πολιορκία ὑπὸ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραῖμ. Ὁ σουλτάνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Μεχμέτ Ἄλῆν τὴν βοήθειάν του καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Μεχμέτ τότε ἔστειλεν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰμβραῖμ νέον στρατὸν ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν μὲ διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κιουταχῆν διὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1825. Συγχρόνως δὲ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισεν αὐτὸ καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεριφρόνησε τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἐπέχειρσε νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος. Ἀλλὰ ἔλαι του αἰ ἀπόπειραι ἀπέτυχαν. Τὸ Μεσολόγγιον ἦτο ἀπόρθητον. Ἐφθανε μόνον νὰ τροφοδοτηται ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἐως τώρα δὲ ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο διασπῶν τὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ Ἰμβραῖμ λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν, ὅτι δὲν θὰ κατορθώσουν τίποτε, ἂν δὲν προσβάλουν τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Μὲ ἀβαθῆ λοιπὸν πλοιάρια, τὰ ὅποια ἔφεραν ἐκ Πατρῶν, κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἕλας τὰς νησίδας τῆς λιμνοθαλάσσης. Μόνον τὴν Κλείσοβαν δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν. Αὐτὴν εἶχον ὀχυρώσει οἱ Ἕλληγνες καλῶς. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἦσαν 500 ἄνδρες ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν. Καὶ ὁ Κιουταχῆς, ὁ ὅποιος προσέβαλεν αὐτὴν πρῶτος καὶ οἱ Αἰγύπτιοι κατόπιν, ἀπεκρούσθησαν. Ἐπὶ τέλους ὁ Τζαβέλλας ἔκαμεν ἔξοδον, ἐκυρίευσεν 12 πλοιάρια καὶ ἀνήγειρε τρόπαιον ἀπὸ 2 χιλ. λαφυραγωγηθέντα ὄπλα.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Ἦδη ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε νὰ γίνεταί ἀπελπιστική. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος μὲ ἕλας του τὰς προσπάθειάς δὲν κατώρθωσε νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν. Τὰ τρόφιμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Τὸ κρέας τῶν ποντικῶν ἦτο σπάνιον καὶ περιζήτητον. Ψάρια

καὶ μικρὰ καθούρια μόνον μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των ἠδύνατο νὰ ἀλιεύουν. Ἐτρωγον φύκια, σκώληκας καὶ δέρματα, τὰ ὅποια ἔφερον δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Πολλοὶ κατελαμβάνοντο ἀπὸ σπασμοὺς καὶ ἐπιπτον εἰς τοὺς δρόμους. Ὅλοι δὲ εἶχον κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν κίτρινοι ὡς φάσματα. Καὶ ὅμως ἐν ᾧ εὐρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἀπέρριψαν προτάσεις τοῦ Ἰμβραῖμ περὶ παραδόσεως, καὶ εἰς κοινὴν συνέλευσιν ἀπεφάσισαν νὰ περάσουν μὲ τὰ ὅπλα των διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ἔξοδος. Ἴνα κατὰ τὴν ἔξοδον ἀποσπάσων τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, οἱ πολιορκούμενοι εἰδοποίησαν τὸν Καραϊσκάκη καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὸν Πλάτανον, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενής, οἱ δὲ ἄλλοι χωρὶς αὐτὸν δὲν ἐτόλμων νὰ ἐνεργήσουν. Μόνον ὁ Κώστας Βότσαρης μὲ 800 ἄνδρας κατέβη τὴν 10ην Ἀπριλίου ὀλίγον πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔκαμε τὸ συμφωνημένον σύνθημα, ἔρριψε δηλ. ἓνα δυνατὸν πυροβολισμόν.

Ἄλλὰ τὸ σύνθημα ἐνόησαν καὶ οἱ Τούρκοι. Κάποιος Βούλγαρος προδότης εἶχε κάμει εἰς αὐτοὺς γνωστὸν τὸ σχέδιον καὶ ἔλαβαν τὰ μέτρα των. Συνήθροισαν ὅσα ἦτο δυνατὸν στρατεύματα πρὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔστησαν ἐνέδραν ἀπὸ 500 ἵππεῖς, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐστειλαν δὲ 2 χιλ. Ἀλβανούς ἐναντίον τοῦ Κώστα Βότσαρη, οἱ ὅποιοι τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἐνόησαν, ὅτι ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἐναυάγησε. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ σχέδιόν των τὸ μεσονύκτιον ὤρμησαν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως. Ἦσαν ὅλοι 9 χιλιάδες ἄνθρωποι. Προηγούντο 3 χιλ. περίπου πολεμισταί, ἠκολούθουν οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ κατόπιν πάλιν ἦσαν οἱ ὑπόλοιποι πολεμισταί.

Μὲ ἀκατάσχετον ὄρμην διέρρηξαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς τὰ παλληκάρια, ἀκολουθούμενα ἀπὸ πολλοὺς ἀπολέμους. Ἄλλὰ κατόπιν συνήντησαν τὴν ἐνέδραν τῶν ἵππέων, οἱ ὅποιοι κατέσφαξαν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀπολέμους. Εἰς τὸν Ζυγὸν τέλος ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὅποιοι ἐδεκάτισαν τοὺς ἤρωας.

1800 μόνον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Πλάτανον. Ἀπὸ τὸν Πλάτανον κατόπιν ἐπορεύθησαν εἰς τὰ Σάλωνα, ἀφ' οὗ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πολλοὶ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὸν κόπον.

Ἐν τῇ μεταξὺ εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἐγένοντο φοβεραὶ σκηναί. Ὅταν τὰ παλληκάρια διέρρηξαν τὰς πρώτας γραμμὰς τῶν ἐχθρῶν, μεταξὺ τῶν ὀπισθεν ἀπολέμων ἠκούσθη ἄγνωστον πῶς ἢ κραυγὴ «πίσω σὰ ὀχυρώματα». Οἱ περισσότεροι τότε ἀπόλεμοι μὲ τοὺς ὀπισθεν πολεμιστὰς ἐστράφησαν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ εἰσῆλθαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτοὺς εἰσῆλθαν καὶ οἱ Τούρκοι.

Εἰς ὅλην τὴν ἐρειπωμένην πόλιν γίνονται φοβεραὶ συμπλοκαὶ καὶ σφαγαί. Ὅλοι οἱ Μεσολογγῖται γῆραν ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ἦσαν μεγάλαι. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνες ἤναπτον τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μαζὶ μὲ πολλοὺς ἐχθρούς. Συγκινητικὸς εἶναι ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Χριστοῦ Καψάλης. Οὗτος συνήθροισε πολλοὺς ἀπολέμους εἰς τὴν κεντρικὴν πυριτιδαποθήκην. Ὅταν δὲ οἱ ἐχθροὶ εἰσώρμησαν εἰς αὐτὴν ἀναζητούντες λάφυρα, ὁ Καψάλης ἔθεσε πῦρ φάλλων τὸ «μνήσθητί μου Κύριε» καὶ ἀνετινάχθησαν ὅλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀλλὰ ἡ ἡρωϊκὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου εἶχε θαυμάσια ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὅλη ἡ πολιτισμένη Εὐρώπη ἔστρεψε τὰ βλέμματά της ἤδη μὲ συμπάθειαν καὶ θαυμασμὸν εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀκράτητος ἐξερράγη ἐνθουσιασμὸς εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ αὐτὸς παρέσυρε τὰς κυβερνήσεις εἰς τὸ νὰ ἐπεμβῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

8. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα,

Ὁ Ἴμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἐπροξένησε μεγάλην κατάπληξιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ κυβερνήσις Κουντουριώτου, ἐπειδὴ κατηγορεῖτο ὅτι ἀφῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, ἔπεσε, τὴν διεδέχθη

δὲ ἄλλη ὑπὸ τὸν Ζαΐμην. Ἄλλὰ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ σοβαρά.

Ὁ Κιουταχῆς ἐγίνε κύριος ἐλῆς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ αὐτήν. Ἐσφαζε καὶ ἠχμαλώτιζε τοὺς κατοίκους καὶ κατέστρεφε τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν τὴν ἐπανάστασιν ἔσωσαν δύο ἄνδρες, ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν Στερεάν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανελάθεν ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρηκολούθει καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, δόσκις εὕρισκεν εὐκαιρίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ δύο φορές ἐπεχείρησε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μάνην, ἀλλὰ ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Μανιάτας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου.

9. Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος. Πολεμικὰ κατορθώματα αὐτοῦ.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο ἀσθενικός, κοντὸς καὶ ἰσχνός. Ἄλλὰ εἰς τὸ ἀσθενὲς καὶ μικρὸν αὐτοῦ σῶμα ὑπῆρχε καρδία λέοντος. Προσέτι δὲ ἦτο δραστήριος, εὐφρέστατος καὶ εἶχε στρατηγικὴν ἰκανότητα μεγάλην. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως δὲν διεκρίθη. Τώρα ὅμως ἀπέβη ὁ σωτὴρ αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀπελπισίαν, ἣ ὅποια κατέλαθεν ἔλους, μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπληπίσθη. Ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀμέσως σπεύδει (Ἰούλιος 1826) εἰς Ἐλευσίνα. Ἐδῶ συγκεντρώνονται 3500, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Κριεζώτης, ὁ Βάσος, ὁ Πανουργιάς καὶ τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε διοργανώσει ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος. Κατ' ἀρχὰς ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ εἰς τὸ Χαϊδάρι. Κατόπιν, ἐπειδὴ ὁ Γκούρας εἰς τὴν ἀκρόπολιν εἶχε φωνευθῆ, ὁ Κριεζώτης μὲ 300 ἄνδρας κατορθώνει νὰ εἰσέλθῃ.

εις τὴν ἀκρόπολιν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς (Ὁκτώ-
βριος 1826).

Ὁ Καραϊσκάκης τότε συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀναξωγογήσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Κιουταχῆν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Πρὸς τοῦτο ὁ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Δόμβραιναν, στέλλει δὲ τὸν Κωλέττην διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀταλάντην, ὅπου ὁ Κιουταχῆς εἶχεν ἀποθήκας τροφίμων. Ἀλλὰ ὁ Κιουταχῆς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἀταλάντην τὸν Μουσταφάμπεην μὲ 2 χιλ. ἐκλεκτοὺς Ἀλβανούς, καὶ ὁ Κωλέττης ἀναγκάζεται νὰ ἐπιβιβασθῇ πάλιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγῃ.

Ὁ Καραϊσκάκης τότε πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης διη-
θύνετο εἰς τὰ Σάλωνα, προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ καταλαμβάνει τὴν Ἀράχθιν. Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Μουσταφά-
μπεης ἀπὸ τὴν Λεβάδειαν, προσπαθεὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας.
Ἄλλ' αὐτοὶ ἀνθίστανται γενναίως εἰς ὅλας τὰς προσβολὰς τῶν
Ἀλβανῶν.

Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέ-
διόν του. Κατέλαβε καταλλήλους θέσεις καὶ ἀπέκοψε τοὺς Ἀλβα-
νοὺς ἀπὸ τὰς πρὸς τὰ Σάλωνα καὶ τὴν Λεβάδειαν ὁδοὺς. Κατόπιν
δὲ προσέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τοὺς ἀπέκλεισεν εἰς
ἓνα λόφον πλησίον τῆς Ἀραχόθης, χωρὶς ἀποσκευῆς καὶ τροφᾶς.
Ὁ Μουσταφάμπεης πληγώνεται. Τὸ ψῦχος καὶ ἡ χιὼν ἦτο ἀνυπό-
φορος. Οἱ Ἀλβανοὶ λοιπὸν ἀποφασίζουσιν νὰ ζητήσουν νὰ φύγουν
διὰ τῶν φαράγγων τοῦ Παριασοῦ. Οἱ Ἕλληνες δὲ μὲς ἐπετέθησαν
ἐναντίον των μὲ τὰ ξίφη. Ἐκτὸς 300, ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ ἐχάθησαν
εἰς τὰς ἀποκρήμνους ἀτραποὺς καὶ ἀπὸ τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων
(Νοέμβριος 1826).

Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης διέτρεξεν ὅλην
τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀνεξωγογήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν
6 δὲ Φεβρουαρίου 1827 ἠνάγκασε κατόπιν πολλῶν μαχῶν καὶ
τὸν εἰς τὸ Δίστομον συγκεντρωθέντα ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατὸν
νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν. Ὅλη τότε ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐκτὸς τῆς Βο-
νίτσης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου, τῆς Ναυπάκτου περιήλθε
πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς ἐπέμενε νὰ πολιορκῇ τὴν ἀκρόπο-

λιν. Ταύτην εἶχε κατορθώσει μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχόβης νὰ ἐφοδιάσῃ μὲ πυρίτιδα ὁ Φαβιέρος. Τὴν νύκτα δηλαδὴ τῆς 13 Δεκεμβρίου ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ 500 ἀνδρας, ἕκαστος ἐκ τῶν ὁποίων εἶχεν εἰς τὸν ὤμὸν του σάκκον πυρίτιδος, διεπέρασε διὰ μέσου τῶν Τούρκων καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ ἀττικοῦ ἀνέβη εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸν Καραϊσκάκην.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβε τὸ Κερατσίνιον καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται διὰ τὸν στενότερον ἀποκλεισμὸν τοῦ Κιουταχῆ. Τὸ ἔργον του ὅμως ἐματαιώσεν ἡ παρέμβασις τῶν ξένων.

10. Τζῶρτζ καὶ Κόχραν. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων εἰς Φάληρον. Πτώσις ἀκροπόλεως.

Ἡ ἐν Τραιζῆνι συνελθοῦσα ἐθνικὴ συνέλευσις εἶχεν ἐκλέξει τοὺς ἄγγλους Τζῶρτζ καὶ Κόχραν, τὸν μὲν πρῶτον ὡς ἀρχιστράτηγον, τὸν δὲ δεύτερον ὡς ἀρχιναύαρχον. Καὶ οἱ δύο εἶχον διακριθῆ μέχρι τοῦδε εἰς πολλοὺς πολέμους. Κατὰ προτροπὴν αὐτῶν δὲ ἠτοιμάσθη νέος στρατὸς διὰ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Κιουταχῆ.

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζῶρτζ μὲ τὸν νέον στρατὸν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας δὲν συμφώνουν μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης ἤθελε νὰ μὴ κάμουν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἀλλὰ γὰ τὸν περικυκλώσουν, νὰ τοῦ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν καὶ μὲ τὴν πείναν νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ παραδοθῆ. Οἱ Ἄγγλοι ὅμως ἐπέμενον νὰ κάμουν ἀμέσως ἐπίθεσιν κατ' αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ἕλας τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον μετὰ τοῦ Κερατσινίου καὶ Φαλήρου, ὠρίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐπίθεσις τὴν 23 Ἀπριλίου.

Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἕλληνας ἦρως ἐξέλιπε τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἶχεν

ἀπαγόρευθη αὐστηρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν καμμίαν συμπλοκὴν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐπὶ μερικοὶ μεθυσμένοι Κρήτες καὶ Ὑδραῖοι συνεπλάκησαν μὲ ἓνα ἀπόσπασμα τουρκικοῦ ἵππου καὶ ἐπράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εἶναι κλινήρης μὲ δυνατὸν πυρετὸν. Ἦκουσε τοὺς πυροβολισμοὺς, ὤρμησεν ἔξω τῆς σκηνῆς του καὶ βλέπει τοὺς Ἕλληνας νὰ φεύγουν. Ἀμέσως πηδᾷ ἐπὶ τοῦ ἵππου του μὲ τὸ γιαιταγάνι εἰς τὴν χεῖρα, ὀρμᾷ μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰ ὀχυρώματά των. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἔξαψιν τοῦ πυρετοῦ τοῦ ἔλειψεν ἡ συνηθισμένη φρόνησίς του καὶ προχωρεῖ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Τότε Τούρκος ἵππεὺς τὸν πυροβολεῖ εἰς τὴν κοιλίαν.

Οἱ περὶ αὐτὸν μόλις ἀναπνέοντα τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζι. Ὁ χειρουργὸς προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἀποκρύψῃ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ ὁ Καραϊσκάκης ἐννοεῖ ὅτι ὀλίγαι ὥραι ζωῆς τοῦ ὑπολείπονται καὶ ἀρῆγει τὰς τελευταίας του παραγγελίας. Παρηγγεῖλεν εἰς τοὺς παλαιούς του συναγωνιστὰς νὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ πρὸ παντὸς νὰ μὴ ὑποχωρήσουν. Τὴν 4 δὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπέθανεν ὁ ἥρωα καὶ τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐγένεν ἡ κηδεῖα του εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζώρτζι προσεπάθει νὰ παρηγορήσῃ τοὺς Ἕλληνας λέγων, ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην ἀντὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Εἰς κανένα δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν πεποίθησιν, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Καὶ τὰ κατόπιν γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι εἶχον δίκαιον.

Ἡ ἐπίθεσις, ἣ ὁποία ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεβλήθη μίαν ἡμέραν, ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23ης πρὸς τὴν 24ην Ἀπριλίου. Ἀλλὰ οἱ Ἀγγλοὶ στρατηγοὶ τόσο κακὰ ἐτακτοποίησαν αὐτήν, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή.

Χωρὶς σχέδιον καὶ χωρὶς καμμίαν τάξιν οἱ Ἕλληνες διετάχθησαν νὰ προελάσουν ἀπὸ τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζι ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖά των. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφήν.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ εἰς μὲν τὸν Κιουταχὴν ἔγινεν αἰτία εὐκόλου θριάμβου, εἰς δὲ τοὺς Ἑλληνας ἀδιορθώτου καταστροφῆς. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν Ἕρον γὰρ ὑπάγουν οἱ πολιορκούμενοι ἐλεύθεροι, ἔπου ἤθελον, μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰς ἀποσκευὰς των. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τῆς ἀκροπόλεως ἔσθησε καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς ἕλην τὴν Σπερεάν Ἑλλάδα. Ὅλον τὸ ἔργον τοῦ Καραϊσκάκη ἐχάθη ἐξ ἑνὸς σφάλματος.

Ἡ ἐπανάστασις πλέον περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Καὶ τὸ χειρότερον ἤρχισαν πάλιν ἀμφύβιοι ἔριδες. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1827-1832)

1. Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ὄλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς αὐτήν. Ἡ Αὐστρία πάντοτε διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Εἶχε καὶ αὐτὴ λαοὺς ὑποδούλους καὶ δὲν ἤθελεν οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τοῦ κυρίου των. Ἡ Γαλλία μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν εἶχε γίνεи μοναρχικὴ καὶ ἠκολούθει τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Ἀγγλία ἐνόμισεν, ὅτι ἡ ἐπανάστασις γίνεται καθ' ὑποκίνησιν καὶ δι' ὠφέλειαν τῆς Ῥωσίας καὶ διὰ τοῦτο ἦτο φιλότουρκος. Ἡ Ῥωσία τέλος συνεπάθει μὲν πάντοτε τοὺς Ἑλληνας ὡς ὁμοδόξους, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ τὴν υποπτευθοῦν αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ὅτι αὐτὴ ὑπεκίνησε τὴν ἐπανάστασιν, ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ φόβος τοῦ πατριάρχου κατόπιν καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν χριστιανῶν ἔκαμαν τὴν Ῥωσίαν νὰ ἀλλάξῃ στάσιν καὶ νὰ διακόψῃ τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἀλλὰ ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἄλλων Δυνάμεων δὲν ἐτόλμα ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Τὰ κατορθώματα ἕως τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀντοχὴ τῆς ἐπανάστασεως εἰς ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῆς Τουρκίας καὶ ὁ φιλελληνισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μετέβαλαν τὰς διαθέσεις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως. Συγχρόνως τότε ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλην Γεώργιος Κάνιγγ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔγινε τσάρος ὁ ἀδελφὸς του Νικόλαος, ὁ ὁποῖος ἦτο τολμηρότερος ἐκείνου.

Ἐγινε λοιπὸν τότε (Μάρτιος 1826) μυστικὴ συμφωνία με-

ταξύ Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας νὰ μεσολαβήσουν διὰ νὰ ἰδρυθῆ κράτος Ἑλληνικόν. Εἰς τὴν συμφωνίαν αὐτὴν κατόπιν προσεχώρησε καὶ ἡ Γαλλία, διότι παρεσύρθη ἀπὸ τὸν φιλελληνισμόν, καὶ συνήφθη ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου (1827). Εἰς αὐτὴν ὠρίζετο ὅτι ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσουν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων διὰ τὴν ἰδρυσιν κράτους ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, πρὸ τούτου ὅμως νὰ ζητήσουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀνακωχὴν. Συγχρόνως αἱ τρεῖς Δυνάμεις παρήγγειλαν εἰς τοὺς ναύαρχους τῶν στόλων των, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀνακωχὴν.

2. Ἡ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία.

Τὴν ἀνακωχὴν οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ἀμέσως, ὅχι ὅμως καὶ οἱ Τούρκοι. Οἱ ναύαρχοι λοιπὸν Ἀγγλίας Κόδριγκτων καὶ Γαλλίας Δεριγνύ, ἔπλευσαν μὲ τοὺς στόλους των εἰς τὴν Πύλον καὶ ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ παύσῃ κάθε ἐχθροπραξίαν. Ὁ Ἰμβραῖμ ὑπεσκέθη τοῦτο, μέχρις οὐ λάβῃ ὁδηγίαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἦτο καιρὸς νὰ γίνῃ τοῦτο, διότι ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον νέας μεγάλας ἐπικουρίας καὶ ἤτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ὑδρας. Οἱ δύο ναύαρχοι ἀφ' οὐ ἔλαβαν τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Ἰμβραῖμ, ἀπέπλευσαν, καὶ ὁ μὲν Δεριγνύ ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτων εἰς τὴν Ζάκυνθον.

Ἄλλ' ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἔλαβαν θάρρος. Ἐπειδὴ εἶχον δεχθῆ τὴν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ Πύλη δὲν εἶχε δεχθῆ αὐτὴν, ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Τζώρτζ μὲ στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Ἀγγλος πλοίαρχος Ἀστιγξ μὲ τὸ ἀτμόπλοιον «Καρτερία» (1) καὶ ὅ ἄλλα πλοῖα κατέστρεψαν εἰς τὸν

(1) Μὲ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἶχον κατασκευασθῆ ἓν ἀτμόπλοιον, τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν ἀτμόπλοιον, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη «Καρτερία», καὶ μία φρεγάτα, ἡ «Ἑλλάς», μὲ 64 κανόνια. Τὰ πλοῖα ταῦτα κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827. Κυβερνῆται δὲ ζωορίσθησαν τῆς μὲν «Καρτερίας» ὁ φιλέλληνας Ἀγγλος πλοίαρχος Ἀστιγξ, τῆς δὲ «Ἑλλάδος» ὁ ναύαρχος Μιαούλης.

λιμένα τῆς Ἀμφίσσης τουρκικὸν στόλον ἐξ 7 μεγάλων πλοίων.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἰμβραῖμ ἔξω φρενῶν. Ἐπεχείρησε νὰ πλεύσῃ μὲ μερικὰ πλοῖα διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα, ἀλλ' ἤμποδίσθη ὑπὸ τοῦ Κόδριγκτων. Ἀρχίζει λοιπὸν νὰ ἐρημώνῃ καὶ νὰ καταστρέφῃ τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνίαν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ζάκυνθον κατέπλευσε καὶ ὁ γαλλικὸς στόλος, ἦλθε δὲ καὶ ὁ ῥωσικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἐϋδεν. Οἱ τρεῖς ναύαρχοι εἰς συμβούλιον συνεφώνησαν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνεχθοῦν περισσότερον τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ.

Ἐπλευσαν λοιπὸν τὴν 8ην Ὀκτωβρίου 1827 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου μὲ δλους των τοὺς στόλους (27 πολεμικὰ πλοῖα) διὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Δὲν εἶχον ὅμως προφθάσει ἀκόμη οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τούρκοι υπερήφανοι διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου των (82 πολεμικὰ) ἐπυροδόλησαν ἐναντίον μιᾶς ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδριγκτων τότε ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Ἐντὸς 4 ὥρῶν ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορητῶν πλοίων τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου υπῆρξαν μεγάλα. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἕνεκα τῆς θρασύτητος τῶν Τούρκων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαλεῖσιν τὴν Κων(η)πολιν. Ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ οἱ ῥωσικαὶ στρατοὶ εἰσέβαλαν εἰς αὐτήν. Οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ κόψουν κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμβραῖμ μὲ τὴν Αἴγυπτον. Ἡ δὲ Γαλλία ἀπέστειλε 14 χιλ. στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα, ὁ ὁποῖος ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον.

3. Ἰωάννης Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐν Τροιζηνίᾳ ἐθνικὴ συνέλευσις, διὰ νὰ παύσουν αἱ ἐμφύλιοι ἔριδες, ἐψήφισεν ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως

είχε προσπαθήσει νά πείσῃ τὸν τσάρον νά λάβῃ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ δὲν τὸ εἶχε κατορθώσει. Διὰ τοῦτο τὸ 1822 εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ διέμενεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἐδῶ δὲν ἔπαυσε νά ἐνεργῇ ὡς ἰδιώτης διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ὅταν ἔμαθε δὲ τὴν ἐκλογὴν του ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἤλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεσκέφθη πρῶτον τὰς πρωτεύουσας τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὰς διαθέσεις τῶν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, καὶ κατόπιν (6 Ἰαν. 1828) κατέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἑλλάς τότε εὕρισκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἐρημωμένη. Ἡ Πελοπόννησος ἐπίσης κατεστραμμένη, ἦτο κατὰ τὰ $\frac{2}{3}$ εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὕρισκοντο εἰς φοβεράν πενίαν. Ὁ λαὸς καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ εὕρισκοντο εἰς ἀπελπισίαν, 30—40 χιλ. παλληκάρια καὶ ναῦται ἐστεροῦντο ἄρτου. Ἐπομένως τὰ μὲν παλληκάρια διὰ νὰ ζήσουν ἐτρέποντο εἰς τὴν ληστείαν, οἱ δὲ ναῦται εἰς τὴν πειρατείαν. Παντοῦ δὲ ἐβασίλευεν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τῶ δὲ δημόσιον ταμεῖον τέλος ἦτο κενόν.

Ἀπέναντι τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁ κυβερνήτης δὲν εἶχεν εἰς τὴν διαθέσιν του παρὰ μόνον 600 χιλ. φράγκων, τὰ ὅποια προήρχοντο ἐξ εἰσφορῶν ὁμογενῶν ἐκ Ῥωσίας. Καὶ ὅμως ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Εἶχε μεγάλην φιλοπατρίαν καὶ πολιτικὴν ἰκανότητα, καὶ προσέτι πολλὰς προσωπικὰς ἀρετὰς. Ἦτο γλυκὺς εἰς τοὺς τρόπους. Συνεμορφοῦτο μὲ τὴν ὕλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ καὶ ἔζη βίον ἀπλοῦστατον καὶ ἐγκρατέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδής, ἐργατικὸς παρὰ πολὺ καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκεν ὅλων τούτων τῶν ἀρετῶν του ἐπεβλήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ προσεῖλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ.

Τὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους ἤρχισεν ἀπὸ τὰ οικονομικά. Ἰδρυσε Τράπεζαν, ἣ ὅποια ἐξέδωκε χαρτονομίσματα. Ἐκοφεν ἀργυρὰ καὶ χαλκὰ νομίσματα, ἐτακτοποίησε τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ δάνειον ἀπὸ τὰς Δυνάμεις.

Συγχρόνως διοργάνωσε καὶ τὰ στρατιωτικά. Διήρσε τὸν στρα-

τὴν εἰς χιλιαρχίας καὶ ὤρισε νὰ πληρῶνεται ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτικῶν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν καὶ ὄχι, ὅπως τῶρα, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν ἀρχηγῶν θὰ ἔλειπον καὶ οἱ στρατιῶται δὲν θὰ ἐθεώρουν ὅτι ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ εἰς τὸ ἔθνος.

Ἐπίσης ὁ Καποδίστριας ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικά σχολεῖα, εἰς τὴν Αἴγιναν ὄρφανοτροφεῖον καὶ Διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον στρατιωτικὴν σχολήν, εἰς τὸν Πόρον ἱερατικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰτρυνθα γεωργικὴν.

Κυρίως ὅμως ὁ Καποδίστριας ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος.

4. Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων.

Ἡ μάχη τῆς Πέτρας.

Ὁ Καποδίστριας ἤθελε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, διότι τοῦτο θὰ εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲν ἀπὴλλάξεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅπως εἶδαμεν, ὁ γαλλικὸς στρατός. Ἐπρεπεν ὅμως νὰ ἀπαλλαγθῆ ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἤδη πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου εἶχε σταλῆ ὁ Τζῶρτζ καὶ ἐνήργει διὰ νὰ πάρῃ ὀπίσω τὸ Μεσολόγγιον. Τῶρα ὁ Καποδίστριας ἔστειλε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην μὲ 8 χιλ. ἄνδρας.

Ὁ Τζῶρτζ εἰς τὴν δυτικὴν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν ἀνατολικὴν κατώρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως. Τὴν 12 Σεπτεμβρίου δὲ τοῦ 1829 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔκαμε τὴν τελευταίαν μάχην τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατενίκησεν αὐτούς. Ἡ τύχη πλέον τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν διπλωματίαν.

5. Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία μετὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου δὲν ἔπαυσαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ

τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ πολλὰς συνεννοήσεις ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα ἡγεμονίαν ὑποτελή με κληρονομικὸν χριστιανὸν ἡγεμόνα, μὴ ἀνήκοντα εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῶν τριῶν Δυνάμεων. Βόρεια σύνορα τοῦ κράτους ὄριζοντο ἀπὸ τὸν Παγασιτικὸν μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, περιελαμβάνοντο δὲ εἰς αὐτὸ ἡ Εὐβοία καὶ αἱ Κυκλάδες.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδέχετο. Ἀφ' οὗ ἕμως ἐνικήθη ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῆ. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ Ἑλλάδος ἐγένετο κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ τὰ βόρεια σύνορά της περιωρίσθησαν εἰς τὴν γραμμὴν τὴν μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Ἀχελφίου. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους ἐξέλεξαν αἱ Δυνάμεις τὸν πρίγκηπα τοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλέα τοῦ Βελγίου.

Ὁ Λεοπόλδος κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη. Ὅταν ἕμως κατόπιν ἔλαθεν ἐπιστολάς τοῦ Καποδιστρίου, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος τοῦ παρίστανε τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν Ἑλλήνων, διότι δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὸ νέον κράτος ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη παρητήθη τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος.

6. Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου,

Ὁ Καποδίστριας με ἔβλεπε τὴν φιλοπατρίαν, με ἔβλεπε τὴν διάθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε νὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς συνήνητησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ Καποδίστριας ἕνεκα τῆς μακρᾶς του ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ῥωσίαν εἶχε φρονήματα μοναρχικά. Ἐνόμιζεν ὅτι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα δὲν ἦτο κατάλληλον ἀκόμη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς λοιπὸν ἠνάγκασε τὴν Βουλὴν νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐκυβέρνα αὐτὸς ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἐπίσης ἐπεριφρόνησε τὸ κοινοτικὸν σύστημα καὶ διήρесе τὸ κράτος εἰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι διοικοῦντο ὑπὸ διοικητῶν διοριζομένων ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι 9 ἔτη ἠγωνίσθησαν καὶ προσέφεραν τὰ πάντα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, δυσηρεστήθησαν, διότι ὄχι μόνον δὲν μετείχον τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ἐστε-

ροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων, τὰ ὅποια εἶχον ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἐλάμβανον καὶ καμμίαν χρηματικὴν ἀνακούφισιν διὰ τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν. Ἡ δυσαρέσκεια μάλιστα ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου ἔγινε μεγαλύτερα, ὅταν ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ Καποδιστρίου ὁ Λεοπόλδος παρητήθη τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος. Ἐνόμισαν, ὅτι τοῦτο ἔκαμε διὰ νὰ μείνη αὐτὸς Ἰσόβιος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς δυσαρεσκείας αὐτῆς, ἣ ὁποία ὑπῆρχεν ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου, ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀντιπολίτευσις, ἣ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναστατήσουν ἡ Ὑδρα καὶ ἡ Μάνη. Τότε ὁ Καποδίστριας συνέλαβε καὶ ἐφυλάχισε τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην, ὁ ὁποῖος διέμενεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὡς αἰτίον τῆς ἀποστασίας τῆς Μάνης.

Τοῦτο ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἐθεώρησεν ὡς προσωπικὴν προσβολήν. Ἐπομένως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς του Γεώργιος ἐκαιροφυλάκτησαν τὴν ὥραν τῆς λειτουργίας ἔξω τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος καί, ὅταν ἐπλησίασεν ὁ κυβερνήτης, ἐδολοφόνησαν αὐτὸν (27 Σεπτεμβρίου 1831).

7. Ἴδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισε πάλιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀπὸ αὐτὸν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ἡ ἀναρχία, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠγάγκασε τὰς τρεῖς Δυνάμεις νὰ φροντίσουν μὲ περισσοτέραν δραστηριότητα διὰ τὸ ζήτημὰ τῆς. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου ἦτο δύσκολον νὰ εὑρουν ἄλλον ἡγεμόνα, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβάλουν τὰς ἀποφάσεις των. Ἐκαμαν τὴν Ἑλλάδα βασιλεῖον ἀνεξάρτητον καὶ ἐπεξέτειναν τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασιτικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, προσέφεραν δὲ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληγος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῆ, Ὅθωνα. Συνθήκη μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν

Ἄντ. Χωραφᾶ. — Ἱστορία Γ' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις ε'.

τριῶν Δυνάμεων ὄρισε τοὺς ὅρους τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ ᾠθωνος. Ὁ ᾠθων θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης, μέχρι δὲ τῆς ἐνγλικιώσεώς του θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλείᾳ ἐκ τριῶν ἀνδρῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Αἱ δυνάμεις δὲ ἀνέλαβον νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400.000 λιρῶν.

Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμειναν ἔξω τῶν ὀρίων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἔγινεν ὑποτελὴς χριστιανικῆ ἡγεμονία. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν πασᾶν τῆς Αἰγύπτου μὲ μερικὰ προνόμια.

Ἡ κάθοδος τοῦ ᾠθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν 25 Ἰανουαρίου τοῦ 1833 ἔθεσε πέρας εἰς τὴν ἀναρχίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδέχη αὐτὸν μὲ ἐνθουσιασμὸν ὡς σωτῆρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Η ΕΛΛΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

1. Ἡ ἀντιβασσλεία.

Ὅταν ὁ Ὅθων ἀπεβιδάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενικὴ χαρὰ κατεῖχεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὅλοι ἠλπίζον ὅτι ἡ χώρα, ἔπειτα ἀπὸ τὸν φοβερὸν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, ἔπειτα ἀπὸ τὰς ὀλεθρίας ἐμφυλίουσιν ταραχάς, ἐμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν.

Δυστυχῶς οἱ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιβασίλειαν δὲν ἦσαν οἱ κατάλληλοι, διότι δὲν ἐγνώριζον καλῶς τὴν χώραν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ πρῶην Βαυαρὸς ὑπουργὸς Ἄρμανσπεργ, ὁ καθηγητὴς τῆς νομικῆς Μάουρερ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐυδεκ. Οὗτοι δυστυχῶς ἔκαμαν πολλὰ σφάλματα.

Πρῶτον σφάλμα ἔκαμαν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ πολιτεύματος. Χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἔδωκαν εἰς τὴν χώραν πολίτευμα μοναρχικόν. Ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτὸ εἶχεν εἰς χεῖράς του ὅλας τὰς ἐξουσίας. Αὐτὸς ἔκαμνε τοὺς νόμους καὶ αὐτὸς τοὺς ἐκτελοῦσε.

Δεύτερον σφάλμα ἔκαμαν οἱ ἀντιβασίλειες εἰς τὸ ζήτημα τῶν πολεμιστῶν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δέκα ἔτη ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Εἶχον χάσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐργάζωνται, πολλοὶ δὲ ἀπ' αὐτούς, οἱ Σουλιῶται, οἱ Κρήτες, οἱ Μακεδόνες, οἱ Θεσσαλοὶ, δὲν εἶχαν καὶ ποῦ νὰ ἐργασθῶν, διότι αἱ πατρίδες τῶν δὲν ἀπηλευθερώθησαν. Τὸ φυσικὸν ἦτο νὰ μισθοδοτηθῶν καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὸν στρατὸν τοῦ νέου κράτους. Ἄντι τούτου ἡ ἀντιβασίλεια κατήρτισε τάγματα καὶ συντάγματα ἀπὸ Βαυαρῶν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἀγωνιστὰς διέλυσεν. Οἱ περισσότε-

ροι λοιπόν ἀπ' αὐτοὺς ἠναγκάσθησαν νὰ γίνουν λησταί εἰς τὰ βουνά.

Ἄλλο σφάλμα ἔκαμεν ἡ ἀντιβασιλεία, ὅτι καὶ αὐτή, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, δὲν ἐσεβάσθη τὰς ἐλευθερίας τῶν κοινοτήτων. Διήρесе τὸ βασίλειον εἰς νομοὺς, ἐπαρχίας καὶ δήμους μὲ διοικητὰς διοριζομένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰ σχολεῖα ἔκαμε πολλὰ σφάλματα. Δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ εἰσήγαγεν ὅσα ἴσχυον εἰς τὴν Βαυαρίαν. τὰ ὅποια φυσικὰ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφρμοσθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ λαὸς δυσηρεστεῖτο, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἐδαρύνθη πλεόν τὰς ἀδιακόπους ταραχὰς καὶ ἤθελεν ἴσχυϊαν, ὑπετάσσετο χωρὶς νὰ γογγύζη.

Τὸ χειρότερον ὅμως σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο ὅτι οἱ ἀντιβασιλεῖς δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των, καὶ ἀντὶ νὰ φροντίσουν νὰ συμφιλιώσουν τὰ διάφορα κόμματα τῆς Ἑλλάδος, ἐζήτηε ὁ καθείς τὴν ὀποστήριξιν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἑλλάς ὑπέφερε καὶ πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου ταραχὰς, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ ληστεία ἐμάστιζεν αὐτήν.

Ἐπὶ τέλους τὴν 20 Μαΐου 1835 ὁ Ὄθων ἐκηρύχθη ἐνῆλικος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου πρὸ ὀλίγου εἶχε μεταφερθῆ ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν, ὅτι τώρα πλεόν θὰ ἔπαυαν ὅλα του τὰ δεινά.

2. Ἡ αὐταρχία τοῦ Ὄθωνος.

Ὁ Ὄθων ἦτο ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα εἰλικρινῶς Ἐφρόντισε νὰ θεραπεύσῃ πολλὰς πληγὰς αὐτῆς καὶ ἐπροστάτευσε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Αὐτὸς δὲ ἴδρυσεν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ ἦτο χαρακτήρος ἀσταθοῦς καὶ λεπτολόγου. Ἡ σύζυγός του Ἀμαλία, Γερμανίς τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθη τὸ 1836, ἦτον μὲν τολμηρὰ καὶ ἐνεργητικὴ, ἀλλὰ χαρακτήρος δεσποτικοῦ καὶ ἐπεβάλλετο εἰς τὸν Ὄθωνα.

Ὁθεν ὁ Ὄθων καὶ μετὰ τὴν ἐνγλικιώσιν του εἶχε μὲν ὑπουργοὺς Ἑλλήνας, ἀλλὰ δὲν παρεχώρησε σύνταγμα εἰς τὴν χώραν, ὅπως ἐπεθύμει αὐτῇ. Ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ κατέχουν ὅλα τὰ ἀνώτερα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα Βαυαροί.

Ἡ δυσαρέσκεια λοιπὸν τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων ἐξηκολούθησε καὶ τώρα, καὶ μάλιστα ἐστράφη καὶ ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Εἰς μάτην ἡ Ἀγγλία ἐσυμβούλευε τὸν Ὀθωνα νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα. Οὗτος ἦτο ἀνένδοτος. Τὴν ἀντιδημοτικότητα τοῦ βασιλέως ἠδύνησε προσέτι ἡ ἀποτυχία τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1841, τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν βασιλέα. Ἡ ἀντιδημοτικότης δὲ αὕτη τοῦ Ὀθωνος ἐπροκάλεσε, κατὰ προτροπὴν τῆς Ἀγγλίας, τὴν ἐπανάστασιν τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

Οἱ συνταγματάρχαι Δημήτριος Καλλέργης καὶ Ἰωάννης Μακρυγιάννης προσείλκυσαν εἰς τὸν σκοπὸν τῶν τὸν στρατὸν. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου ᾠδήγησαν αὐτὸν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων. Ἐκεῖ συνεκεντρώθη καὶ πλῆθος λαοῦ. Ὅλοι ἐζήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύγκλησιν ἔθνοςυνελεύσεως, διὰ νὰ ψηφίσῃ σύνταγμα, καὶ τὴν ἐκδίωξιν ὅλων τῶν ξένων, πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὑπέγραψε τὰ κατάλληλα διατάγματα.

Ἡ βαυαρικὴ αὐταρχία ἔληξε. Τὴν 3 Νοεμβρίου συνήλθεν ἡ ἔθνικὴ συνέλευσις ἡ ὁποία ἐψήφησε τὸ σύνταγμα τοῦ 1843.

3. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ὁ κριμαϊκὸς καὶ ὁ ἰταλικὸς πόλεμος.

Ὁ Ὀθων καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἐνόει νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς. Εἶχε κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν αὐτός, καὶ παρεβίαζε τὰς ἐκλογὰς διὰ νὰ ἔχῃ πλειονοσίαν εἰς τὴν Βουλὴν. Ἐνεκα τούτου ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσε νὰ εἶνε δυσαρεστημένος κατὰ τοῦ βασιλέως.

Εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπῃν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐπικρατήσῃ πλέον ἢ ἰδέα ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾷ ὅπως θέλει, ἀλλ' ὅτι κυρίαρχος εἰς κάθε ἔθνος εἶναι ὁ λαός, ὃς δὲ βασιλεὺς εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπηρετῆς τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν Γαλλίαν μάλιστα ἔνεκα τῶν ἰδεῶν αὐτῶν εἶχον γίνεαι δύο ἐπαναστάσεις, τὸ 1830 καὶ τὸ 1848. Κατὰ μὲν τὸ 1830 ὁ λαὸς κατάρθρωσε νὰ ἀδῆξῃ τὰ δικαιώματά του. Τὸ δὲ 1848 κατήργησε τὴν

βασιλείαν και έκαμε δημοκρατίαν. Ἐλλά ο έκλεχθεὶς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, ἀνεφίς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, τὸ 1852 κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῆ κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ἐν τούτοις ὁ Ὄθων χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς και τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ, ἐνόει νὰ κυβερνᾷ αὐταρχικῶς και παρεβίαζε τὸ σύνταγμα. Τοῦτο ἔκαμνε συγχρόνως αὐτὸν δυσάρεστον και εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἣ ὁποία ἔνεκα τούτου διαρκῶς παρεῖχεν εἰς αὐτὸν ἐνοχλήσεις.

Τὴν Ἑλλάδα ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνετάραξεν ὁ κριμαϊκὸς πόλεμος. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν φιλονικιῶν αἱ ὁποῖαι ἀνέκαθεν ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων και καθολικῶν διὰ τὴν κατοχὴν τῶν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα προσκυνημάτων, ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας και Τουρκίας. Ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἐλλά ἡ Γαλλία και ἡ Ἀγγλία συνεμάχησαν μὲ τὴν Τουρκίαν και ἔστειλαν στόλους και στρατοὺς ἐναντίον τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Κριμαίαν. Ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη κριμαϊκὸς και ἐτελείωσε μὲ τὴν νίκην τῶν Ἀγγλογάλλων.

Οἱ Ἕλληνες κατ' αὐτὸν ἐτάχθησαν μὲ τὴν ὁμόδοξον Ῥωσίαν. Ἐνόμισαν ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐρχισαν λοιπὸν νὰ στέλλουν ἐπαναστατικὰς συμμορίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, και ὁ Ὄθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῆ ὁ στρατὸς διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα.

Ἐλλά τότε ἡ Γαλλία και ἡ Ἀγγλία ἐπενέβησαν. Ἐπροσπάθησαν νὰ πείσουν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὰ φιλοπόλεμα σχέδιά του, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Κατέλαβαν λοιπὸν διὰ κοινοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ και ἠνάγκασαν τὸν Ὄθωνα νὰ δηλώσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα.

Ἡ ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1857 και ἔκαμε τὸν Ὄθωνα ὅπως δῆποτε δημοφιλεῖ ἔνεκα τῶν ταπεινώσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπέβαλλον αὐτὸν οἱ ξένοι. Ἀπὸ τὴν κατοχὴν αὐτὴν ἤλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τότε και ἡ χολέρα, ἣ ὁποία ἠρῆμωσε τὴν πόλιν 5 μῆνας.

Ὀλίγον κατόπιν (1859) ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Αὐστρίας και Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία ἦτο διχρημῆνη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη ἀνε-

ξάρτητα, ἐκτὸς τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Ἑνετίας, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Πεδεμοντίου Καβούρ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓν κράτος. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ οἱ φιλελεύθεροι τῶν μικρῶν κρατῶν ἐξεδίωξαν τοὺς ἡγεμόνας των καὶ ἠνώθησαν μετὰ τὸ Πεδεμόντιον. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἤλθαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πεδεμοντίου, ἐνίκησαν τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Λομβαρδίαν. Ὡς Ἰταλία τότε ἀνεγνώρισε ὡς βασιλέα τῆς Ἰταλίας τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Ἐμμανουήλ. Μόνον ἡ Ἑνετία εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Αὐστριακῶν, καὶ ἡ Ρώμη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα. Καὶ ἡ μὲν Ἑνετία προσετέθη εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ 1866, ὅτε οἱ Αὐστριακοὶ εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μετὰ τοὺς Πρώσους. Ἡ δὲ Ρώμη κατελήφθη τὸ 1870.

Κατὰ τὸν ἰταλικὸν πόλεμον ὁ μὲν λαὸς ἦτο ἐνθουσιασμένος ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἰταλῶν, οἱ ὅποιοι ἠγωνίζοντο διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Ὄθων δὲμως, ὡς Γερμανός, συνεπάθει ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ χάσῃ ὁ Ὄθων τὴν δημοτικότητά του καὶ νὰ λάβῃ μεγάλον θάρρος ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις.

3. Ἐξῶσις τοῦ Ὄθωνος.

Ἡ κατὰ τοῦ Ὄθωνος ἀντιπολίτευσις ὄλονεν ἠϋξάνεν. Εἰς αὐτὴν τώρα προσετέθη ἡ νεολαία, ἡ ὁποία ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Τότε ἐξελέχθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον βουλευτὴς ὁ Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης καὶ ἄλλοι νέοι εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Οὗτοι ἔκαμαν ἀρχηγόν των τὸν ἐντιμότερον καὶ πρακτικώτατον γηραιὸν ναύαρχον Κανάρην.

Ὁ Ὄθων διὰ νὰ περιορίξῃ τὴν ἀντιπολίτευσιν μετεχειρίζετο βίαια μέτρα, τὰ ὁποία ἀκόμη περισσότερον ἐξηρέθιζον αὐτὴν. Τότε ἐξεργάγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Τρίπολιν καὶ τὴν Σύρον. Ὁ λαὸς ἀπήτει τὴν τήρησιν τοῦ συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν ἐκλογῶν καὶ τὴν ἐκλογὴν ὀρθοδόξου διαδόχου, διότι ὁ Ὄθων δὲν ἀπέκτησε τέκνα.

Αἱ στάσεις κατεσθέθησαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ περιοδεῖαν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀπέπλευσε λοιπὸν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μετὰ τὴν βασιλισσάν τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1862. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὁ Θεόδωρος Γρίβας ὕψωσε εἰς τὴν Βόνιτσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του. Ὁ Ὄθων ἔμαθε ταῦτα, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὰς Καλάμας, καὶ ἀμέσως ἔσπευσε εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἤδη καὶ αἱ Ἀθηναὶ εἶχον ἐπαναστατήσει.

Τὴν νύκτα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου ἐπανεστάτησεν ἡ φρουρά. Τὴν πρωΐαν δὲ οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ παραπήγματα, ἐξέδωκαν προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας κατελύετο ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος, καὶ ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν δραστήριον πολιτικὸν Βούλγαρον, τὸν Κανάρην καὶ τὸν Ροῦφον, διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἐπὶ δύο ἡμέρας κατόπιν μεγάλη ἀταξία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν πόλιν. Ὁπλισμένοι ἄνδρες ἐπυροβόλουν εἰς τοὺς δρόμους διὰ νὰ δείξουν τὴν χαράν των, ἀρκετοὶ ἄθροιστοὶ πολῖται ἐφονεύθησαν, καταστήματα ἐληλατήθησαν καὶ αἱ φυλακαὶ ἠνοίχθησαν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 11 Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγός. Στίφη ἐπαναστατῶν συνεκεντρώθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τοῦ βασιλέως. Ὁ Ὄθων κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν πρέσβειων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἐγκατέλειπεν αὐτὴν πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δὲ ἀπέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Ἐνετίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Βαυαρίαν.

Ὁ Ὄθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμῶν. Ἦτο ὅμως ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα θερμῶς. Τόση ἦτο ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη του, ὥστε, ὅταν ἀπέθνησκε, παρήγγειλλε νὰ τὸν θάψουν μετὰ τὴν ἐλληνικὴν φουστανέλλαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1909

1. Ἡ Β΄ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις.

Ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὄθωνος ἔγιναν ἐκλογαὶ ἐθνοσυνελεύσεως, ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 10 Δεκεμβρίου. Ἐν τῇ μεταξὺ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη σχεδὸν παμφηρεὶ βασιλεὺς ὁ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλείσεως τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας.

Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδέχθη τὴν ἐκλογὴν, διότι σύμφωνα μὲ προηγουμένην συμφωνίαν μεταξὺ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους αὐτῶν. Ἐκ τῆς ἐκλογῆς ὅμως τοῦ Ἀλφρέδου ἡ Ἀγγλία ἠὲ χαριστήθη καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἡγεμόνος. Ὡς τοιοῦτον δὲ ὑπέδειξε τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ, τὸν 17ετῆ πρίγκιπα Γεώργιον. Τοῦτον ἡ συνέλευσις ἐξέλεξεν ὁμοφώνως βασιλέα ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα οἱ διάδοχοί του ἀνήκουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Συγχρόνως τότε ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἴονιους νήσους, τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε κατεῖχεν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1863. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τὸ νέον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς ἐθνοσυνελεύσεως τὴν τήρησιν αὐτοῦ.

2. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Μετὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν οἱ Κρηῖτες ἐπανεστάτησαν καὶ τὸ 1841 καὶ τὸ 1858. Καὶ αἱ δύο ὁμοῦς ἐκεῖναι ἐπαναστάσεις κατεστάλησαν ἀμέσως. Σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Τὴν 21 Αὐγούστου ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν εἰς τὰ Σφακιά ἐψήφισε τὴν κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνεκινήθη ἐκ τῆς ἐπαστάσεως τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ ἦτο πολὺ ἐξησθενημένη. Μόλις εἶχε συνέλθει ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862. Αἱ ἔκτοτε δὲ συχναὶ ἀλλαγαὶ τῶν ὑπουργείων δὲν εἶχον ἀφήσει εἰς αὐτὴν καιρὸν νὰ διορθώσῃ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς, καὶ ἰδίως τὰ οικονομικά. Διὰ τοῦτο περιωρίσθη εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῆς κρητικῆς ἐπανάστασεως. Ἄφηγε δηλ. μόνον ἐλευθέρους τοὺς ἐθελοντάς ἐξ Ἑλλάδος νὰ συρρέουν εἰς τὴν Κρήτην. Ἀρχηγοὶ τῆς κρητικῆς ἐπανάστασεως ἔγιναν Ἕλληνες ἀξιωματικοί, ὁ Κορωναῖος καὶ ὁ Ζυμβρακάκης. Τὸ μικρὸν δὲ ἀτμόπλοιον Πανελλήνιον διέσχίζεν ἀφ᾽ ἑθὺς τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου καὶ ἔφερεν εἰς αὐτὴν ἐθελοντάς, τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια.

Ἡ ἐπανάστασις ἤναψεν εἰς ὅλην τὴν νήσον. Οἱ Κρηῖτες κατ' ἀρχὰς ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὸ Βαφέ. Ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου κατόπιν ἀνεξωγογόνησε τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου δηλ. πλησίον τῆς Ρεθύμνης εἶχον καταφύγει πολλὰ γυναῖκες καὶ παιδιά. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν μὲ λύσσαν ἐναντίον αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι στρατιῶται, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, καὶ οἱ μοναχοὶ τὴν ὑπερήσπισαν γενναίως ἐπὶ 2 ἡμέρας. Ὅταν δὲ τέλος οἱ Τούρκοι ἔθραυσαν τὴν σιδηρὰν πύλην καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν αὐλὴν ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν φρουρὰν καὶ τοὺς εἰσορμήσαντας Τούρκους. Ὅσοι χριστιανοὶ ἔμειναν ζωντανοί, ἐσφάγησαν κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Συνεισφοραὶ ἔγιναν εἰς τὸ Λονδῖνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἄπειροι δὲ ἐθελονταὶ ἐξ Ἑλ-

λάδος ἔσπευσαν εἰς τὴν νῆσον. Εἰς μάτην ὁ σουλτάνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν διὰ νὰ κατασθῆσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην οἱ Τούρκοι ἐπανελάθαν τὰς συνηθισμένας σφαγὰς καὶ καταστροφάς. Οἱ ἐπαναστάται ἀντειχόν γενναίως. Τὸ Ἀρχαδίον καὶ κατόπιν ἡ Ἐνωσις, ἀτιμόπλοια ἀγορασθέντα ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ Ἑλλήνων, ἔκαμναν διαρκῶς ταξείδια μεταξὺ Κρήτης καὶ Ἑλλάδος καὶ ἔφερον πολεμοφόδια καὶ ἐθελοντάς.

Ὁ σουλτάνος κατενόησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπήτησε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὴν. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἠπειλήσῃ, ὅτι θὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Τουρκίας τοὺς Ἑλληνας ὑπηκόους. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέριψεν τὰς ἀξιώσεις τῆς Τουρκίας, αὕτη δὲ ἤρχισε νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῆς χώρας τῆς καὶ διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ.

Τότε συνήλθεν εἰς τὸ Βερολίνον συνέδριον τῶν Δυνάμεων, τὸ ὅποιον εἰς μὲν τὴν Ἑλλάδα ἐπέβαλε νὰ παύσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, εἰς δὲ τὴν Τουρκίαν νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῆς χώρας τῆς. Ὡς ἐκ τούτου ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἔσθῃσε.

Διαρκούσης τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐνυμφεύθη (15 Ὀκτωβρίου 1867) τὴν μεγάλην δούκισσαν τῆς Ῥωσίας Ὀλγαν. Τὴν 21 δὲ Ἰουλίου 1868 ἐγεννήθη ὁ ἀνυπομόνως ἀναμενόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, εἰς τὸν ὅποιον ἐδόθη τὸ λαοφιλὲς ὄνομα Κωνσταντῖνος.

Μετὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ δέκα ὀλόκληρα ἔτη ἡ Ἑλλὰς κατετρίβετο μὲ ἐσωτερικὰς πολιτικὰς διαμάχας. Διὰ τὴν ἀρχὴν ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των οἱ πολιτικοὶ Α. Κουμουνοδούρος, Θ. Ζαΐμης, Δ. Βούλγαρης, Ἐπ. Δεληγεώργης καὶ Χαρίλαος Τρικούπης. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ ἡ μὲν Εὐρώπη συνεχλονίσθη ἐκ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἡ δὲ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἐκ τοῦ ῥωσότουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877.

3. Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα κράτη συνδεόμενα μὲ κάποιαν

χαλαράν έμοσπονδίαν. Έκ τούτων ισχυρότερα ήσαν δύο ή Αυστρία και ή Πρωσσία, και αυτά έφιλονίκουν άναμεταξύ των, ποίον θά διευθύνη έλην τήν Γερμανίαν.

Όλα τά γερμανικά κράτη τότε ήθελον νά ένωθοϋν εις έν υπό τήν Πρωσσίαν. Τούτο διά τήν Γαλλίαν θά ήτο μέγας κίνδυνος. Ο αυτοκράτωρ Ναπολέων Γ' λοιπόν εκήρυξε (1870) τόν πόλεμον κατά τής Πρωσσίας. Άλλά τά γερμανικά κράτη συνήνóθησαν υπό τόν βασιλέα τής Πρωσσίας, εισέβαλαν εις τήν Γαλλίαν, ένίκησαν τούς γαλλικούς στρατούς και έπολιόρκησαν τούς Παρισίους.

Οί Γάλλοι τότε κατήργησαν τήν αυτοκρατορίαν και επανέφεραν τήν δημοκρατίαν. Κατόπιν συνήψαν ειρήνην με τούς Γερμανούς, διά τής όποίας ήναγκάσθησαν νά παραχωρήσουν εις τήν Γερμανίαν τās γαλλικάς επαρχίας Άλσατίαν και Λορραίνην. Τότε δε και έλα τά γερμανικά κράτη πλην τής Αυστρίας συνηνóθησαν εις μίαν αυτοκρατορίαν και ανεγνώρισαν αυτοκράτορα τόν βασιλέα τής Πρωσσίας.

4. Τά βαλκανικά κράτη και ό ρωσοτουρκικός πόλεμος τοϋ 1877.

Έκ τών βαλκανικών κρατῶν ή **Σερβία** ειχεν αποκτήσει τήν ανεξαρτησίαν τής από τοϋ 1830 μετά πολλούς αγῶνας υπό ήγεμόνας εκ δύο έγχωρίων οικογενειών Καραγεώργη και Όθρένοβιτς. Αι δύο όμως αύται οικογένειαι διαρκῶς έφιλονίκουν περί τοϋ θρόνου, και επεκράτει άλλοτε ή μία και άλλοτε ή άλλη.

Ο λαός τοϋ **Μαυροβουνίου** έζη ανέκαθεν βίον ανεξάρτητον εις τά άπρόσιτα όρη του. Ηγεμών αυτοϋ ήτο ό αρχηγός μιās Ιερατικής οικογενείας, ό όποιος ήτο και επίσκοπος τής χώρας. Τό 1859 ό ήγεμών Δανήλος άφηκε τό αξίωμα τοϋ επισκόπου και έγινε κληρονομικός ήγεμών.

Η **Ρουμανία** μέχρι τής ελληνικής επαναστάσεως ήτο διηρημένη εις δύο ήγεμονίας αυτονόμους διοικουμένας υπό Έλλήνων Φαναριωτῶν. Από τής ελληνικής επαναστάσεως οι ήγεμόνες εξέλέγοντο εκ τών έγχωρίων. Τό 1859 όμως ήνώθησαν υπό ένα ήγεμόνα, τόν Άλέξανδρον Κούζαν. Ο Κούζας τό 1866,

κατόπιν συνομοσίας, παρητήθη, έγινε δὲ ἡγεμὼν ὁ Κάρολος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοντζόλερν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔδωκε εἰς τὴν χώραν σύνταγμα.

Οἱ Βούλγαροι μέχρι τῶν χρόνων τούτων δὲν εἶχον ἐθνικὴν συνείδησιν. Τὸ 1870 ὅμως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ῥωσίας ἀπέκτησαν ἐκκλησιαστικὴν αὐτονομίαν. Ἐπαυσαν δηλ. νὰ υπάγωνται εἰς τὸν Ἑλληνα πατριάρχην καὶ ἀνεκήρυξαν θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Βούλγαρον ἀρχιεπίσκοπον ὀνομαζόμενον ἐξαρχον. Ἐπέτυχαν δὲ προσέτι νὰ μὴ υπάγωνται εἰς τὸν ἐξαρχον μόνον ἢ κυρίως Βουλγαρία, δηλ. ἢ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου χώρα, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας, ὅσων τὰ $\frac{2}{3}$ τοῦ πληθυσμοῦ ἠθελον ζητήσει τοῦτο. Ἀπὸ τότε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μεταξὺ πατριαρχικῶν καὶ ἐξαρχικῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Βούλγαροι ἠγωνίζοντο μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόβους νὰ παρασύρουν τοὺς χωρικοὺς μὲ τὸ μέρος τῆς ἐξαρχίας.

Τὸ 1876 τέλος ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς Ῥωσίας οἱ Βούλγαροι, ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας. Οἱ Τούρκοι ἔκαμαν σφαγὰς εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ ἐκ τούτου τὸ 1877 ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς ἐπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Αἶμον. Ἐκεῖ εὗρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας εἰς τὸ φρούριον τῆς Πλεύνας. Ἀλλὰ ἐβοήθησεν αὐτὸν καὶ ὁ Ῥουμανικὸς στρατὸς καὶ ἐνίκησεν. Ἐπέρασε κατόπιν τὸν Αἶμον καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Κων(η)πολιν.

Οἱ Τούρκοι ἔσπευσαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην, καὶ ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ ἀγίου Στεφάνου (Φεβρουάριος 1878). Δι' αὐτῆς ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ Ῥουμανία ἐγίναν ἀνεξάρτητοι, ἐσχηματίσθη δὲ μία μεγάλη βουλγαρικὴ ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ ὁποία περιελάμβανεν, ἐκτος τῆς κυρίως Βουλγαρίας, τὸ ἡμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας.

Ἡ συνθήκη τοῦ ἀγίου Στεφάνου, ἐὰν ἐφηρμόζετο, θὰ ἦτο καταστροφὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία κατ' ἀπαιτήσιν τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Εὐτυχῶς ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἤρесе καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δι' αὐτὴν ἡ Βουλγαρία τοῦ ἀγίου Στεφάνου θὰ ἦτο ἀπλῆ Ῥωσικὴ ἐπαρχία. Ἐπομένως ἡ

Κων)πολις θά ἐκινδύνευε νά πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσων. Ἄλλὰ καί εἰς τὴν Γαλλίαν καί εἰς τὴν Αὐστρίαν ἐπίσης δὲν ἤρесе τοῦτο. Αἱ τρεῖς Δυνάμεις λοιπὸν ἀπήτησαν νά κανονισθοῦν τὰ βαλκανικὰ ζητήματα εἰς συνέδριον εὐρωπαϊκόν.

Τὸ συνέδριον συνήλθεν εἰς τὸ Βερολίνον. Τοῦτο ἀντὶ τῆς Βουλγαρίας τοῦ ἀγίου Στεφάνου ἱδρυσε μίαν μικρὰν ὑποτελῆ βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου. Τὴν βορείαν Θράκην ἔκαμεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ τὸ ὄνομα *ἀνατολικὴ Ῥωμυλία*. Ἀνεγνώρισε δὲ δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς Ἑλλάδος νά λάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ μόλις μετὰ τρία ἔτη, ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἑλλάδος νά ἐπιβληθῇ ἡ Τουρκία ἐδέχθη νά παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν Θεσσαλίαν, πλὴν τῆς Ἐλασσόνας, καὶ ἐκ τῆς Ἡπέρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἄρτης.

5. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.

Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας εἶχε γίνεῖ ὁ Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργ, ἀνεπίδὸς τοῦ τσάρου καὶ ἀξιωματικὸς τοῦ πρωσοικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν χώραν εἶχε δοθῆ σύνταγμα, ἀλλ' ἐξηκολούθουν νά κυβερνοῦν τὴν χώραν Ῥῶσοι ἀξιωματικοί. Ὁ λαὸς ὅμως κατόπιν καὶ ὁ ἡγεμὼν συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ὀργανωθῆ καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ῥωμυλία. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων καὶ στρατὸν ἐξ ἐντοπίων χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων Εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν. Κατὰ Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι κατέλαβαν τὴν ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν, ἐξεδίωξαν τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μὲ τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ ἀγγελία αὕτῃ ἐτάραξε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Σέρβους καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς χώρας των.

Ὁ πρωθυπουργὸς τότε τῆς Ἑλλάδος Θ. Δηληγιάννης ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν καὶ ἐζήτησε νά παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ

σύνορα, τὰ ὅποια εἶχον παραχωρηθῆ εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' αἱ Δυνάμεις ἔλαι ἔκτος τῆς Γαλλίας ἀπέκλεισαν τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Ἡ κυβέρνησις Δηλιγιάννη παρητήθη, καὶ ἡ κυβέρνησις Τρικούπη, ἡ ὁποία τὴν διεδέχθη, διέλυσε τὴν ἐπιστράτευσιν.

Ἄλλ' ἡ Ῥωσία δὲν ἐλησμόνησεν τὴν θρασύτητα τοῦ ἡγεμόνου τῆς Βουλγαρίας Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν βραδιουργιῶν τῆς ἔγινε συνωμοσία κατ' αὐτοῦ, ἡ ὁποία τὸν ἐξεδίωξεν ἐκ τοῦ θρόνου (1886). Ἄντ' αὐτοῦ ἡγεμῶν τῆς Βουλγαρίας ἔγινεν ὁ πρίγκιψ τοῦ Κουβούργου Φερδινάνδος.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἑλλάς διοικουμένη ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρωθυπουργοῦ τῆς Χαριλάου Τρικούπη, ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς, ἐπεξέτεινε τοὺς σιδηροδρόμους τῆς καὶ ἔδαπάνησεν ἀφθόνως διὰ δημόσια ἔργα.

6. Νέα κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶχεν ἀποφασισθῆνὰ δοθῆ αὐτονομία εἰς τὴν Κρήτην. Ἄλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυον νὰ παραδιόξουν τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν, καὶ οἱ Κρητες δὲν ἄφινον καμμίαν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκδηλώσουν τὸν πόθον τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ 1895 ἡ Τουρκία διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς χριστιανοὺς διώρισε χριστιανὸν διοικητὴν τῆς νήσου. Ἄλλ' ἐκ τούτου δυσηρεστήθησαν οἱ Τουρκοκρητες καὶ ἔκαμαν σφαγὰς τῶν χριστιανῶν. Τότε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1897).

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἰδησις τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κρήτης προκάλεσε μέγαν ἐρεθισμὸν. Δυστυχῶς ὁ Τρικούπης, ὁ ὁποῖος ἀ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἑλληνας, εἶχεν ἀποθάνει εἰς τὰς Κάννας τῆς Γαλλίας τῷ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχεν φιλοπόλεμος πρωθυπουργὸς τοῦ 1885 Δηλιγιάννης. Οὗτος παρεσύρθη ἀπὸ τὴν κοινὴν ἔγνώμην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἐπεμβῆ ἡ Ἑλλάς. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος ἐστάλη μετὰ στρατὸν νὰ καταλάβῃ τὴν νήσον. Ἄλλὰ συγχρόνως καὶ

οί στόλοι τῶν Δυνάμεων κατέλαβαν τὰ Χανιά καὶ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον.

Ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος (5 Ἀπριλίου). Ἡ πάλη ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλάς ἦτο τελείως ἀπαράσκευος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμάσια ὀργανωμένος ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἡ Ἑλλάς ἐνίκηθη, ἀπέσυρε τὸν στρατὸν τῆς ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν ἀποζημιώσιν 100 ἑκατομ. φράγκα.

Τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν διαπραγματεύσεων, αἱ ὅποια διήρκεσαν $1\frac{1}{2}$ ἔτος. Ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ῥωσίας καὶ Ἰταλίας αἱ ὅποια κατὰ τὴν 14 Νοεμβρίου 1898 διώρισαν ὑπατον ἄρμοστὴν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον. Ὅτε δὲ οὗτος τὸ 1906 παρητήθη, αἱ Δυνάμεις ἀνέθεσαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἄρμοστοῦ, καὶ οὗτος ἐξέλεξε τὸν Ἀλέξανδρον Ζαΐμην. Ἡ Κρήτη λοιπὸν ἠσύχασεν. Ἄλλ' ἡ ἡσυχία αὕτη διήρκεσε μόνον μέχρι τοῦ 1908, ὅτε ἐξερράγη ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις.

7. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908. Τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο χώρα τελείως ἑλληνική. Κατὰ τοὺς τελευταίους ἑμῶς αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς αὐτὴν καὶ διάφοροι σλαβικαὶ φυλαί, ἰδίως εἰς τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὗται μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν διειτρήσαν μὲν τὴν γλῶσσάν των καὶ μετέδωκαν αὐτὴν καὶ εἰς μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ δὲν ἐξεχώριζον τοὺς ἑαυτοῦς των ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πατριαρχεῖον.

Ἀφ' οὗτου ἑμῶς ἰδρύθη ἡ βουλγαρικὴ ἐξαρχία, οἱ Βούλγαροι προσεπάθουν μὲ ἀπειλὰς καὶ μὲ φόβους νὰ πείσουν τοὺς σλαυφόνους κατοίκους τῆς Μακεδονίας ὅτι εἶναι Βούλγαροι καὶ νὰ

τοὺς παρασύρουν μὲ τὸ μέρος τῆς ἐξαρχίας. Τότε τὸ ἴδιον ἤρχισαν νὰ κάμνουν καὶ οἱ Σέρβοι. Ἐπίσης καὶ οἱ Ῥουμᾶνοι, οἱ ὁποῖοι ἐθάπτισαν τοὺς Κουτσοβλάχους εἰς Μακεδονορουμᾶνους. Χάριν δὲ τοῦ σκοποῦ των οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ῥουμᾶνοι ἐκτίζον ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρασύτης τῶν Βουλγάρων ὑπερέβη κάθε ὄριον. Ἰδρύθη εἰς τὴν Σόφιαν μακεδονικὸν κομιτάτον, τὸ ὁποῖον ὠπλίζεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν σώματα (κομιτατζήδες) καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐδῶ αὐτὰ ἐπροξένουν διαφόρους καταστροφάς, καὶ ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου τοὺς σλαυφώνους Ἕλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐξαρχίαν. Τότε καὶ οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ προστατεύσουν τοὺς πληθυσμούς τῆς Μακεδονίας, διωργάνωσαν καὶ αὐτοὶ ἀνταρτικὰ σώματα μὲ ἀρχηγοὺς ἀξιωματικοὺς Ἕλληνας. Εἰς ἐκ τούτων εἶναι καὶ ὁ ἐθνικὸς ἥρως Παῦλος Μελάς, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων.

Τὰ ἑλλ. σώματα ἠγωνίσθησαν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζίδων καὶ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Ἔνεκα τούτου πρὸς ἐκδίκησιν, οἱ μὲν Βούλγαροι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας Ἀγγιᾶλου καὶ Φιλιππούπολεως, οἱ δὲ Ῥουμᾶνοι ἐκακοποίησαν τοὺς εἰς τὴν Ῥουμανίαν Ἕλληνας.

Ἡ κατάστασις αὕτη τῆς Μακεδονίας ἔκαμε τὰς εὐρωπαϊκάς Δυνάμεις νὰ ἐπεμβοῦν διὰ νὰ φέρουν διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς αὐτὴν. Τότε ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων.

Οἱ νεωτερίζοντες Τούρκοι (Νεότουρκοι) ἔβλεπον τὸ τουρκικὸν κράτος νὰ καταρρέῃ καὶ ἔκαμαν κομιτάτον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κάμουν τὴν Τουρκίαν κράτος, ὅπως τὰ εὐρωπαϊκά. Τὸ κομιτάτον κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ μὲ τὰς ἰδέας του τὸν στρατὸν καὶ τὴν 10 Ἰουλίου 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβέρ βέης ἐκήρυξεν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας τὸ σύνταγμα. Ὁ σουλτᾶνος Χαμίτ ὑπεχώρησε καὶ ἔδωσε σύνταγμα. Ἐκαμην ὑπουργεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσυμπεριλαμβάνετο εἰς Ἕλληνας καὶ εἰς Ἀρμένιος, καὶ συνεχάλεσε Βουλὴν. Ἀλλὰ τὴν 31 Μαρτίου 1909 ἀντεπανάστασις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν παλαιοτούρκων ἐπανάφερε τὴν ἀπο-

λυταρχίαν. Τότε τὰ στρατεύματα τοῦ κομιτάτου ἐβάδισαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξεθρόνισαν τὸν Χαμίτ καὶ ἔκαμαν σουλτάνον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μωάμεθ Ἐ' Οἱ Νεότουρκοι ἔλαβαν εἰς τὰς χεῖρας τὸν ὄλεθρον τὴν ἐξουσίαν.

Ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἐπωφελήθησαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία. Καὶ ἡ μὲν Αὐστρία προσήρτησε τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίην. Ἡ δὲ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας, καὶ ὁ Φερδινάνδος ἐπέστη τσάρος τῶν Βουλγάρων.

Ὀλίγον κατόπιν (1911) καὶ ἡ Ἰταλία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ πόλεμος οὗτος κατέληξεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Τριπολιτιδος καὶ Κυρηναϊκῆς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῶν Δωδεκανήσων.

Ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Νεοτούρκων ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν καὶ οἱ Κρήτες καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσίν των μετὰ τῆς Ἑλλάδος, μετ' ὀλίγον δὲ ὑψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Φιρκᾶ, εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος τῶν Χανίων, τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς κρητικῆς. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν φιλοπολέμους διαδηλώσεις καὶ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἀπήτησε παρὰ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως γραπτὴν τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικοῦ τολμήματος.

Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο τότε εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἑνωσίν. Ἐνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν κομμάτων μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 δὲν εἶχε γίνει καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ δι-οργάνωσις τῆς χώρας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλλάς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν Δυνάμεων πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα. Αἱ Δυνάμεις ἐπένε-δισαν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὴν ἡσυχίαν ὑπεχώ-ρησαν ὅμως εἰς τὴν ἀξίωσίν της περὶ τοῦ καταβιβασμοῦ τῆς ση-μαίας. Ἐπειδὴ δὲ Κρῆς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὐρεθῆ διὰ νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιάσθησαν ἀγήματα τῶν Δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἴσθον αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΕΛΛΑΣ

ΒΑΣΙΛΟΥΣΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΗΡΩΣΙΝ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΙΔΑΝΙΚΩΝ ΤΗΣ ΦΥΛΗΣ

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909.

Οἱ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέφερον ἡ Ἑλλάς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ἐπροκάλεσαν τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν πολιτικῶν τῆς χώρας. Κατηγορεῖ αὐτοὺς ὅτι χάριν τῶν κομματικῶν τῶν συμφερόντων παρέλυσαν ὅλας τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ παρημέλησαν τὴν στρατιωτικὴν προπαρασκευὴν τῆς χώρας.

Τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους περισσότερον ἠσθάνοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλλ. στρατοῦ καὶ μάλιστα οἱ νεώτεροι. 500 λοιπὸν ἐξ αὐτῶν συνεκρότησαν στρατιωτικὸν σύνδεσμον καὶ τὴν νύκτα τῆς 14 πρὸς 15 Αὐγούστου τοῦ 1909 ἐξήλθον τῶν Ἀθηνῶν μετ' ἑλπὴν τὴν φρουρὰν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γουδι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ. Διεκήρυξαν δέ, ὅτι ζητοῦν τὴν ἀνόρθωσιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδίως τὴν συγκρότησιν ἀξιωμαχοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ στρατοῦ τῶν βασιλοπαίδων.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι πρὸς διάλυσιν τοῦ συνδέσμου ἀπέτυχαν. Ἡ τότε κυβέρνησις Πάλλη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἀνέλαθε δὲ τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ συνδέσμου. Τότε οἱ ἐπαναστάται ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, Μεγάλῃ δὲ καιόπιν λαϊκὴ διαδήλωσις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁμοίαι εἰς τὰς ἐπαρχίας ὑπεστήριξαν τὸν σύνδεσμον. Ἡ Βουλὴ ἐψήφισε κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ συνδέσμου πολλοὺς νόμους. Συγχρόνως δὲ ἔγιναν καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι παραγγελίαι

ὀλιγοῦ πολέμου, καὶ ἡ ὀπουδαιότερα τοῦ θωρηκτοῦ Ἀθέρωφ, διὰ τοῦ ὁποίου κατωρθώσαμεν νὰ εἴμεθα ἀνώτεροι κατὰ θάλασσαν τῆς Τουρκίας.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὐτὴ κυβερνήσεως καὶ Βουλῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ συνδέσμου δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Ἐπρεπε νὰ διαλυθῇ ὁ σύνδεσμος διὰ νὰ ἐπανέλθῃ τὸ σύνταγμα εἰς τὸν κανονικὸν του δρόμον καὶ ἡσυχάσῃ ἡ χώρα. Ἄλλ' ὁ σύνδεσμος ὑπόπτευε, μὴ τυχόν, ἂν διελύετο, οἱ πολιτευόμενοι ἀνατρέψουν τὸ ἔργον του. Ὁ ἐκ Κρήτης κληθεὶς ὡς σύμβουλος τοῦ συνδέσμου πολιτευτῆς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἐπρότεινε τότε ὡς μόνην λύσιν πρὸς τερματισμὸν τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως χάριν ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Βασιλεὺς, πολιτευόμενοι καὶ σύνδεσμος ἀπεδέχθησαν αὐτήν. Ὁ γηραιὸς συνεργάτης τοῦ Τρικούπη Στέφανος Δραγούμης ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν καὶ ἐκάλεσε τὴν προταθεῖσαν συνέλευσιν. Ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος διελύθη. Ὁ δὲ Ζορμπᾶς ἔγινεν ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν.

Ἄλλ' ἡ συνέλευσις, ἂφ' οὗ συνῆλθε ἤθελε νὰ γίνῃ συντακτικὴ, δηλ. νὰ κάμῃ νέον σύνταγμα. Ὁ βασιλεὺς τότε ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν ἐκ Κρήτης πολιτευτὴν Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκλεχθῆ βουλευτῆς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διέλυσε τὴν συνέλευσιν. Καὶ εἰς τὰς τότε γενομένας ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς κατόπιν τῆς τακτικῆς Βουλῆς ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βενιζέλον μεγάλην πλειονοψηφίαν. Τὸ σύνταγμα ἀναθεωρήθη, ὁ στρατὸς ἀναδιωργανώθη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διαίκησις ἐτακτοποιήθη. Οὕτω τὸ ἔθνος εὐρέθῃ ἔτοιμον κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους.

2. Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Οἱ νεότουρκοι, ἂφ' οὗ κατέλαβαν τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Τουρκίαν ἀπεδείχθησαν ὅτι ἦσαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιστούρκους. Αὐτοὶ ἐζήτησάν νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμὸν ἔλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν. Διὰ τοῦτο τὰ 4 βαλκανικὰ κράτη, Ἑλλάς, Σερβία, Μαυροβούνιον καὶ Βουλγαρία, ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν ἀναμεταξύ των.

Αἱ διαπραγματεύσεις ἔγιναν μὲ τόσῃν μυστικότητι, ὥστε οὔτε

ἡ Τουρκία οὔτε αἱ Δυνάμεις ἐνόησάν τι. Αἰφνης οἱ σύμμαχοι ἐζήτησαν παρὰ τῆς Τουρκίας νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείνη ἤρνήθη, οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς (Σ/βριος 1912). Ἡ προέλασις τῶν βαλκανικῶν στρατιῶν ὑπῆρξε σειρὰ ἀλληλοδιαδόχων νικῶν.

Προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον. Νίκαι αὐτοῦ. Κατάληψις Θεσσαλονίκης. Πολιορκία Ἰωαννίνων. Δρασίς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἑλληνικὸς στρατός, μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον καὶ ἐπιτελάρχην τὸν Π. Δαγκλίην, προελύνει εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος, συντρίβει τὸν εἰς τὴν Ἐλασσόνα τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει αὐτὴν (6 Ὀκτωβρίου). Κατόπιν προχωρεῖ πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἦσαν ὠχυρωμένοι 30 χιλ. Τούρκοι μὲ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Ἕλληνες τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα καταλαμβάνουν τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην καὶ τὰ Γρεβενά.

Κατόπιν τὸ μὲν κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ διευθύνεται πρὸς τὴν Βέροιαν καὶ καταλαμβάνει αὐτήν. Ἡ δὴ μεραρχία βαδίζει πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Μοναστηρίου, συναντᾷ εἰς τὰ Κατῆλάρια ἰσχυρὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ τὸν τρέπει εἰς φυγὴν. Συγχρόνως δὲ ἡ 7ῃ μεραρχία νικᾷ εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας ἄλλον τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει τὴν Αἰκατερίνην.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Τούρκοι, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Θεσσαλονίκην, εἶχον συγκεντρώσει εἰς τὰ Γενιτσά ὅλον τὸν στρατὸν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, δηλ. περισσότερον τῶν 40 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ὅταν ἔμαθε τοῦτο τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σπεύδει ἀπὸ τὴν Βέροιαν εἰς τὰ Γενιτσά. Ἐκεῖ συνάπτεται διήμερος μάχη (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου), κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες νικοῦν καὶ τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους. Ἡ νίκη τῶν Γενιτσῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατός ἐκ Γενιτσῶν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ ἐκεῖ ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατός ἦτο ἄνω τῶν 30 χιλ. ἀνδρῶν, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντισταθῇ πλέον εἰς τὸν ἑλληνικόν. Ἡ πόλις λοιπὸν παρεδόθη τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ὃ δὲ

τουρικούς στρατός μετεφέρθη αιχμάλωτος εις την μεσημβρινήν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, παρακολουθῶν τὸν στρατὸν, ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ ὡς φρουρὸς τῆς περιποθήτου πόλεως.

Μόλις ὅμως εἶχε παραδοθῆ ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐμφανίζεται ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης βουλγαρικός στρατός. Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῶφ ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν στρατοῦ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, καὶ μὲ μίαν μεραρχίαν προχωρεῖ χωρὶς ἐμπόδιον καὶ φθάνει πρὸ τῆς πόλεως. Τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐμήνυσεν εἰς αὐτόν, ὅτι καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ τουρικός στρατός εἶχον παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τούτοις αὐτὸς ἐπέμενε νὰ εισέλθῃ ὁ βουλγαρικός στρατός εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ δόλου. Παρακάλεσε νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο εἰς δύο τάγματα κουρασμένα δῆθεν, καὶ ἀντὶ δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ἐλόκληρος ἡ μεραρχία ἐκ 35 χιλ. ἀνδρῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπροκάλεσε προστριβὰς μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων καὶ παρεσκευάσε τὸν ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ ὁ μεραρχία, ἡ ὁποία ἐπροχώρει πρὸς τὸ Μοναστήριον, συνήντησεν εἰς τὴν Μπάνισταν διπλάσιον τουρκικὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος κατέβη ἀπὸ τὸ Μοναστήριον. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ υποχωρήσῃ εἰς τὴν Κοζάνην (21—25 Ὀκτωβρίου). Τότε ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος ἔσπευσε μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἔφθασε μέχρι Φλωρίνης, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν. Ἀπὸ ἐδῶ δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Μοναστήριον, διότι ἤδη εἶχον καταλάβει αὐτὸ οἱ Σέρβοι. Κατεδίωξεν ὅμως τοὺς ἐκ Μοναστηρίου φεύγοντας Τούρκους. Ἐκ τῶν 30 χιλ. ἀνδρῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 20 χιλ. μόνον ἐσώθησαν εἰς Ἰωάννινα, 3 χιλ. συνελήφθησαν αιχμάλωτοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐφονεύθησαν. Ἡ Κορυτσά περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐκ Θεσσαλίας ὀρμήσας στρατός προήλαυε νικηφόρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ ἐκ τῆς Ἄρτης ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουτζάκην προήλαυεν εἰς τὴν Ἠπειρον. Κατέλαβε κατόπιν αἱματηροτάτων μαχῶν τὴν Πρέβεζαν, τὰ Πέντε πηγάδια καὶ τὸ Μέτσοβον. Κατόπιν δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὰ ἐπολιόρχησε Συγχρόνως ἐθελοντικὰ σώματα κατελάμβανον τὴν Χιμάραν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τέλος χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναυάρχου Παύλου Κουντουριώτη κατέλαβε τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἰμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Χίον, Λέσβον, Σάμον κ. ἄ. καὶ ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς χερσονήσου τοῦ Ἄθω. Συγχρόνως δὲ ἠμπόδιζε τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρεκώλυε τὴν διὰ τοῦ Αἰγαίου μεταφορὰν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τότε ὁ ὑποπλοίαρχος Βότσης μὲ ἓν τορπιλοβόλον εἰσήλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτορπίλισε καὶ κατέστρεψεν ἓν τουρκικὸν πολεμικόν.

Προέλασις τῶν συμμάχων καὶ νῆκαι αὐτῶν. Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες προήλανον νικηφόροι εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέτωπα τοῦ πολέμου οἱ σύμμαχοι δὲν ἔμενον ὀπίσω.

Οἱ Μαυροβούνιοι προήλασαν, ἐξεπόρθησαν τὸ Ἴπεκ καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Σκόδραν.

Οἱ Σέρβοι ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ ἐνίκησαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς τριήμερον μάχην εἰς τὸ Κουμάνοβον. Τὴν 13 δὲ Δεκεμβρίου εἰσήλθαν εἰς τὰ Σκόπια. Μετὰ τοῦτο κατέλαβαν τὴν Πριστίναν καὶ Πρισρένην καὶ προήλασαν εἰς τὸ Μοναστήριον. Κατέλαβαν αὐτὸ κατόπιν σφοδρᾶς μάχης, καὶ ἔπειτα ἐτράπησαν πρὸς τὸ Δυρράχιον καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό.

Οἱ Βούλγαροι τέλος προήλασαν εἰς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσαν τὸ Μουσταφᾶ πασᾶ, μετὰ τοῦτο δὲ ἐξεπόρθησαν τὰς Σαράντα ἐκκλησίας. Κατόπιν εἰς Λουλέ-Μπουργᾶς ἐνίκησαν τελείως ἄλλην τουρκικὴν στρατιάν, ἣ ὁποία ὑπεχώρησεν εἰς Τσατάλζαν, καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Ἀδριανούπολιν.

Ἀνακωχὴ μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν συμμάχων, πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Μάταιαι διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ὅλη ἡ εὐρωπαϊκὴ Τουρκία εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς χεῖρας αὐτῶν ἔμενον ἀκόμη ἡ Ἀδριανούπολις, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Σκόδρα, αἱ ὁποῖαι ἐπολιορκουνοῦτο ὑπὸ τῶν συμμάχων, προσέτι δὲ ἡ χερσόνησος τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἡ ἀπὸ Τσατάλζας μέχρι Βοσπόρου ἄκρα.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι ἤθραν εἰς τὴν Τσατάλζαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρή-

σους. Μετά νέαν λοιπόν νίκην εἰς τὸ Διδυμότειχον ἔγινεν ἀνακωχή μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν σλαυικῶν κρατῶν. Ἡ Ἑλλάς ἐξηκολούθησε τὰς ἐχθροπραξίας.

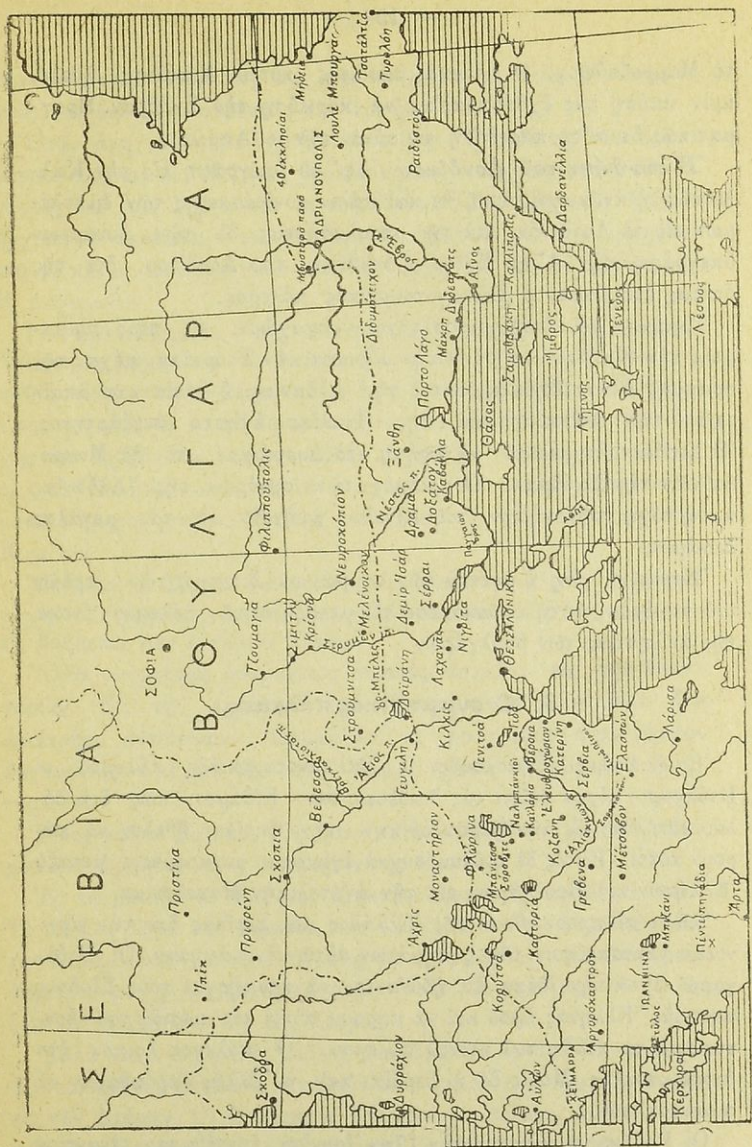
Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνήλθεν εἰς Λονδῖνον συνδιάσκεψις τῶν 5 ἐμπολέμων κρατῶν πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη δὲν κατέληξεν εἰς κανὲν ἀποτέλεσμα. Οἱ Τούρκοι ἤθελον διαρκῶς νὰ παρεκλύουν τὰ ζητήματα. Ἐπῆλθε τὴν 10ην Ἰανουαρίου 1913 κατόπιν ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἐπομένως οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων ἐκήρυξαν τὴν λήξιν τῶν διαπραγματεύσεων.

Ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων. Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου. Πτώσις Ἀδριανουπόλεως καὶ Σκόδρας. Ἐν ᾧ ἀκόμη ἐξηκολούθουν αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων, οἱ Ἕλληνες εἶχον νικήσει δύο φορές τὸν τουρκικὸν στόλον ἔξωθεν τῶν Δαρδανελλίων τὴν 3 Δεκεμβρίου καὶ τὴν 5 Ἰανουαρίου, εἰς δὲ τὴν Ἠπειρον ἐκυρίευσαν τὴν Πάργαν. Ἄλλ' ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων παρετείνετο. Τὸ πρὸς Ν. αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Μπιζανίου φρούριον ἦτο τόσον καλὰ ὠχυρωμένον, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἀπόρθητον. Ὁ δὲ ἐκτάκτως βαρὺ χειμὼν καὶ τὸ ψῦχος ἔκαμνε τὴν πολιορκίαν ἀκόμη δυσκολωτέραν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐπέμενον.

Ἐπὶ τέλους ἦλθεν εἰς τὴν Ἠπειρον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ διάδοχος Κωνσταντῖνος μὲ δύο μεραρχίας ἀνεξωγόννησε τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν 20 Φεβρουαρίου τὸ Μπιζάνι ἐκυριεύθη. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων παρεδόθη μὲ ὅλον τὸν τουρκικὸν στρατὸν, 33 χιλ. ἄνδρας. Μετὰ 10 ἡμέρας κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ Ἀργυρόκαστρον.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (5 Μαρτίου) ἐδολοφονήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τινος Σχινᾶ δι' ἀγνώστους αἰτίας ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος.

Ἄλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων εἶχον ἐξακολούθησει τὸν πόλεμον. Τὴν 23ην Μαρτίου, ἀφ' οὗ ἰσχυρὰ σερβικὴ δύναμις προσήλθεν εἰς βοήθειάν των, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔπειτα ἤρχισαν ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἐξηγλημένοι πλέον ὑπέγραψαν ἀνακωχὴν. Εἰς αὐτὴν δὲν ἔλαβε μέρος

Είχ. 22. Χάρτης τών βαλκανικῶν πολέμων.

τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ ἥρωικὸς βασιλεὺς αὐτοῦ Νικόλαος ἤθελε, πρὶν παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν. Πραγματικῶς δὲ αὕτη παρεδόθη εἰς αὐτὸν τὴν 9 Ἀπριλίου.

Ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου. Ἀφ' οὗ ὑπεγράφη εἰς τὴν Καλλιπόλιν ἡ ἀνακωχὴ, συνήλθε καὶ πάλιν συνδιάσκεψις τῶν ἐμπολέμων εἰς τὸ Λονδίνον. Διὰ τῆς μεσολαθήσεως δὲ τῶν Δυνάμεων ὑπεγράφη τὴν 17ην Μαΐου ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτελείωσεν ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος.

Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ὁ σουλτᾶνος παρεχώρει εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην καὶ ἔλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς γραμμῆς Αἴνου Μηδείας, ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἐγίνετο ἀνεξάρτητος. Ἡ Σερβία ὑπεχρεώτο νὰ ἀφήσῃ τὸ Δυρράχιον, τὸ δὲ Μαυροβούνιον τὴν Σκόδραν. Ὁ ὄρισμός τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας καὶ ἡ τύχη τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἀφήνετο εἰς τὰς μεγάλας Δυνάμεις.

Ἐμενε νὰ γίνῃ ἡ μεταξὺ τῶν συμμάχων διανομὴ τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου. Αὕτη ἐπροκάλεσε τὸν μεταξὺ αὐτῶν πόλεμον ἕνεκα τῆς ἀπληστίας τῶν βουλγάρων.

3. Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

Ἐν ᾧ ἀκόμη ἐξηκολούθει ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος, οἱ Βούλγαροι εἶχον δεῖξει τὰς διαθέσεις των. Εἶδαμεν, πῶς διὰ δόλου εἰσῆλθαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἤθελον νὰ πάρουν αὐτοί. Ἐκτὸς δὲ τούτου συχνὰ ἐγίνοντο συγκρούσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας διὰ τὴν εἰρηνικὴν τακτοποίησιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν ἐναυάγησαν. Οἱ Βούλγαροι εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἠδύνατο νὰ κτυπήσουν τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἕλληνας ὁμοῦ καὶ νὰ πάρουν αὐτοὶ τὴν μερίδα τοῦ λείοντος ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ κοινοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἦτο ἀναπόφευκτος. Μόλις δὲ ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπρόφθασαν νὰ συεννοηθοῦν.

Οἱ Βούλγαροι αἴφνης τὴν 17ην Ἰουνίου ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς τὴν Γευγελὴν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων εἰς

την Νιγρίταν. Ὁ σκοπὸς των ἦτο νὰ χωρίσουν τοὺς δύο συμμά-
χους καὶ ἐπέτυχον αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ὅταν ἀνηγγέλη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλ-
γάρων, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρκησαν τοὺς εἰς αὐτὴν Βουλ-
γάρους καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶν. Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν
ἤρχισεν ἡ προέλασις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ με ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν
Β. Δούσμανην.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ὑπῆρξαν ἐκπληκτικά.
Τριήμερος μάχη εἰς τὸ Κιλκίς ἐτελείωσε τὴν 21 Ἰουνίου με
πλήρη νίκην τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μάχη ἦτο πεισματώδης. Ὁ ἑλλη-
νικὸς στρατὸς με ὑπεράνθρωπον ἥρωισμόν ἐξετόπισε διὰ τῆς λόγ-
χης τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ὅμοίως ἠγωνίσθη-
σαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἰς τὸν Λαχανᾶν, τὸν ὁποῖον κατέλαβαν
μετὰ διήμερον μάχην. Ἐπίσης ἀνέκτησαν τὴν Γευγελὴν καὶ τὴν
Νιγρίταν.

Ὡσαύτως οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τριήμερον
μάχην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου ἔστειλε τοὺς ὑπάρχους του
εἰς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν Σέρβων.

Ἄλλὰ συγχρόνως ῥουμανικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλ-
γαρίαν. Εἰς τὴν προέλασιν τῶν Ῥουμάνων οἱ Βούλγαροι δὲν
ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Ἐπομένως τὰ ῥουμανικὰ στρατεύματα
ἐπροχώρησαν μέχρις ἔξω τῆς Σόφιας χωρὶς νὰ βῆσιν βολὴν
τυφεκίου.

Τέλος καὶ οἱ Τούρκοι ἐξήγησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τοῦ πολέ-
μου καὶ ὤρμησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Θράκης.

Ἐν τῷ μεταξῷ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν προέλασιν των.
Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ των ἐκυρίευσεν τὴν Δοϊράνην καὶ
τὴν Στρώμνιτσαν, ἔπει καὶ ἠνώθη με τοὺς Σέρβους. Κατόπιν μετὰ
διήμερον μάχην κατέλαβε τὸ Δεμίρ Ἰσάρ. Συγχρόνως δὲ τὸ δε-
ξιὸν αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰς Σέρρας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ναύαρχος
Κουντουριώτης κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ ἔστειλε ναυτικὸν ἄγημα
εἰς τὴν Δράμαν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν τελείως ἀπὸ τὴν ἀνα-
τολικὴν Μακεδονίαν, ἀλλ' ἄφησαν ὀπισθὲν τὴν ἐρήμωσιν καὶ
τὴν καταστροφὴν. Δήρησαν τὰ πάντα, ἀτίμασαν γυναῖκας, ἐφό-

νευσαν άόπλους, έκαυσαν πόλεις και χωρία. Ίδίως, δ' έδοκίμασαν την βουλγαρικην θηριωδιαν ή Νιγρίτα, αι Σέρραι, τὸ Δοξάτον, ή Δράμα.

Ο έλληνικός στρατός μετά την μάχην του Δεμίρ Ίσαρ έπροχώρησε και κατέλαβε τὸ Μελένικον και έπειτα τὸ Νευροκόπιον. Κατόπιν έπετέθη κατα των Βουλγάρων εις τὰ στενά της Κρέσνας. Η μάχη διήρκεσε μερικὰς ήμέρας. Άλλ' οί Έλληνες ένίκησαν και έγιναν κύριοι αυτών. Τελευταίαν αντίσσειν άντέταξαν οί Βούλγαροι εις την άνω Τζουμαγιάν πλησίον των παλαιών συνόρων. Άλλ' οί Έλληνες κατέλαβαν και την θέσιν αυτήν.

Εν τῷ μεταξύ ὁ έλληνικός στόλος ειχε καταλάβει τὸ Δεδεαγάτς τὸ Πόρτο Λάγο και την Μάκρην. Οί Σέρβοι ένίκησαν επανειλημμένως τὸν βουλγαρικόν στρατόν και εισήλθαν εις την παλαιάν Βουλγαρίαν. Οί δέ Τούρκοι άνέκτησαν ευκόλως την Άδριανούπολιν και τὰς Σαράντα εκκλησίας.

Όθεν Έλληνες, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Τούρκοι εύρίσκοντο εις τὸ βουλγαρικόν έδαφος. Οί Βούλγαροι άπηλίπισθησαν. Εζήτησαν λοιπόν ειρήνην. Την 17 Ιουλίου συνήλθαν εις τὸ Βουκουρέστιον οί πρωθυπουργοί Ελλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου και Ρουμανίας με αντιπροσώπους της Βουλγαρίας και συνήψαν την συνθήκην του Βουκουρεστίου. Κατά ταύτην οί Ρουμάνοι έλαβαν την Δοβρουσάν. Οί Σέρβοι επεξέτειναν τὰ βόρεια σύνορά των προς την Βουλγαρίαν. Τὰ δέ ελληνικά σύνορα εξετάθησαν ανατολικῶς μέχρι του Νέστου και βορείως μέχρι του ὄρους Μπέλες. Κατόπιν ή Βουλγαρία έκαμεν ιδιαιτέραν συνθήκην με την Τουρκίαν και εγκατέλειψεν εις αυτήν την Άδριανούπολιν και τὰς Σαράντα εκκλησίας.

Κατ' αυτὸν τὸν τρόπον ή Βουλγαρία έτιμωρήθη δια την άπλησίαν και τὸ θράσος της. Έχασε σχεδόν όλα τὰ κέρδη της εκ του βαλκαντουρρικου πολέμου. Η Έλλάς υπερεδιπλασιάσθη και άνέκτησε την θέσιν της ὡς ὁ κυριώτερος παράγων εις την ελληνικην χερσόνησον.

4. Τὰ ζητήματα της Άλβανίας και των νήσων.

Η συνθήκη του Λονδίνου ειχεν αφήσει εις τὰς Δυνάμεις την λύσιν των ζητημάτων της Άλβανίας και των νήσων.

Ἐκ τούτων τὸ ζήτημα τῶν νήσων, τὰς ὁποίας ἡ Ἑλλάς κατέλαβε κατὰ τὸν πόλεμον, ἐλύθη ὑπὲρ αὐτῆς. Ὑπεχρεώθη ὁμοῦς νὰ κενώσῃ τὴν βόρειον Ἠπειρον, ἡ ὁποία κατ' ἀπαιτήσαν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἀπεφασίσθη νὰ περιληφθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Οἱ Βοροιοηπειρῶται τότε μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γεώργιον Ζωγράφον ἐπανεστάτησαν καὶ κατώρθωσαν τοῦλάχιστον νὰ ἀναγνωρισθῆ εἰς τὴν Β. Ἠπειρον κάποια αὐτονομία. Τὰς δωδεκανήσους ὁμοῦς ἐκράτησαν οἱ Ἰταλοὶ προφασίζόμενοι, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἐξεπλήρωσε τοὺς ὅρους τῆς μετ' αὐτῶν εἰρήνης.

5. Ὁ πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Αὐστρία ἐκ τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου ἐζημιώθη πολὺ. Ἀφ' ἐνὸς ἔχασε κάθε ἐλπίδα νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφ' ἑτέρου ἐμεγάλωσε πολὺ ἡ γείτων τῆς Σερβία. Ἔνεκα τούτου ἐξήτει ἀφορμὴν διὰ νὰ τὴν ταπεινώσῃ.

Τὴν ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ δολοφονία τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστρίας ὑπὸ τινος Σέρβου φοιτητοῦ τὴν 15 Ἰουνίου 1914. Ἐκήρυξε λοιπὸν ὑπευθύνους διὰ τὴν δολοφονίαν τὰς σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἠθέλησε νὰ ἐξευτελίσῃ τὴν Σερβίαν μὲ ταπεινωτικὸς ὅρους. Ἡ Σερβία ἠρνήθη νὰ ὑποκύψῃ κατὰ παρακίνησιν τοῦ τσάρου.

Ἡ Γερμανία, ἡ ὁποία πρὸ πολλοῦ ἦτο ἐτοιμασμένη διὰ πόλεμον καὶ ἤθελε νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ κόσμου, παρεκίνησε τὴν Αὐστρίαν νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἐκ τούτου προεκλήθη ὁ πρὸ πολλοῦ μετὰ φόβου ἀναμενόμενος πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐτάχθησαν Γερμανία, Αὐστρία, Βουλγαρία καὶ Τουρκία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο Γαλλία, Ἀγγλία καὶ Ῥωσία καὶ ὀλίγον ἔπειτα ἡ Ἰταλία, ἀφῆσασα τοὺς ἕως τῶρα συμμάχους τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας. Μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Ῥωσίαν ἀνετράπη ὁ τσάρος καὶ ἐπεκράτησαν οἱ Μπολσεβίκοι, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν εἰρήνην μὲ τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ προσετέθησαν μὲ τοὺς Ἀγγλογάλλους αἱ Ἠνωμέναι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Ρουμανία.

Ἡ Ἑλλάς, παρὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βενιζέλου, κατ' ἀρχὰς ἐτή-

ρησεν οὐδετερότητα σύμφωνα με τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Κατόπιν ἔμως ὁ Βενιζέλος ἔκαμεν ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς Θεσσαλονίκην, ὃ δὲ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῆ τοῦ θρόνου. Τότε πλέον ἡ Ἑλλάς ἐτάχθη μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε μέχρι τοῦ 1918 καὶ ἀπέβη ὑπὲρ τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ τῶν συμμάχων των. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς:

Ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία μετεβλήθη εἰς δημοκρατίαν, ἔχασε δὲ α') ἕλας τὰς ἀποικίας τῆς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Ἀγγλία, β') τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λορραίνην, τὰς ὁποίας ἔλαβε πάλιν ἡ Γαλλία, γ') τὰς πολωνικὰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὰς ὁμοίας τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας ἀπετέλεσαν νέον κράτος, τὴν Πολωνικὴν δημοκρατίαν. Ἡ αὐστροουγγρικὴ μοναρχία διελύθη. Ἐξ αὐτῆς δὲ ἐσχηματίσθησαν τρεῖς δημοκρατίαι ἢ τῆς Αὐστρίας, ἢ τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ ἢ τῆς Οὐγγαρίας, αἱ δὲ λοιπαὶ χῶραι αὐτῆς διεμοιράσθησαν μετὰξὺ Σερβίας, Ρουμανίας, Πολωνίας καὶ Ἰταλίας.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸ αἶμα τῶν τέκνων τῆς ἔγραψε νέους θριάμβους εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἠτύχησε διὰ μὲν τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγῶ νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Βουλγαρίας τὴν δυτικὴν Θράκην, διὰ δὲ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν νὰ λάβῃ παρὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἀνατολικὴν Θράκην μέχρι τῆς Τσατάλτζας καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ τὴν Σμύρνην μετὰ μεγάλης περιοχῆς. Ἡ Ἑλλάς οὕτως ἔβλεπε συμπληρουμένην τὴν μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ πόλις τῶν ὀνείρων ἐν δῆμα πλέον ἀπεῖχεν ἀπὸ τὰς ἀγκύλας τῆς Ἑλλάδος.

Αἰφνης ἀποθνήσκει μὲν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντῖνον δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρος, ἀποτυγχάνει δὲ εἰς τὰς ἐκλογὰς ὁ Βενιζέλος. Ὁ Ἕλληνας λαός, κουρασμένος ἀπὸ τοὺς δεκαετεῖς πολέμους, κατεψήφισε τὸν Βενιζέλον ὡς αἷτιον τούτων καὶ ἐπανεφέρεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κωνσταντῖνον. Τοῦτο ὑπῆρξεν ὀλέθριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάς χωρὶς συμμάχους δὲν ἠμπόρесе μετὰ τὰς θυσίας τῆς νὰ κρατηθῆ ἀπέναντι

τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὁ Τούρκος στρατηγὸς Κεμάλ πασᾶς. Ἡ κατάρρευσις τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλλ. στρατοῦ παρ' ὀλίγον νὰ ἐπιφέρῃ τὴν κατάρρευσιν ὅλου τοῦ ἑλλ. κράτους. Ἀλλὰ στρατιωτικῇ ἐπανάστασις ἠνάγκασε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατωρθώθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης αἱ ζημίαι νὰ περιορισθοῦν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὅμως τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐξερριζώθη.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κωνσταντῖνου, εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Γεώργιος. Ἀλλὰ ἡ κατόπιν ἐκλογῶν συνελθοῦσα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὴν δυναστείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν (24 Μαρτίου 1924). Τὴν ἀπόφασιν δὲ τῆς συνελεύσεως ἐπεκύρωσε κατόπιν ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος μὲ μεγάλην πλειονοψηφίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄ Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ον} ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις.

Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης τὸ 1814 ἐπροσπάθησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὰ κράτη των ἀπόλυτον μοναρχίαν. Ὁπως ἦτο καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκτοτε εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἐσχηματίσθησαν δύο κόμματα, τὸ ἀπολυταρχικὸν καὶ τὸ συνταγματικὸν ἢ φιλελεύθερον.

Οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἐφρόνουν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα νὰ διατάσῃ, οἱ κάτοικοι τοῦ κράτους τοὺς εἶναι ὑπὸ-κασί του καὶ ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν. Οἱ φιλελεύθεροι ἐφρόνουν ὅτι κυρίαρχος εἶναι τὸ ἔθνος καὶ ὄχι ὁ βασιλεὺς. Ἐπομένως οἱ κάτοικοι εἶναι πολῖται, καὶ αὐτοὶ μόνοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κανονίζουσι τὰς ὑποθέσεις των. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπηρετῆς τοῦ ἔθνους. Ἐξήτουν δὲ νὰ ὀρισθοῦν διὰ συντάγματος γραπτῶς τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν.

Ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μόνη ἡ Ἀγγλία ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἔχει σύνταγμα. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει καμμίαν ἐξουσίαν. Κυβερνᾷ τὸ ἴδιον τὸ ἔθνος μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους του, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν Βουλὴν. Τὴν Κυβέρνησιν λαμβάνει ἐκεῖνο τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὴν Βουλὴν.

Εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἑμῶς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐπικρατοῦν κατ' ἀρχὰς οἱ ἀπολυταρχικοί. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐγέναν δύο ἐπαναστάσεις, τὸ 1830 καὶ τὸ 1848. Καὶ τὸ μὲν 1830 ὁ λαὸς κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ τὰ δικαιώματά του. Τὸ δὲ 1848 κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἔκαμε δημοκρατίαν μὲ πρόεδρον τῆς δημοκρατίας τὸν ἀνεψιὸν τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος Λουδοβικὸν Ναπολέοντα

Βοναπάρτην. Ούτος τὸ 1852 κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῆ κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, χωρὶς ὅμως νὰ περιορίσῃ τὰς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἡ αὐτοκρατορία ἔπειτα ἀπὸ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1870 κατελύθη καὶ ἐγκατεστάθη πάλιν ἡ δημοκρατία. Ἡ γαλλικὴ δημοκρατία εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Μόνην διαφορὰν ἔχει, ὅτι εἰς αὐτὴν, ἀντὶ βασιλέως ὑπάρχει πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐκλεγόμενος κάθε 7 ἔτη.

Αἱ τρεῖς μεγάλαι μοναρχίαι, Ῥωσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, μέχρι τοῦ 1848 ἔμειναν ἀπόλυτοι μοναρχίαι. Αὐταὶ ὄχι μόνον εἰς τοὺς πολίτας δὲν ἔδιδον γραπτὸν σύνταγμα, ἀλλὰ καὶ ἠμπόδιζον καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν μικρῶν κρατῶν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν νὰ παραχωρήσουν σύνταγμα εἰς τοὺς ἰδικούς των. Τὸ 1848 ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠναγκάσθη ἔστω καὶ φαινομενικῶς νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν λαὸν σύνταγμα, τὸ δὲ 1860 καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπανεστάτησαν καὶ ἐζήτησαν σύνταγμα τὸ 1820. Ἄλλὰ γαλλικὸς στρατὸς κατέπνιξε τὸ κίνημα. Τὸ 1853 ὅμως οἱ φιλελεύθεροι κατώρθωσαν νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ καθιερωθῆ καὶ εἰς τὰς χώρας αὐτάς τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1848 καὶ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν,

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους, ἐδημιούργησεν, ἐκτὸς τῆς θεωρίας τοῦ συντάγματος, καὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἐθνικοτήτων. Ἄφ' οὗ τὸ ἔθνος μόνον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται, δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ μὴ κυβερνᾶται ὑπὸ ξένων ἢ νὰ μὴ εἶναι ἐνωμένον μὲ ἔθνος ξένον, ἢ νὰ μὴ εἶναι διαμελισμένον εἰς πολλὰ κράτη. Κάθε ἔθνος πρέπει νὰ ἀποτελῆ κράτος ἀνεξάρτητον, καὶ ὅλα τὰ μέρη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους πρέπει νὰ εἶναι συνενωμένα εἰς ἓν κράτος. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἐπὶ τοῦτον εἰς τὴν Εὐρώπῃν κράτη, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἀπὸ πολλὰ ἔθνη ξένα καὶ ἐχθρικά ἀναμεταξύ των (ὅπως ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αὐστρία) καὶ ἔθνη χωρισμένα εἰς πολλὰ κράτη (ὅπως ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία). Εἰς αὐτὰ τὰ κράτη ὀλίγον μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἤρχισε κινήσις ζωηρά.

Πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ἐκινήθη

θησαν οί Έλληνες, οί Σέρβοι, οί Ρουμάνοι, οί Βούλγαροι και κατώρθωσαν νά ἀπελευθερωθοῦν. Ὁμοίως κατώρθωσε και τὸ Βέλγιον νά ἀποσπαθῆ ἀπὸ τῆς Ὀλλανδίας. Πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας ἐκινήθησαν ἡ Οὐγγαρία, Βοημία, ἡ Κροατία και κατώρθωσαν νά ἀποκτήσουν κάποιαν ἀνεξαρτησίαν. Ὡσαύτως κάποιαν ἀνεξαρτησίαν ἀπέκτησε και ἡ Ἰρλανδία, ἡ ὁποία ἦτο ὑποδουλωμένη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ Πολωνία ἔμως, ἂν και δύο φορές ἐξηγέρθη κατὰ τῆς Ρωσίας, δὲν κατώρθωσε μέχρι τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου νά ἐλευθερωθῆ.

Πρὸς ἀπόκλισιν τέλος τῆς ἐνότητός των ἐκινήθησαν ἡ Ἰταλία και ἡ Γερμανία και κατώρθωσαν νά ἀποκτήσουν αὐτήν. Καί ἡ μὲν Ἰταλία ὠργανώθη εἰς καθάραν συνταγματικὴν μοναρχίαν. Ἡ δὲ γερμανικὴ αὐτοκρατορία εἶχε μὲν τὸ συνταγματικὸν σύστημα, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἔθεωρεῖτο κυρίαρχος, ἀνώτερος τοῦ κοινοβουλίου. Μόνον δὲ μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον ἔπεσεν ἡ αὐτοκρατορία και ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία, τὸ δὲ κοινοβούλιον ἀνέλαβε τὴν κυριαρχίαν.

Ὡτῶ μία μόνη χώρα ἔμεινε μέχρι τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου μὲ τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἡ Ρωσία. Κατὰ τὴν διάρκειαν ἔμως τοῦ πολέμου τούτου ἔπεσε και ἐδῶ ὁ τσαρισμός. Καί κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγκατεστάθη δημοκρατία. Κατόπιν ἔμως ἐπεκράτησαν οἱ σοσιαλισταί (ἴδε κατωτέρω) και ἐγκατέστησαν κυβέρνησιν ἐργατικὴν.

2. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις.

Αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι. Ὅλαι αἱ κοινωνίαι τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα ἦσαν διηρημένα: εἰς τάξεις ἀρίστους. Σύμφωνα μὲ τὴν οἰκογένειαν, εἰς τὴν ὁποίαν καθεὶς ἐγεννᾶτο, ἦτο ἢ εὐγενὴς ἢ ἀστὸς ἢ ἀγρότης. Ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἔλας τὰς τιμὰς και ἔβλον τὸν πλοῦτον εἶχον ὅσοι ἀνήκον εἰς τὴν πρώτην τάξιν.

Ἀπὸ τὸν 18ον ἔμως αἰῶνα οἱ σοφοὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ τῆς κοινωνίας. Ἐλεγον ὅτι ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς ἦτο ἀδικος, διότι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ἀρίστους, ἐν ᾧ ἡ φύσις τοὺς ἔκαμεν ἴσους, ἦτο ἀπάνθρωπος, διότι κρατεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἦτο παράλογος, διότι ἀφίνει εἰς τὴν τύχην τῆς γεννήσεως νά ἀποφασίσῃ ποιοί

άνθρωποι θά διευθύνουν τήν κοινωνίαν. Τότε έμορφώθη εις ελας τās χώρας τὸ αἶσθημα τὸ ὀνομαζόμενον δημοκρατικόν. Σύμφωνα με αὐτὸ οἱ άνθρωποι ἐζήτουν νὰ μὴ κάμνουν οἱ νόμοι καμμίαν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων μήτε ὡς πρὸς τοὺς φόρους, μήτε ὡς πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἦθελον ἵνα ἔλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ καταγωγὴ των, ἐπιτρέπεται νὰ ἐξασκοῦν ἔλα τὰ ἔργα, νὰ λαμβάνουν ἔλα τὰ ἀξιώματα καὶ νὰ δίδουν εἰς τὰ τέκνα των τὴν ἰδίαν ἀνατροφήν, ποὺ δίδουν οἱ εὐγενεῖς.

Ἐλάχιστον κατ' ὀλίγον αἱ δημοκρατικαὶ αὐταὶ ἰδέαι ἐπεκράτησαν εἰς ἔλους τοὺς πολιτισμένους λαοὺς καὶ μάλιστα μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἐκτοτε ἡ δουλεία τῶν χωρικῶν ἐξηφανίσθη. Ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ ἔγινεν ὑποχρεωτικὴ καὶ παρέχεται δωρεὰν ὑπὸ τοῦ κράτους. Καὶ ἐπὶ τέλους σήμερον εἰς ἔλα τὰ κράτη ἔλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων, καὶ ἔλοι ἴσυνανται ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός των νὰ λάβουν τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα. Παντοῦ ἐξησφαλίσθη ἡ προσωπικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία.

Ἡ χειραφεσία τῶν γυναικῶν. Τὸ δημοκρατικὸν αἶσθημα ἔφερεν ἐπίσης καὶ μίαν κίνησιν χάριν τῶν γυναικῶν, αἱ ὅποιαι εὐρίσκονται εἰς θέσιν κατωτέραν ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ζητοῦν δηλ. καὶ διὰ τās γυναῖκας 1) τὸ δικαίωμα νὰ φοιτοῦν εἰς τὰ αὐτὰ σχολεῖα καὶ νὰ ἐξασκοῦν τὰ ἴδια ἐπαγγέλματα 2) τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτουν τὴν περιουσίαν των καὶ τὴν ἐλευθερίαν των, ὅπως θέλουν, καὶ τέλος 3) τὰ ἴδια πολιτικὰ δικαιώματα μετὰ τοὺς ἄνδρας. Τὸ α' ἔχουν ἐπιτύχει παντοῦ, τὸ β' καὶ τὸ γ' εἰς μερικὰς μόνον χώρας. Ἐλάχιστον κατ' ὀλίγον ὅμως θά ἀποκτήσουν καὶ αὐτά.

Ὁ σοσιαλισμός. Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχε μεγάλη βιομηχανία, ἐπομένως οὔτε μεγάλα ἐργαστάσια. Κάθε ἐργαστήριον εἶχε μόνον τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐργάτας, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο μαζί με τὸν πάτρονά (μάστορην) των, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη ἦνοιγον καὶ αὐτοὶ ἐργαστήριον.

Ὅταν ὅμως τὸν 19ον αἰῶνα ἡ βιομηχανία, ὅπως θά ἴδωμεν, ἀνεπτύχθη, ἰδρύθησαν μεγάλα ἐργαστάσια, καὶ καθὲν ἀπ' αὐτὰ εἶχε παρὰ πολλοὺς ἐργάτας. Οἱ ἐργάται αὐτοὶ πλέον δὲν εἶχόν

ποτε τὴν ἐλπίδα νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ βιομηχανοί. Ἐπὶ οὗδ' ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ μεγάλα κέρδη, τὰ ὅποια οἱ βιομηχανοὶ μὲ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ἐκέρδιζον, Ἐπὶ ἁπλῶς ἐλάμβανον ἓνα ἡμερομίσθιον. Ἐπὶ ἄλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ κατάστασις τοῦ ἐργάτου ἦτο ἐλεεινὴ, διότι, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐργασίαν ἢ ἡσθένει, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ θρέψῃ τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ ἐργάται λοιπὸν μὲ τὰς νέας δημοκρατικὰς ἰδέας περὶ ἰσότητος ἤρχισαν νὰ ζητοῦν μεταβολάς. Ζητοῦν τὴν μεταβολὴν τοῦ συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐπὶ ἄλλοι θέλουν νὰ εἶναι τὸ κράτος μόνος ἰδιοκτήτης καὶ τοῦτο νὰ διδῇ εἰς καθένα εἰσόδημα ἀνάλογον μὲ τὴν ἐργασίαν του. Ἐπὶ ἄλλοι θέλουν τὰ ἐργοστάσια, τὰ μεταλλεῖα, οἱ σιδηρόδρομοι κλπ. νὰ δοθοῦν εἰς συλλόγους ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι νὰ τὰ ἐκμεταλλεύωνται καὶ νὰ μοιράζουσι τὰ κέρδη. Ἐπὶ ὅλοι αὐτοὶ ὠνομάσθησαν σοσιαλισταί, καὶ ὑπάρχουν εἰς ὅλα τὰ κράτη. Παντοῦ δὲ ἐσχημάτισαν κόμματα καὶ προσπαθοῦν νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχὴν διὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἰδέας των.

3. Ἐπιστῆμαι, βιομηχανία, γεωργία, ἐμπόριον.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ τὰ γράμματα καὶ αἱ καλαὶ τέχναι προώδευσαν πολὺ. Ἐπὶ πρόοδος ἕμως τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μάλιστα τῶν φυσικῶν καὶ τῆς χημείας εἶναι καταπληκτικὴ.

Ἐπὶ πρόοδοι αὐταὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐφηρμόσθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμαν αὐτὰ νὰ προαδεύσουν ἀλματικῶς. Εἰς κάθε χώραν. καθόσον οἱ σοφοὶ ἀνεκάλυπτον νέα πράγματα καὶ ἐμόρφωνον νέους νόμους, οἱ βιομηχανοί, οἱ μηχανικοί, οἱ χημικοὶ ἐφήρμοζον αὐτά.

Ἐπὶ ἀνακάλυψις, ἢ ὅποια εἶχε μέχρι τοῦδε τὰ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα, εἶναι ἢ τῆς κινητηρίου δυνάμεως διὰ τοῦ ἀτμοῦ. Αὕτη ἐφηρμόσθη εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, εἰς τὰ ἀτμόπλοια καὶ εἰς τοὺς σιδηροδρόμους. Ἐπὶ ἀτμομηχανὴ ἐφευρέθη ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, κατόπιν ἐτελειοποιήθη καὶ σήμερον θέτει εἰς κίνησιν ὅλας τὰς μεγάλας μηχανάς τῆς βιομηχανίας. Τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον κατεσκευάσθη τὸ 1808. Ἐπὶ πολεμικὸν δὲ ἐχρησιμοποιήθη πρῶτην φοράν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Τὰ ἀτμόπλοια, ἐπειδὴ ἔπλεον ταχύτερα καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνέμους, ἀφῆρσαν ἀπὸ

τὰ ἰστιοφόρα τὴν μεταφορὰν τῶν ταξιδιωτῶν καὶ σχεδὸν ἔλων τῶν ἐμπορευμάτων. Οἱ σιδηρόδρομοι ἐφευρέθησαν βραδύτερον. Κατὰ πρῶτον (1821) ἐχρησίμευσαν εἰς τὰ μεταλλεῖα, μετὰ δὲ τὸ 1830 καὶ διὰ ταξίδια.

Ἄλλη σπουδαία ἀνακάλυψις εἶνε τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Αὐτὸς ἐφηρμόσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρήχθη ὁ τηλέγραφος, τὸ τηλέφωνον, τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ἡ γαλθανοπλαστική, ὁ φωνογράφος, ὁ ἀσύρματος τηλέγραφος καὶ τέλος χρησιμοποιεῖται ὡς κινητήριος δύναμις, τείνων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀτμὸν.

Ἡ γεωργία ἐτελειοποιήθη διὰ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς χημείας. Ἡ μηχανικὴ κατεσκεύασε τὰς ἀγροτικὰς μηχανάς (θεριστικάς, ἀλωνιστικάς κλπ.). Ἡ χημεία ἐπρομήθευσε τὰ χημικὰ λιπάσματα, ἐνεργητικώτερα καὶ εὐθηνότερα τῆς κόπρου. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ζωολογίας καὶ βοτανικῆς ὠφελήθη πολὺ ἡ γεωργία, διότι αὐταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων. Περισσότερον ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην ὠφέλησε τὴν γεωργίαν ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου, διότι τὰ προϊόντα αὐτῆς δὲν περιορίζονται πλέον εἰς τὴν χώραν, ἢ ὅποια τὰ παράγει, ἀλλὰ μεταφέρονται παντοῦ.

Καὶ ἡ βιομηχανία ἰδίως ὠφελήθη ἐκ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς χημείας. Αἱ παλαιαὶ βιομηχανίαι ἀνενεώθησαν καὶ νέαι ἰδρύθησαν.

Παλαιαὶ τελειοποιηθεῖσαι βιομηχανίαι εἶναι ἡ ἐξαγωγή τοῦ γαιάνθρακος, ἡ βιομηχανία τοῦ σιδήρου, ἡ βιομηχανία τῶν ὄπλων, τὸ βυρσοδεφεῖον, τὸ ὑφαντήριον τοῦ βάμβακος, τοῦ μαλλίου, τοῦ λίνου, καὶ τῆς μετάξης, ἡ τυπογραφία, ἡ βιομηχανία τοῦ χάρτου καὶ ἄλλαι.

Μεταξὺ τῶν νέων ἐφευρέσεων αἱ κυριώτεραι εἶναι, ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἡ ζάχαρις τὸ ἀερίφως, τὸ πετρέλαιον, τὸ καουτσούκ, ἡ φωτογραφία καὶ ἄλλαι.

Τὸ ἐμπόριον ἔκαμε τεραστίας προόδους διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Κατὰ θάλασσαν τὸ ἰστιοφόρον ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τὰ ταξίδια ἐσουντομεύθησαν καταπληκτικὰ. Κατὰ ξηρὰν αἱ ἀποστάσεις ἐξεμυδενίσθησαν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου. Διὰ τῆς ὀργανώσεως δὲ τῶν

ταχυδρομείων και τοῦ τηλεγράφου ἢ ἐπικοινωνία εἶναι τελειωτάτη, Ἐξάπαντος δὲ τὸ ἐμπόριον θὰ αὐξηθῆ ἀκόμη περισσότερον εἰς τὸ μέλλον, ὅταν δι' αὐτὸ χρησιμοποιηθοῦν αἱ ἐφευρέσεις τοῦ ἀεροπλάνου και τοῦ ὑποβρυχίου, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἐχρησιμοποιήθησαν μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως αὐτῆς τοῦ ἐμπορίου εἶναι, ὅτι κάθε χώρα δύναται νὰ ἐξάγῃ τὰ προϊόντα της καὶ νὰ τὰ θέτῃ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγοραστῶν ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν, ἐπομένως νὰ ἀκριβαίνουν τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ παράγουν, καὶ νὰ εὐθηναίνουν εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ ἀγοράζουν. Οὕτω δὲ οἱ ὅροι τοῦ βίου ἔγιναν σχεδὸν οἰκτιροὶ εἰς τὰς πολιτισμένας χώρας.

Τέλος τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν χρηματιστηρίων.

4. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἔξω τῆς Εὐρώπης.

Ἀποικιακαὶ κατακτήσεις μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. Μέχρι τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον κατορθώσει νὰ ἔχουν μόνοι ἀποικίας καὶ μόνοι νὰ διατηροῦν εἰς τὰς χεῖράς των τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου οἱ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἴσπανῶν. Ἐπεχείρησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπως οἱ Πορτογάλλοι, καὶ ἐπεδίωξαν κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπως οἱ Ἴσπανοί. Αἱ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις εἰς τὰς Ἰνδίας ἔγιναν ἀπὸ ἰδιώτας, οἱ ὁποῖοι συνηνώθησαν εἰς ἐταιρείας. Ἡ κατάκτησις ἐδαφῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἔγινεν ἀπὸ τὰς κυβερνήσεις.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος δύο ἐταιρεῖαι μία ἀγγλικὴ καὶ μία γαλλικὴ, ἔδρυσαν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐμπορικὰ πρακτορεῖα. Καὶ αἱ δύο ἐταιρεῖαι προώδευσαν. Ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὰς διαιρέσεις τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων ἀναμεταξύ των, κατήρτισαν στρατοὺς ἀπὸ ἐγχωρίους, ἀναμείχθησαν εἰς τὰς ἐριδὰς των καὶ κατώρ-

ήθωσαν νά καταλάβουν ἀρκετά ἐδάφη. Καί αἱ πρῶται ἀποικιακαί ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Ἀμερικὴν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἔγιναν συγχρόνως. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔκαμαν ἀποικίας εἰς τὸ σημερινὸν κράτος τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείας Ἀμερικῆς. Οἱ Γάλλοι εἰς τὸν Καναδᾶν.

Ἐνεκα τῆς γειτονίας καὶ τῶν ἀποικιῶν των εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τῶν ἐταιρειῶν των εἰς τὴν Ἰνδικήν, οἱ Γάλλοι ἤλθαν εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ἀγγλοὺς. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συγκρούσεως αὐτῆς ἦτο νά χάσουν σχεδὸν ὅλας τὰς ἀποικίας των οἱ Γάλλοι.

Ἀνεξαρτησία τῶν ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν. Ἐκ τοῦ πολέμου Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας δὲν ἐξημώθη μόνον ἡ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία. Ἡ Ἀγγλία μετὰ τὸν πόλεμον ἠθέλησε νά ἐπιβάλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, διὰ νά καλύψῃ τὰ ἔξοδα αὐτοῦ. Ἀλλὰ τότε αἱ ἀποικίαι ἐπανεστάτησαν. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ μακρὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἐβοηθήθησαν καὶ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, κατώρθωσαν νά ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των (1783). Ἐσχηματίσθη ἓνα κράτος ὁμοσπονδιακόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰς ἀνεξαρτήτους πολιτείας καὶ ὀνομάζεται «Ἡνωμένα πολιτεία τῆς βορείου Ἀμερικῆς». Κάθε μία πολιτεία κυβερνᾶται μόνη τῆς ἀπὸ ἓνα πρόεδρον καὶ βουλὴν ἐκλεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅλαι δὲ μαζί πάλιν ἔχουν ἓνα πρόεδρον καὶ βουλὴν ἐκλεγομένην ἀπὸ ὅλας τὰς πολιτείας.

Τὸ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἠκολούθησαν καὶ αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὅλαι, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, μετὰ τὸ 1820 ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας νά ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἀπετελέσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ δημοκρατίαι τῆς μέσης καὶ νοτίας Ἀμερικῆς. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν μόνην χώραν τῆς νοτίας Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο ἰσπανικὴ, ἀλλὰ πορτογαλικὴ, τὴν Βραζιλίαν. Ἐπανεστάτησε καὶ αὐτὴ καὶ ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔγινεν αὐτοκρατορία μὲ βουλὴν καὶ μὲ γερουσίαν, τὸ 1889 ὅμως ἔγινε δημοκρατία.

Ὅστε εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὅλαι αἱ χῶραι ἔγιναν ἀνεξάρτητοι. Μόνον ὁ Καναδᾶς ὑπάγεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ αὐτὸς ὅμως ἐσωτερικῶς ἔχει αὐτονομίαν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐξάπλωσις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξηκολούθησαν τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Πρωταγωνιστοῦν δὲ εἰς αὐτὴν οἱ Ἕλληνοὶ καὶ οἱ Γάλλοι.

Οἱ Ἕλληνοὶ, πλὴν τοῦ Καναδά, ἐγκατέστησαν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ ὅλης τῆς Ἰνδικῆς (εἰς αὐτὴν κατήργησαν τὴν ἐταιρείαν, καὶ ἀνέλαβε τὸ κράτος τὴν διοίκησιν της) εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐπὶ τοῦ νοτίου μέρους αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν Ὠκεανίαν ἀπέκρησαν τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὴν νέαν Ζηλανδίαν. Τὸ Ἕλληνοκράτος σήμερον εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει ἡ ἱστορία.

Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία εἶχε χάσει κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα σχεδὸν ὅλας τὰς ἀποικίας της, ἀνεπλήρωσεν αὐτάς κατὰ τὸν 19ον. Κατέκτησεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ Ἀλγέριον, τὴν Τύνιδα, τὸ δυτικὸν Σουδάν καὶ μέρος τοῦ κεντρικοῦ Σουδάν καὶ τοῦ Κόγκου, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν τὴν Μαδαγασκάρην καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ ἤμισυ τῆς Ἰνδοκίνας. Τὸ γαλλικὸν ἀποικιακὸν κράτος εἶναι τὸ δεύτερον τοῦ κόσμου.

Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἦλθαν τελευταῖοι. Οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον μετρίαν ἀποικίαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ὠκεανίαν, τὰς ὁποίας καὶ ἔχασαν κατὰ τὸν τελευταῖον πανευρωπαϊκὸν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὴν Ἐρυθραίαν καὶ τὴν Τριπολίτιδα. Ἡ Ῥωσία δεσπόζει τῆς βορείας καὶ τῆς μέσης Ἀσίας, κατέχουσα τὸ Τουρκεστάν καὶ τὴν Σιβηρίαν.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν, ὑπάρχουν δύο πινάρχηια κράτη, ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία. Αὐτὰ ἐπὶ αἰῶνας ἔμεινον κλεισμένα εἰς τοὺς ξένους. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπὶ τέλος ἠνοιχθῆσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Εὐρώπης. Πρώτη ἡ Ἰαπωνία ἠναγκάσθη νὰ ἀνοίξῃ τοὺς λιμένας της εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Κατόπιν ὅμως τούτου προσέλαβε τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ μετεμορφώθη. Ἐγένετο τελείως κράτος εὐρωπαϊκόν. Τὸ 1904 μάλιστα περιεπλάκη εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ κατενίκησεν αὐτήν. Ἐκτοτε κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ Κίνα ἠνοιχθῆ μεν καὶ αὐτὴ κατόπιν μακρῶν πολέμων, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὅλοκληρίαν. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνθίσταται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροήν, καὶ μετὰ πολλὴν δυσκολίαν δέχεται μεταρρυθμίσεις

5. Αἱ πρόοδοι τῆς νέας Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὄχι μόνον περιωρίσθη εἰς πολὺ μικρὰν ἔκτασιν (50.000 περίπου τετραγωνικὰ χιλιόμετρα), ἀλλὰ καὶ ἦτο ἐρημιωμένη ἀπὸ κατοίκους. Ὁ πληθυσμὸς τῆς μόλις ἀνήρχετο εἰς 750 χιλ. κατοίκους. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος δὲν ἔπαυσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ προορισμὸν, τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλ. ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Καὶ ὅπως εἶδαμεν, κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ κατώρθωσε.

Κατὰ πρῶτον τὸ κράτος ἐξετάθη διὰ τῆς προσκρτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατόπιν τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἔκτασις του οὕτως ὑπερέβη τὰς 65 χιλ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ὁ δὲ πληθυσμὸς του ἀνῆλθε περίπου εἰς τὰ δύο ἑκατομμύρια κατοίκων. Κατόπιν κατὰ τοὺς βάλκανικούς πολέμους ἀπηλευθερώθησαν ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Κρήτη καὶ αἱ νῆσοι Λήμνος, Λέσβος, Χίος καὶ Σάμος καὶ οὕτω τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη. Ἡ ἔκτασις του ἔφθασε τὰς 120 χιλ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ὁ δὲ πληθυσμὸς του ὑπερέβη τὰς 5 ἑκατομμύρια. Κατὰ τὸν πνευρωπαϊκὸν τέλος πόλεμον ἀπέκτησε καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην.

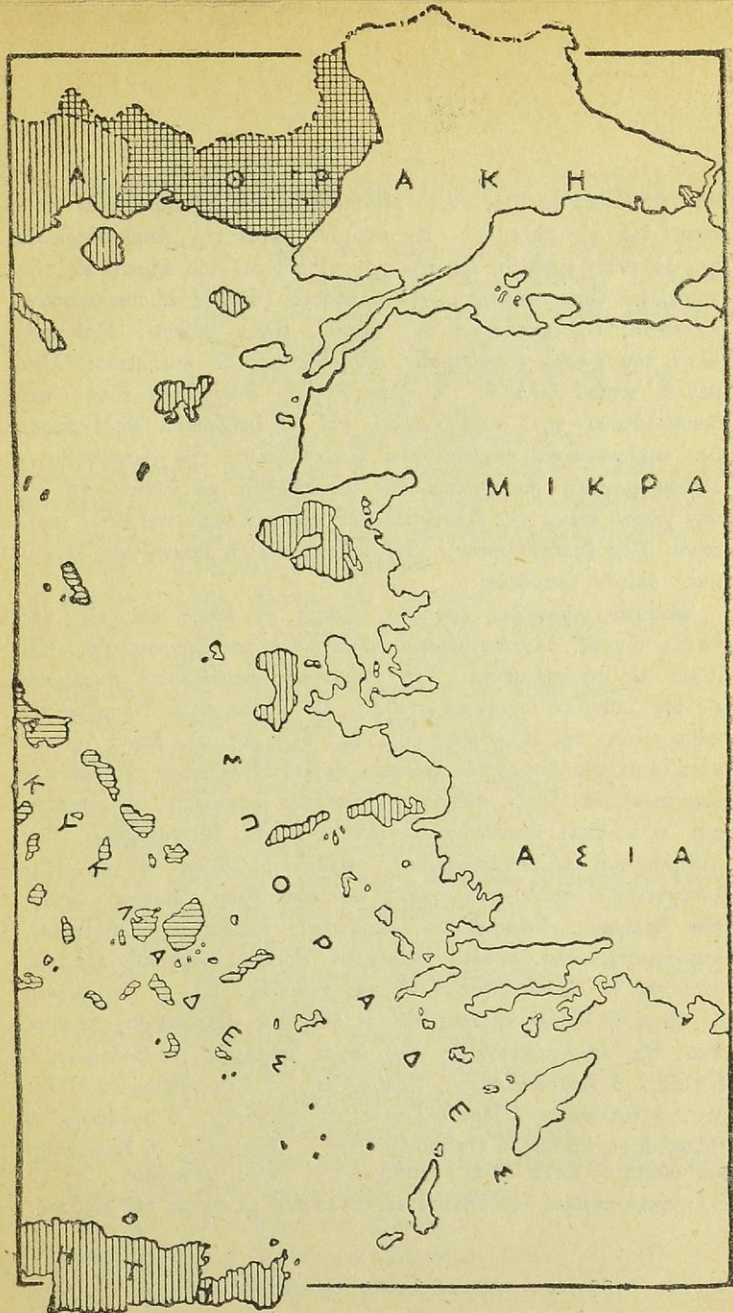
Ἀλλὰ καὶ αἱ κοινωνικαὶ πρόοδοι, τὰς ὁποίας ἔκαμε τὸ ἔθνος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς του μέχρι τῆς σήμερον, εἶναι καταπληκτικαί. Ὅταν ἀπηλευθερώθη ἡ Ἑλλάς, αἱ γαῖαι τῆς ὅλαι ἦσαν κατεστραμμέναι, τὰ δάση τῆς κατακομμένα, αἱ δὲ πόλεις τῆς καὶ τὰ χωρία σωρὸς ἐρείπιων. Ἐν τούτοις διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν κατοίκων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἡ χώρα ἀμέσως ἤλλαξε μορφήν. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργήθη, δένδρα ἐφυτεύθησαν, χωρία ἐκτίσθησαν, πόλεις ἐμπορικαὶ ὅπως δῆποτε μεγάλαι ἀνηγέρθησαν, ἡ δὲ πρωτεύουσά τῆς Ἀθῆναι ἀπέβη μία τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Ἀνατολῆς.

Τέλος ἡ Ἑλλάς ὄχι μόνον ἐνεκοιλόθη τὰς προόδους, τὰς ὁποίας μέχρι τῆς ἀπηλευθερώσεώς τῆς ὁ πολιτισμὸς εἶχε κάμει εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ παρηκολούθησε τὴν καταπληκτικὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ τὸ 19ον αἰῶνα.

Πρώτη ἡ Ἑλλάς ἔκαμε χρῆσιν τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς

Είχ. 23. Χάρτης των διαδοχικών επαυξήσεων της

Ελλάδος από της απελευθέρωσης μέχρι του 1922.

ἐπαναστάσεως ἐφευρεθέντος ἀτμοπλοίου προμηθευθεῖσα ἐν τοιοῦτον διὰ τὸν πολεμικόν της στόλον. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν της δὲ τόσον ἐπεδόθη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὥστε σήμερον ἔχει ἐμπορικόν στόλον ἀξιοθαύμαστον, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας. Πλὴν τούτων, ὁδοὶ καθ' ὅλην τὴν χώραν ἐστρώθησαν, σιδηρόδρομοι δὲ κινούμενοι ἄλλοι μὲν δι' ἀτμοῦ ἄλλοι δὲ δι' ἤλεκτρισμοῦ, διασχίζουσι αὐτὴν καὶ διευκολύνουσι τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τηλέγραφοι δὲ, τηλεφωνα καὶ ταχυδρομεῖα διευκολύνουσι τὴν συνεννόησιν. Μόνον μεγάλη βιομηχανία δὲν κατωρθώθη νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν χώραν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἰδίως καυσίμου ὕλης (γαιανθράκων). Ἐν τούτοις καὶ ἡ βιομηχανία ὀλίγον κατ' ὀλίγον προοδεύει.

Ῥαυτῶς μεγάλας προόδους ἔκαμε τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν, καὶ ἰδίως εἰς τὰ γράμματα. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχουσι εἰς τὸν λαόν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια εἶναι ἰδρυμένα εἰς κάθε γωνίαν τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ὅπως δῆποτε μεγάλα κεντρα ὑπάρχουσι ἀνώτερα σχολεῖα (ἐλληνικὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια), τὰ ὅποια παρέχουσι ἀνωτέραν μόρφωσιν. Αἱ ἐπιστήμαι τέλος ὅλαι θεραπεύονται ἀρκετὰ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Πολλοὶ δὲ εἰδικαὶ σχολαὶ (Πολυτεχνεῖον, στρατιωτικὴ σχολὴ τῶν εὐελπίδων, ναυτικὴ σχολὴ τῶν δοκίμων, διδασκαλεῖα, ἱερατικαὶ, ἐμπορικαὶ, γεωργικαὶ, δασονομικαὶ κλπ. σχολαὶ) παρέχουσι εἰδικὴν μόρφωσιν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ ἀκολουθήσουσι εἰδικὰς σπουδὰς. Καὶ ἡ λογοτεχνία δὲ, ἰδίως ἡ λυρική ποίησις καὶ τὸ διήγημα, ἐθεραπεύθη ἀρκετὰ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεώς της μέχρι σήμερον. Ὁ Σολωμός, ὁ Κάλδος, ὁ Ζαλοκώστας, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Λασκαράτος, ὁ Μαβίλης, ὁ Παλαμάς, ὁ Προβελέγγις, ὁ Γρυπάρης, ὁ Δροσίνης, ὁ Βιζυηνός, ὁ Ῥοῦθης, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Παρωρίτης, ὁ Βάρναλης καὶ πλείστοι ἄλλοι εἶναι λογοτέχναι, οἱ ὅποιοι δεικνύουσι, ὅτι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιεργῇ μὲ πάθος τὰς Μούσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

	1204	Ἐλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
	1261	Ἀνάκτησις τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
	1453	Ἐλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
	1492	Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.
	1517	Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν τῇ Δύσει.
	1789	Γαλλικὴ ἐπανάστασις.
	1814	Ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.
Φεβρουάριος	1821	Ἐναρξίς τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως ἐν Μεσσοβλαχίᾳ
25 Μαρτίου	1821	Κατάληψις τῶν Καλαμῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
10 Ἀπριλίου	1821	Ἀπαγχονισμὸς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.
12 Μαΐου	1821	Μάχη Βαλτετσίου.
23 Σ)βρίου	1821	Ἐλωσις τῆς Τριπόλεως.
6 Ἰουνίου	1822	Ἀνατίναξις τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐν Χίῳ.
Ἰούνιος	1824	Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.
Αὐγούστος	1824	Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον καὶ Κῶν.
20 Μαΐου	1825	Ἡ παρὰ τὸ Μανιάκι μάχη.
10 Ἀπριλίου	1826	Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου.
23 Ἀπριλίου	1827	Θάνατος τοῦ Γ. Καραϊσκάκη.
8 Ὀ)βρίου	1827	Ἡ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία.
Ἰανουάριος	1828	Ἀφίξις Καποδιστρίου.
12 Σ)βρίου	1829	Τελευταία μάχη Ἑλλήνων ἐν Πέτρα Βοιωτίας
27 Σ)βρίου	1831	Θάνατος Καποδιστρίου.
Ἰανουάριος	1833	Ἀφίξις τοῦ Ὄθωνος.
3 Σ)βρίου	1843	Ἀνακλήρυξις τοῦ συντάγματος.
	1854	Κριμαϊκὸς πόλεμος.
Ὀ)βριος	1862	Ἐνωσις Ἰονίων νήσων.
	1870	Γαλλογερμανικὸς πόλεμος.
	1878	Συνθήκη τοῦ Βερολίνου.
	1881	Ἀπελευθέρωσις τῆς Θεσσαλίας.
27 Ὀ)βρίου	1912	Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ Ἑλλήνων.
Ἰανουαρίου	1913	Ἐλωσις τῶν Ἰωαννίνων.
21 Ἰουνίου	1913	Μάχη τοῦ Κιλκίς.
26 Ἰουλίου	1913	Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου.
	1914	Ἐκρηξίς πανευρωπαϊκοῦ πολέμου.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφ. Α'.—*Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι.* 1) Ἡ διανομὴ τῆς ἑλλ. αυτοκρατορίας. 2) Κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Σχηματισμὸς νέων κρατῶν. 3) Τὰ ἑλλήν. κράτη μέχρι τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κων)πόλεως. 1) Ἡ ἀνάκτησις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.....σελ. 3—10

Κεφ. Β'.—*Οἱ Παλαιολόγοι καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.* 1) Ἡ κατάστασις τῆς ἑλλήν. αυτοκρατορίας. 2) Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι. 3) Πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἑλλήν. χερσόνησον. 4) Ὁ Ταμερλάνος. 5) Νέοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἑλλήν. χερσόνησον. 6) Ἡ ἄλωσις τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. 7) Κατάλυσις τῆς ἑλλήν. αὐτοερατορίας. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλλ. λαοῦ. 8) Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς ἑλλήν. αυτοκρατορίας.....σελ. 11—32

Κεφ. Γ'.—*Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* 1) Ἡ ἀναγέννησις. 2) Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις. 3) Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμισις.....σελ. 33—43

Κεφ. Δ'.—*Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.* 1) Σχέσεις τοῦ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν κατακτητῶν Τούρκων.— Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλλήν. ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. 3) Οἱ Φαναριῶται. 4) Αἱ κοινότητες. 5) Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. 6) Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἀδαμάντιος Κοραΐς.....σελ. 44—55

Κεφ. Ε'.—*Τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἄλωσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.* 1) Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ οἱ Ἑλληνες μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. 2) Οἱ Ῥῶσοι καὶ αἱ πρῶται ἐνέργειαι αὐτῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν. 3) Ἐπαναστασις 1770. 1) Ἀγῶνες Λάμπρου Κατοῦνη. 5) Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ οἱ Ἑλληνες. 6) Ῥήγας ὁ Φεραίος. 7) Ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀλή πασᾶ.....σελ. 56—70

Κεφ. ΣΤ'—*Τὰ προοίμια τῆς ἑλλήν. ἐπαναστάσεως.* 1) Φιλικὴ ἐταιρεία. 2) Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ. 3) Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου.....σελ. 71—77

Κεφ. Ζ'.—*Ἡ κυρίως ἑλλήν. ἐπανάστασις. Ἐκρηγίς καὶ ἐξάπλωσις τῆς ἐπαναστάσεως.* 1) Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ. 2) Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. 3) Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, καὶ Κρήτην. 4) Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ἰθάκην καὶ Παρά. 5) Πρῶτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου.....σελ. 78—92

Κεφ. Η'.—*Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων.* 1) Καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Πτώσις τοῦ Σουλίου. 2) Πρῶτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. 3) Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι. 4) Ἡ κατα-

στροφή τῆς Χίου. 5) Πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη. 6) Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων τὸ 1823 Μάρκος Βότσαρης. 7) Ἐμφύλιοι πόλεμοι. 8) Ὁ φιλελληνισμός.....σελ. 93—105

Κεφ. Θ'.—**Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων.** 1) Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλή, παρὰ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. 2) Καταστροφή τῆς Κρήτης καὶ Κἄσου. 3) Κατὰ στροφή τῶν Φαρῶν. 4) Αἱ ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον καὶ Κῶν. 5) Ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατάληψις Μεθώνης, Κορώνης, Ναβαρίνου. 6) Μάχη Μανιακίου. Ἀπελευθέρωσις Κολοκοτρώνη. Καθυπόταξις Πελοποννήσου. 7) Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. 8) Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ὁ Ἰμβραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. 9) Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος. Πολεμικὰ κατορθώματα αὐτοῦ 10) Τζώρτζ καὶ Κόχραν, θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Φάληρον. Πτώσις τῆς ἀκροπόλεως.....σελ. 106—122

Κεφ. Γ'.—**Ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.** 1) Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827. 2) Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία. 3) Ἰωάνης Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. 4) Ἀπαλλαγὴ Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. 5) Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. 6) Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου. 7) Ἰθρυσίς τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.....σελ. 123—130

Κεφ. ΙΑ'.—**Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος.** 1) Ἡ ἀντιβασιλεία. 2) Ἡ αὐταρχία τοῦ Ὁθωνος. 3) Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Ὁ Κρηματικός καὶ ὁ Ἰταλικὸς πόλεμοι. 4) Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος.....σελ. 131—136

Κεφ. ΙΒ'.—**Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1909.** 1) Ἡ Β' ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Γεωργίου. 2) Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866. 3) Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870. 4) Τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877. 5) Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. 6) Νέα κρητικὴ ἐπανάστασις, ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. 7) Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908. Τὸ κρητικὸν ζήτημα.....σελ. 137—146

Κεφ. ΙΓ'.—**Ἡ Ἑλλάς βαδίζουσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων ἰδανικῶν τῆς φυλῆς.** 1) Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1909. 2) Ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. 3) Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος. 4) Τὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν νήσων. 5) Ὁ πανευρωπαϊκὸς πόλεμος.....σελ. 147—159

Κεφ. ΙΔ'.—**Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.** 1) Ἡ πολιτικὴ κατάστασις. 2) Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. 3) Ἐπιστήμαι βιομηχανία, γεωργία, ἐμπορίον. 5) Ἐπέκτασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἔξω τῆς Εὐρώπης. 6) Αἱ πρόοδοι τῆς νέας Ἑλλάδος.....σελ. 160—172

Πινὰς χρονολογικῶν τῶν κυριωτάτων γεγονότων.....σελ. 173

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

Γυμνασιάρχου Θ' Γυμνασίου Ἀθηνῶν

ΠΛΗΡΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΝ

ΔΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς
ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ
τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διὰ τὴν γ' τάξιν.

Β' ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας διὰ τὴν γ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος (1453—1924) καὶ ἡ σύγ-
χρονος τῆς ὅλης Εὐρώπης διὰ τὴν δ' τάξιν.

Περὶλήψεις τῆς Ἱστορίας εἰς 7 τεύχη δι' ἑκάστην τάξιν
τοῦ Ἑλλ. Σχολείου καὶ Γυμνασίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρὸς

τοὺς ἐκδότας κ. κ. Ἰωαν. Δ. Κολλάρον καὶ Σίαν

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 8 τοῦ νόμου 3438 περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 τῆς 18 Μαΐου 1928 πράξιν τῆς οἰκείας ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς ἐγκρίνομεν διὰ τὸ ἀπὸ σήμερον μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931 χρονικὸν διάστημα τὸ ὑφ' ὧν ἐκδοθὲν καὶ ὑπὸ Ἀντωνίου Ν. Χωραφᾶ συγγραφέν διδακτικὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων|πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐν μελλούσῃ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου ἐπιφέρητε τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδεικνυμένας τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς

Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ

Ὁ Τμηματάρχης

Κ. ΚΑΜΠΕΡΗΣ

Συνεπεία τῆς ὑπ' ἀριθ. 51739 τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1926 πράξεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἀξιάναται ἡ τελικὴ τιμὴ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ 20 % ἐφ' ὅσον ταῦτα μεταφέρονται ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ἣ ἐξεδόθησαν, εἰς ἄλλας πόλεις.